

**ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΟΙ/ΕΣ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΤΑΥΤΟΤΗΤΩΝ
ΕΝΩΘΕΙΤΕ ΚΑΙ... ΑΥΤΟΚΑΤΑΡΓΗΘΕΙΤΕ**

**Διήμερο της Συνέλευσης *Εργαζομένων και Ανέργων από την πλ.
Συντάγματος με τους Angry Workers of the World***

συμμετέχουν:

Ελευθεριακή Συνδικαλιστική Ένωση-Αθήνας

**Σωματείο Σερβιτόρων Μαγείρων &
λοιπών εργαζομένων στον κλάδο του επισιτισμού**

*Η προσούρα **ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΟΙ/ΕΣ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΤΑΥΤΟΤΗΤΩΝ ΕΝΩΘΕΙΤΕ ΚΑΙ... ΑΥΤΟΚΑΤΑΡΓΗΘΕΙΤΕ** κυκλοφόρησε τον Δεκέμβριο του 2019 σε πεντακόσια αντίτυπα. Δεν υπάρχει copyright.*

Ευχαριστούμε τους Σ., Γ. και Π. για την υπομονή και τη βοήθειά τους.

Για επικοινωνία:

<https://synelefsi-syntagmatos.espivblogs.net/synel.syntagma@espiv.net>

ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΟΙ/ΕΣ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΤΑΥΤΟΤΗΤΩΝ ΕΝΩΘΕΙΤΕ ΚΑΙ... ΑΥΤΟΚΑΤΑΡΓΗΘΕΙΤΕ

ΖΗΜΕΡΟ ΜΕ ΤΟΥΣ ANGRY WORKERS OF THE WORLD

1η μέρα

**Υποτιμημένη, περιπλανώμενη,
αλλοτριωμένη εργασία**

σε Ελλάδα και Βρετανία

2η μέρα

Φύλο - Φυλή - Τάξη

Η υπέρβαση των διαχωρισμών
και τα όρια της διαθεματικότητας

Εισηγήσεις από:

AWW, Συν/ση Εργαζομένων κ Ανέργων,
ΣΣΜ, ΕΣΕ Αθήνας

Συνέλευση Εργαζομένων και Ανέργων από την Πλατεία Συντάγματος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

[7] Εισαγωγικό σημείωμα

[11] Πρώτη ημέρα

Υποτιμημένη, περιπλανώμενη, αλλοτριωμένη εργασία
σε Ελλάδα & Αγγλία

Εισηγήσεις:

[13] Συνέλευση Εργαζομένων & Ανέργων

[17] Ελευθεριακή Συνδικαλιστική Ένωση

[19] Σωματείο Σερβιτόρων & Μαγείρων

[23] Συνέλευση Εργαζομένων & Ανέργων [συνέχεια]

[34] Angry Workers of the World

[63] Δεύτερη ημέρα

Η υπέρβαση των διαχωρισμών και τα όρια
της διαθεματικότητας

Εισηγήσεις:

[65] Συνέλευση Εργαζομένων & Ανέργων

[78] Angry Workers of the World

[82] Συζήτηση

Εισαγωγικό σημείωμα

EN APXH HN TO MNHMONIO;

Μάλλον όχι, αν σκεφτεί κανείς ότι η διακαής επιθυμία του κάθε αφεντικού να λύνει και να δένει, να ρίχνει δηλαδή τους μισθούς κατά βούληση, να μην δίνει εισφορές, επιδόματα και αποζημιώσεις και να απολύει όποτε του γουστάρει είναι διαχρονική - και απολύτως εξαρτώμενη από τους κύκλους ταξικών αγώνων και τους καθοδικούς και ανοδικούς κύκλους της συσσώρευσης κεφαλαίου.

Τι είναι τα μνημόνια; Η κωδικοποίηση και θεσμοποίηση της πολιτικής της απαξίωσης (κεφαλαίου άρα και εργασιακής δύναμης). Η επιτάχυνση της διαδικασίας της ριζικής αναδιάρθρωσης των εργασιακών σχέσεων που ξεκίνησε την δεκαετία του '90 στην Ελλάδα. Η επιβολή της φθηνής, ανασφάλιστης και ευέλικτης εργασίας. Της αλλοτριωμένης και της περιπλανώμενης. Περιπλανώμενης από κλάδο σε κλάδο, από σεζόν σε σεζόν, από χώρα σε χώρα. *Δασκάλα άνεργη σερβιτόρα και πάλι, που λέει και το σύνθημα.*

Την προηγούμενη δεκαετία δεν χύθηκε μόνο άφθονο μελάνι για τη σύνταξη των μνημονιακών νόμων που αποσκοπούσαν στη δημιουργία ενός αφοπλισμένου προλεταριάτου στην Ελλάδα και τη συκοφάντηση των κοινωνικών αναγκών· δεν ασκήθηκε μόνο αμείλικτη αστυνομική και ρατσιστική βία για να επιβληθούν αυτοί οι νόμοι· προπαγανδίστηκε επίσης ένα πλήθος ψευδοδιλημάτων (αποπληρωμή του «επονεϊδιστου χρέους» ή ολόκληρου του χρέους; Δραχμή ή ευρώ; Ανεξάρτητη εθνική ανάπτυξη ή υποταγή στον ιμπεριαλισμό; κλπ.), όλα στο πεδίο της εθνικής κοινότητας και της αστικής δημόσιας σφαίρας - για να λήξουν από το 2015 και μετά με μια κοινή διαταξική αποδοχή: μνημόνια για πάντα! Το ίδιο και στην Αγγλία: η έξοδος του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση ή μη, το ζήτημα του Brexit, διχάζει από το 2016 το προλεταριάτο της Βρετανίας με το ψευδεπίγραφο δίλημμα “Remain or Leave”. Στο ίδιο διάστημα η τάξη μας έχει φανεί ανίκανη να ξεπεράσει αυτά τα ψευδοδιλήμματα και τις εσωτερικές διαιρέσεις της και να συγκροτηθεί ως τάξη για τον εαυτό της, ορίζοντας αυτόνομα τα μέσα και τους σκοπούς του αγώνα της, τους όρους της σύγκρουσής της με το κεφάλαιο και το κράτος του.

Σε αυτό το φόντο αναζητήσαμε σε μια διήμερη συζήτηση-εκδήλωση τον Μάη του 2019 μαζί με την εργατική συλλογικότητα των *Angry Workers of the World* από το Λονδίνο τον κοινό επεξηγηματικό πυρήνα των εκμεταλλευτικών σχέσεων στη συγκυρία, το πώς οργανωνόμαστε για την ανατροπή τους, το πώς θα μπορούσαν να συνδεθούν οι αγώνες μεταξύ τους. Πώς ενωνόμαστε και πώς υπερβαίνουμε τους διαχωρισμούς; Ποια η κατάσταση στην εργατική τάξη σε Ελλάδα και Αγγλία; Με ποιες εργασιακές σχέσεις έρχεται αντιμέτωπο όχι μόνο το ντόπιο, αλλά και το μεταναστευτικό προλεταριάτο στην Ελλάδα και τι βρίσκουν μπροστά τους όσοι και όσες μεταναστεύουν στο Ηνωμένο Βασίλειο; Γνωρίζοντας ότι είναι κυρίως στη νο. 1 βιομηχανία στην Ελλάδα, την τουριστική βιομηχανία, που συμπυκνώνονται οι μορφές αναδιάρθρωσης των εργασιακών σχέσεων, θεωρήσαμε ουσιαστικό να καταγραφούν οι εμπειρίες των σεζονάρων και οι οργανωτικές προτάσεις που έχουν υπάρξει. Εξού και η απεύθυνσή μας στο *Σωματείο Σερβιτόρων Μαγείρων* και στην *Ελευθεριακή Συνδικαλιστική Ένωση-Αθήνας*.

Και επειδή βλέπουμε την έμφυλη και φυλετική καταπίεση ως μια επείγουσα διάσταση του ζητήματος της ταξικής πάλης (αποτυπωμένη επίσης ανάγλυφα στον εφιαλτικό κόσμο της τουριστικής βιομηχανίας), βάλαμε στο επίκεντρο του διημέρου τις κατηγορίες **φύλο-φυλή-τάξη**: το πώς ακριβώς διαμορφώνονται, εξελίσσονται και αλληλοσχετίζονται. Αντιλαμβανόμαστε ότι είμαστε εγκλωβισμένοι εντός αυτών των αλλοτριωμένων κοινωνικών ρόλων που μας διαιρούν και μας περιχαράκωνουν. Σε καμία περίπτωση όμως, στο όνομα μιας αφηρημένης ενότητας της τάξης, δεν βάζουμε κάτω από το χαλί τις ιδιαίτερες και πολύμορφες εμπειρίες, ανάγκες και αντιστάσεις των προλετάριων. Οι θεωρητικοί της διαθεματικότητας τις τελευταίες δεκαετίες επιδίωξαν να επαναφέρουν στον δημόσιο λόγο ριζοσπαστικές προσεγγίσεις των κινήματων του '60 και '70 που όχι μόνο αναδεικνυαν τα κοινωνικά ζητήματα που θέτουν οι επιμέρους πολιτικές της ταυτότητας, αλλά και το πώς θα μπορούσαν να επικοινωνήσουν η μία με την άλλη στα πλαίσια ενός νέου «λαϊκού μετώπου». Η διαθεματικότητα προσπάθησε να απαντήσει στη σταδιακή απομόνωση αυτών των ζητημάτων και τον αυτοπεριορισμό των αγωνιζόμενων υποκειμένων σε διαχωρισμένες ταυτότητες. Από δω όμως πηγάζουν και τα όρια της διαθεματικότητας. Γιατί ενώ μπορεί να βοηθά να φωτιστούν αθέατες πλευρές των κοινωνικών σχέσεων και δείχνει ότι και η εκμετάλλευση της εργασίας και η καταπίεση του φύλου και οι φυλετικές διακρίσεις αναπαράγονται ταυτόχρονα, από την άλλη πλευρά δεν αναζητά τη βαθύτερη αιτία διαιώνισης αυτών των καταπίεσεων, τον λόγο για τον οποίο τέμνονται ως μορφές ύπαρξης της τάξης· ούτε αναρωτιέται για τη δυνατότητα υπέρβασης αυτών των μορφών, άρα για τη δυνατότητα υπέρβασης της ταξικής κοινωνίας. Η υλική βάση πάνω στις οποίες αυτές αναπαράγονται είναι έξω από το πεδίο του ενδιαφέροντος αυτής της θεωρίας και κατά συνέπεια δεν στρέφεται ενάντια της. Ο στόχος της μοιάζει να είναι απλά η ανάδειξη ενός πλουραλιστικού αθροίσματος καταπίεσεων και η εναντίωση στην «κοινωνική αδικία» και τις «ανισότητες». Οι στόχοι του επαναστατικού κινήματος δεν μπορούν περιοριστούν σε μια εμπλουτισμένη ατζέντα αστικο-δημοκρατικών διεκδικήσεων.

Η έννοια της τάξης και η συνθετική δύναμη της ταξικής ανάλυσης είναι το κλειδί. Το προλεταριάτο δεν είναι για μας απλά μια οικονομική ή κοινωνιολογική κατηγορία, ούτε φυσικά αναφέρεται σε μια παραδοσιακή λευκή αρρενωπή εργατική ταυτότητα. Αντίθετα, αποτελεί μια καθολική και συμπεριληπτική ανταγωνιστική σχέση, μάλιστα δυναμικά επαναστατική καθώς η εργατική τάξη μπορεί να δράσει σε παγκόσμια κλίμακα και να καταστρέψει την υπάρχουσα εκμεταλλευτική και αλλοτριωτική οργάνωση της κοινωνικής ζωής, κάθε αντικειμενικά επιβεβλημένο διαχωρισμό, **άρα και τον ίδιο της τον εαυτό**. Σε αυτό το πλαίσιο συζητήσαμε τη μορφή, το περιεχόμενο και τις δυνατότητες αντίστασης που δίνει η αυτόνομη οργάνωση της τάξης, **η προλεταριακή αυτοοργάνωση – το πρώτο βήμα προς την αυτοκατάργησή της**.

Συνέλευση Εργαζομένων και Ανέργων από την πλατεία Συντάγματος

Δεκέμβριος 2019

ΥΓ. Λόγω τεχνικού λάθους, δεν ηχογραφήθηκε η πολύ ενδιαφέρουσα συζήτηση της πρώτης μέρας, γι' αυτό δημοσιεύουμε μόνο τις γραπτές εισηγήσεις. Όλες οι υποσημειώσεις είναι δικές μας, καθώς και η μετάφραση του κειμένου των *Angry Workers of the World* "Migration and national social democracy in Britain".

ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΟΙ/ΕΣ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΤΑΥΤΟΤΗΤΩΝ ΕΝΩΘΕΙΤΕ ΚΑΙ... ΑΥΤΟΚΑΤΑΡΓΗΘΕΙΤΕ

ΖΗΜΕΡΟ ΜΕ ΤΟΥΣ
ANGRY WORKERS OF THE WORLD

1η μέρα

**Υποτιμημένη, περιπλανώμενη,
αλλοτριωμένη εργασία**

σε Ελλάδα και Βρετανία

2η μέρα

Φύλο - Φυλή - Τάξη

Η υπέρβαση των διαχωρισμών
και τα όρια της διαθεματικότητας

"Ναι, η εργατική τάξη δεν είναι ένα μονοθιτικό σώμα αλλά μια δυναμική διαδικασία ανασύνθεσης μέσω των βιομηχανικών αλλαγών, της καπιταλιστικής (υπ)ανάπτυξης, της μετανάστευσης, των αλλαγών στον καταμερισμό εργασίας μεταξύ αντρών και γυναικών."

(AWW)

Δεν γεννηθήκαμε τη μέρα που ενταχθήκαμε στην αγορά εργασίας ούτε ταυτιζόμαστε με το φύλο και τη φυλή μας, μέσα στα οποία βρισκόμαστε παγιδευμένοι. Η προλεταριακή μας εμπειρία δεν περιορίζεται στη μισθωτή εργασία και οι έμφυλες και φυλετικές κοινωνικές σχέσεις μας φαίνονται εξίσου αλλοτριωμένες και αλλητριωτικές. Η ύπαρξή μας μέσα στον καπιταλισμό και οι αγώνες μας είτε για μεγαλύτερο μισθό είτε εναντίον των μυριάδων διαιρέσεων που γεννά δεν μπορούν να ερμηνευθούν από τη στενάχωρη πολιτική της εργατικής ή οποιασδήποτε άλλης ταυτότητας. Χρειαζόμαστε αλλαγή κλίμακας!

9/5 Πέμπτη 18:00
Αυτοδιαχειριζόμενο
Κυλικείο Νομικής

Εισηγήσεις από:

AWW, Συν/ση Εργαζομένων κ Ανέργων,
ΣΣΜ, ΕΣΕ Αθήνας

10/5 Παρασκευή 18:00
Πολυτεχνείο,
Κτήριο Γκίνη

Εισηγήσεις από:

AWW, Συν/ση Εργαζομένων κ Ανέργων

Συνέλευση Εργαζομένων και Ανέργων από την Πλατεία Συντάγματος

Πρώτη ημέρα

9 Μαΐου 2019

**ΥΠΟΤΙΜΗΜΕΝΗ, ΠΕΡΙΠΛΑΝΩΜΕΝΗ,
ΑΛΛΟΤΡΙΩΜΕΝΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΣΕ ΕΛΛΑΔΑ & ΒΡΕΤΑΝΙΑ**

Δ. (Συνέλευση Εργαζομένων και Ανέργων από την πλ. Συντάγματος):

Καλησπέρα. Σήμερα, την πρώτη από τις δύο ημέρες συζητήσεων με τους *Angry Workers of the World* (AWW), (η δεύτερη θα γίνει αύριο στο αμφιθέατρο Γκίνη) συναντιόμαστε εδώ, στην κατάληψη του Αυτοδιαχειριζόμενου Κυλικείου της Νομικής, η Συνέλευση Εργαζομένων και Ανέργων από την πλ. Συντάγματος και οι καλεσμένοι μας, οι AWW, το *Σωματείο Σερβιτόρων Μαγείρων και λοιπών εργαζομένων στον κλάδο του επισιτισμού* (ΣΣΜ) και η *Ελευθεριακή Συνδικαλιστική Ένωση-Αθήνας* (ΕΣΕ Αθήνας) για τους οποίους θα κάνω μια σύντομη παρουσίαση.

Οι AWW είναι σύντροφοι που τους γνωρίζουμε από παλιά και δραστηριοποιούνται στη συγκεκριμένη συλλογικότητα τα τελευταία περίπου έξι χρόνια. Επέλεξαν ως βάση τους το δυτικό Λονδίνο, όπου ζουν και δουλεύουν, γιατί η περιοχή παρουσιάζει πολιτικά ενδιαφέρον για αυτούς καθώς συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό εργατών, κυρίως μεταναστών από την ανατολική Ευρώπη και τη νότια Ασία, οι οποίοι εργάζονται σε αποθήκες της περιοχής ή εργοστάσια, κατά βάση επεξεργασίας τροφίμων. Βασικές πλευρές της δραστηριότητάς τους είναι η διερεύνηση των δυνατοτήτων αυτοοργάνωσης στον χώρο εργασίας, το στήσιμο ενός δικτύου προλεταριακής αλληλεγγύης που επεκτείνεται και πέρα από αυτόν, η κυκλοφορία μιας τοπικής εφημερίδας που επιχειρεί να αποτελέσει μια συλλογική εργατική έρευνα από τα κάτω σχετικά με τις εμπειρίες των εργατών της περιοχής και ιδιαίτερα τις διαιρέσεις εντός της τάξης και, τέλος, ο συντονισμός με άλλες πολιτικές συλλογικότητες.

Το ΣΣΜ απαρτίζεται από εργαζόμενες/ους στον κλάδο του επισιτισμού που προτάσσουν τον συνδικαλισμό βάσης και τους ταξικούς αγώνες ενάντια στη γραφειοκρατική μορφή του συνδικαλισμού.

Η ΕΣΕ είναι ένωση εργαζομένων, ανέργων και φοιτητών που συγκροτήθηκε το 2003 και εμπνέεται από τον αναρχοσυνδικαλισμό και τον επαναστατικό συνδικαλισμό.

Όσο για τη *Συνέλευση Εργαζομένων και Ανέργων από την πλ. Συντάγματος*, αυτή δημιουργήθηκε τον Ιούλιο του 2015, τις ημέρες εκείνες που η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ κατέληγε σε συμφωνία με τους δανειστές για ένα τρίτο μνημόνιο, και είχε ως σκοπό την ανάπτυξη δράσεων ενάντια στα παλιά και νέα μέτρα απαξίωσης της εργασίας και της ζωής μας. Είχαμε βρεθεί στην, τότε κατειλημμένη, βίλα Ζωγράφου μια σειρά συλλογικότητες και ομάδες: τα *Παιδιά της Γαλαρίας* και μέλη της διαχειριστικής συνέλευσης της Βίλας που πήραν την πρωτοβουλία, οι *Αναρχικοί για την Κοινωνική Απελευθέρωση*, η *Συνέλευση Αδιαμεσολάβητου Αγώνα Γεωπονικού*, τα *Αυτόνομα Σχήματα ΦΜΣ* και *ΣΚΣ*, εργαζόμενοι του ΕΚΠΑ, η συνέλευση *No Lager* και η *Υπόγεια Σήραγγα* στο πλαίσιο ενός κοινού τριήμερου συζητήσεων/εκδηλώσεων ενάντια στην αριστερή διαχείριση του κράτους. Κατά το επόμενο διάστημα συναντιόμασταν στο Σύνταγμα, όπου κάναμε καλέσματα και οργανώσαμε δύο εκδηλώσεις ενάντια στο 3ο μνημόνιο. Από το 2015 μέχρι σήμερα έχουμε καταγράψει την τεράστια μείωση που υπέστη ο άμεσος και ο

έμμεσος μισθός μας σε δύο προσούρες¹ και σε καμιά δεκαριά προκηρύξεις, και ασχολούμαστε με ευρύτερα ζητήματα γύρω από τη μορφή και το περιεχόμενο της προλεταριακής αυτοοργάνωσης.

Σήμερα δεν θα επανέλθουμε σε αυτό το ζήτημα. Θα εστιάσουμε στους ταξικούς αγώνες αυτής της δεκαετίας, τις βασικές αιτίες για την υποχώρηση της δυναμικής τους, την κατάσταση που επικρατεί στην τουριστική βιομηχανία και τις εξελίξεις στο πεδίο της εργασίας των μεταναστών (ελλήνων πολιτών και ξένων). Όσο για τους συντρόφους από το Λονδίνο θα μας μιλήσουν για τις επιπτώσεις που έχει στον μισθό και τις συνθήκες εργασίας στην Αγγλία η διαίρεση της εργατικής τάξης σε ντόπιους και μετανάστες.

Οι ταξικοί αγώνες τη δεκαετία που πέρασε

Από τη βάση δεδομένων του INE-ΓΣΕΕ, η οποία έχει καταγράψει 2.076 εργατικές κινητοποιήσεις για την περίοδο 2011-2016, προκύπτει ότι οι κινητοποιήσεις, που ήταν ήδη έντονες το 2010, κλιμακώθηκαν το 2011 και το 2012 αποκτώντας συγκρουσιακά χαρακτηριστικά (βίαιες διαδηλώσεις, καταλήψεις, περιφρουρήσεις εργασιακών χώρων), για να αρχίσουν από το 2013 και μετά να υποχωρούν και να επικεντρώνονται σε μικρότερες συγκεντρώσεις και παραστάσεις διαμαρτυρίας.

Τα αιτήματα είναι κατά κύριο λόγο αμυντικά και αφορούν σε περικοπές μισθών και επιδομάτων, καταβολή δεδουλευμένων, απολύσεις και επαναπροσλήψεις, ιδιωτικοποιήσεις, μετατάξεις, επαναλειτουργία επιχειρήσεων και συλλογικές συμβάσεις.

Τις περισσότερες κινητοποιήσεις έκαναν οι εργαζόμενοι στα κρατικά και ιδιωτικά ΜΜΕ (μέσα σε μια πενταετία απολύθηκε το 50% του εργατικού δυναμικού σ' αυτόν τον κλάδο) και οι εργαζόμενοι στον δημόσιο τομέα της Υγείας, ο οποίος επλήγη περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο λόγω των δραστικών περικοπών στις κρατικές αναπαραγωγικές δαπάνες. Μεγάλη ήταν επίσης η συμμετοχή των εργαζομένων στους ΟΤΑ και στα ΜΜΜ. Στους κλάδους χαμηλής συνδικαλιστικής πυκνότητας, δηλ. στην τεράστια μάζα των επισφαλώς και σε μικρές επιχειρήσεις εργαζομένων, δεν υπήρξαν συλλογικές μορφές αντίστασης στις περικοπές του άμεσου και έμμεσου μισθού. Εμπειρικά μόνο μπορούμε να πούμε ότι οι εργαζόμενοι σε αυτούς τους χώρους εργασίας περιορίστηκαν σε μορφές υπόγειου do-it-yourself ατομικού αντάρτικου.

Βασισμένοι α) στη φιλοσυριζάδικη ποιοτική έρευνα του INE-ΓΣΕΕ,² η οποία χρησιμοποίησε συνεντεύξεις με συνδικαλιστές και συνδικαλίστριες από εργασιακούς κλάδους που κινητοποιήθηκαν την περίοδο 2010-2015 και β) στη δική μας εργασιακή και αγωνιστική πείρα, εντοπίζουμε έξι βασικές αιτίες για την υποχώρηση της κινηματικής δυναμικής μετά το 2013:

---

¹ Σκοτώνουν τα άλογα στη δουλειά και όταν γεράσουν τα θάβουν ιδίοις εξόδοις, Ιανουάριος 2015. Θέλουμε μισθό και όχι δουλίτσα, Μάρτιος 2017.

² Το απεργιακό φαινόμενο στην Ελλάδα: Καταγραφή των απεργιών κατά την περίοδο 2011-2017, Μελέτες/Τεκμηρίωση 48.

1. Κόπωση των δυναμικών μειοψηφιών. Δεν προκαλεί έκπληξη, μετά από τόσες δεκαετίες σοσιαλδημοκρατικής-κορπορατιστικής πολιτικής, όταν εξαιτίας της επεκτασιμότητας των συλλογικών συμβάσεων ακόμα και όσοι δεν είχαν κινητοποιηθεί ούτε μια φορά στη ζωή τους απολάμβαναν μισθολογικές αυξήσεις, το γεγονός ότι σε μια έρευνα της V-PRC για λογαριασμό του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ το 2010, εν μέσω μνημονίου, μόνο το 18% των ερωτηθέντων εργαζομένων απάντησε ότι προτιμά τις διαδηλώσεις και τις απεργίες ως μέσο διεκδίκησης από τον «διάλογο και τις διαπραγματεύσεις». Χαρακτηριστικό γνώρισμα ολόκληρου του τελευταίου κύκλου αγώνων (2006-2013) ήταν, παρά τη συχνότητα των διαμαρτυριών, η χαμηλή μαζικότητά τους (20.000 άτομα στις μεγαλύτερες διαδηλώσεις του 2008, 200.000 άτομα στις μεγαλύτερες διαδηλώσεις του 2010-2011 – δεν υπολογίζουμε στη δεύτερη περίπτωση τις διασπαστικές διαδηλώσεις των σταλινικών του ΠΑΜΕ). Το βάρος των κινητοποιήσεων στους χώρους εργασίας δεν το σήκωσε η πλειοψηφία των εργαζομένων, όπως είχε γίνει στον προηγούμενο σημαντικό κύκλο αγώνων (1974-1980).

2. Αδιαπραγμάτευτη στάση του καπιταλιστικού κράτους. Η εγκατάλειψη των μεταπολιτευτικών μηχανισμών διαμεσολάβησης και ειρήνευσης των κοινωνικών συγκρούσεων εκ μέρους των κυβερνήσεων του 2010-2014 απογοήτευσε το παθητικό κομμάτι της εργατικής τάξης και σταδιακά οδήγησε στην απομόνωση των ακτιβιστών στους χώρους εργασίας. Η απομόνωσή τους, που αποτελεί τον κανόνα στον ιδιωτικό τομέα, καθώς σε πολλούς εργασιακούς χώρους δεν υπάρχουν ούτε συνδικάτο ούτε άτυπες εργατικές ομάδες, έγινε αισθητή ακόμα και στον δημόσιο τομέα (παρά το γεγονός ότι, σε αντίθεση με το 15% του ιδιωτικού, η συνδικαλιστική πυκνότητα εκεί ξεπερνά το 90%). Από το 2015 και μετά η ανακούφιση των «παλιών», λόγω της εξασφάλισης της μονιμότητας και του παγώματος του μέτρου της αξιολόγησης με την εκλογική νίκη του Σύριζα, παρέλυσε κάθε διάθεση για κινητοποίηση.

3. Στροφή στην ανατροπή του κεντρικού πολιτικού σκηνικού. Με την επικράτηση του φόβου, της απαξίωσης του ταξικού-δικεδικητικού ακτιβισμού και της στροφής στον «εκδημοκρατισμό» του κράτους, την αντιρατσιστική και αντιφασιστική δράση και τα εναλλακτικά επιχειρηματικά εγχειρήματα επιβίωσης, η ήδη διαφαινόμενη, κατά την ανοδική φάση του κινήματος, αδυναμία απεγκλωβισμού από την αστική δημόσια σφαίρα ευνόησε τις ατομικές στρατηγικές ανάθεσης της επίλυσης των εργατικών προβλημάτων στον Σύριζα. Δεν είναι τυχαίο ότι οι φιλοσυριζάδικες πολιτικές αναλύσεις με ικανοποίηση υπενθυμίζουν ότι οι εκλογικοί κύκλοι και οι κύκλοι διαμαρτυρίας και αγώνων αλληλεπικαλύπτονται μέσα στην ιστορία.

4. Σύγκλιση και συσπείρωση των συστατικών στοιχείων του αντιμνημονιακού μπλοκ γύρω από την αριστερή διακυβέρνηση του κράτους. Όπως πάλι σωστά υπογραμμίζουν οι φιλοσυριζάδικες πολιτικές αναλύσεις, η καταστολή των κινητοποιήσεων από το «μαύρο μπλοκ εξουσίας» ευνόησε τις πολιτικές επανευθυγραμμίσεις. Η καταστολή, η οποία έχει πάντα έναν επιλεκτικό και όχι καθολικό χαρακτήρα –όπως αποδεικνύεται και από την καταστολή συγκεκριμένων καταλήψεων στέγης επί κυβέρνησης Σύριζα– αναδιατάσσει τη νομή μικρών (παραταξιακών ή άλλων) εξουσιών και ενισχύει τον κλαδικό συντεχνιασμό και την πελατειακή αντίληψη. Μέσα στο 2013 η ανοιχτή καταστολή εκ μέρους της κυβέρνησης και η έντεχνη πολιτική περιστολή των εργατικών κινητοποιήσεων από το αντιμνημονιακό μπλοκ μείωσε τις κοινωνικές προσδοκίες και μετέτρεψε τον Σύριζα στο μόνο εναλλακτικό αποκούμπι των εργαζομένων.

5. Έλλειψη φαντασίας αναφορικά με το ρεπερτόριο εργατικής δράσης. Ο συνδικαλιστικός νόμος 1264/82 επί ΠΑΣΟΚ είχε μετατρέψει από παλιά τα συνδικάτα σε μικρά κοινοβούλια ευθυγραμμισμένα με το κράτος των κομμάτων· είχε οδηγήσει σε ρουτινοποίηση των γενικών συνελεύσεων· είχε εγκαθιδρύσει συμμετοχικούς θεσμούς συνδιαχείρισης σε μια σειρά επιχειρήσεων και υπηρεσιών· και τέλος είχε επιβάλλει την αστική νομιμότητα στη δράση των εργαζομένων, δηλαδή τον σεβασμό στην ιδιωτική ή κρατική καπιταλιστική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, κατανάλωσης και επικοινωνίας. Το βασικό μέλημα των συνδικάτων, των λαϊκών συνελεύσεων και των κινήσεων αλληλεγγύης στους επιμέρους εργατικούς αγώνες αυτής της δεκαετίας ήταν να φροντίζουν για την απονομιμοποίηση κάθε πρότασης για απαλλοτρίωση και αποεμπορευματοποίηση αυτών των μέσων.

6. Έλλειψη ενός κινήματος ανέργων. Αφότου η κρίση υπερσυσσώρευσης δημιούργησε μεγάλο αριθμό ανέργων, της τάξεως του 27%, ένας εφικτός τρόπος ώστε να συνεχιστούν οι αγώνες από το 2013 και μετά ήταν η δημιουργία ενός δυναμικού κινήματος ανέργων που θα έκανε ορατές τις ανάγκες της τάξης και θα διεκδικούσε, μέσω της αυτομείωσης τιμών και χρεών, την ικανοποίησή τους. Οι άνεργοι, όμως, είτε ανακυκλώνονταν από τη μια κωλοδουλειά στην επόμενη και ξανά στην ανεργία, κατάσταση που δεν αφήνει περιθώριο για οργάνωση, είτε για να απαλλαχθούν από αυτή τη συνθήκη –όσοι μπορούσαν– στράφηκαν στην εξεύρεση ατομικών λύσεων και έγιναν μικροεπιχειρηματίες.

Σήμερα, περισσότερο από ποτέ, χρειαζόμαστε ένα προλεταριακό κίνημα που δεν θα είναι κλαδικό-συνδικαλιστικό, αλλά θα εντάσσει τις ιδιαίτερες εμπειρίες και ανάγκες που διαμορφώνονται από τους αγώνες στους επιμέρους εργασιακούς χώρους και την καθημερινή ζωή σε μια ενιαία, κομμουνιστική οπτική. Κάθε εργασιακός χώρος είναι μια ψηφίδα του συνολικού-κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας, ένα κομμάτι του μωσαϊκού που είναι ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής των μέσων ικανοποίησης των κοινωνικών αναγκών, μία μόνο από τις μορφές της κοινωνικής αναπαραγωγής που είναι υποταγμένη στη συσσώρευση κεφαλαίου.

Δεν γεννηθήκαμε τη μέρα που ενταχθήκαμε στην αγορά εργασίας, η προλεταριακή εμπειρία μας δεν περιορίζεται στην επιχείρηση· ούτε η ύπαρξή μας μέσα στον καπιταλισμό και οι αγώνες μας εναντίον του συστήματος μπορούν να ερμηνευτούν από την στενάχωρη πολιτική της (εργατικής ή οποιασδήποτε άλλης) ταυτότητας. Χρειαζόμαστε αλλαγή κλίμακας.

Για να γίνει σαφής η αντίληψη για την «αλλαγή κλίμακας» θα εστιάσουμε στην τουριστική βιομηχανία, μέσα στην οποία (λόγω της κατάστασης που επικρατεί εκεί) συμπυκνώνονται όλα τα ζητήματα της ταξικής πάλης και κυρίως αυτό της συνάντησης των διαφόρων διαιρεμένων από το κεφάλαιο κομματιών της τάξης. Στα τουριστικά θέρετρα όλες οι κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα στον καπιταλισμό αναπαράγονται ίδιες, όπως και στη μητρόπολη, αλλά με διαφορετική μορφή, ως λογικό ακόλουθο της μετακίνησης των κατοίκων της Αθήνας και άλλων μητροπόλεων προς αυτά. Το ζήτημα της αντιμετώπισης του μισθού στην τουριστική βιομηχανία συμπεριλαμβάνει το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων, μεταξύ των οποίων και τη διεθνιστική προσέγγιση ντόπιων/μεταναστών και τη σχέση μόνιμων/προσωρινών εργαζομένων και τη σχέση εργαζόμενου/καταναλωτή. Θα αφήσω για τη συνέχεια της συζήτησης το θέμα της μετανάστευσης και της σχέσης ντόπιας εργατικής τάξης με τους μετανάστες. Προς το παρόν ας ξεκινήσουμε με την τουριστική βιομηχανία και την κατάσταση που επικρατεί εκεί για την οποία θα μας μιλήσουν οι σύντροφοι από το ΣΣΜ και την ΕΣΕ Αθήνας. Δίνω τον λόγο στον Β. από την ΕΣΕ.

Β. (ΕΣΕ): ΟΙ ΣΕΖΟΝ ΤΟΥ ΤΡΟΜΟΥ

Σε ένα ακόμη καλοκαίρι στην Ελλάδα της κρίσης με πολλή-πολλή ζέστη κάποιοι βρίσκονται εδώ και αρκετούς μήνες σε νησί, όχι για διακοπές αλλά για να επιβιώσουν. Φαίνεται ότι σε ένα τόπο διάλυσης, με την ανεργία στους νέους να αγγίζει πλέον το 50%, ο τουριστικός κλάδος διατηρεί (έστω και μικρή) δυνατότητα απορρόφησης εργατικού δυναμικού, ειδικά νεανικού. Οι ειδικοί το λένε εδώ και χρόνια: Το μέλλον της Ελλάδας αναγκαστικά περνάει από τον τουρισμό.

Τι κρύβεται πίσω από τη βιτρίνα που βλέπουμε εμείς ως «πελάτες»; Πόσο ειλικρινές είναι αυτό το χαμόγελο με το οποίο μας καλωσορίζουν οι εργαζόμενοι, στο μαγαζί που δουλεύουν; Και τέλος, πόσο κοστολογείται για τα αφεντικά η αξιοπρέπεια και η ανάγκη για επιβίωση των εργατών;

Πολλοί εργαζόμενοι και κυρίως νεαρής ηλικίας, στην προσπάθειά τους να μαζέψουν λεφτά το καλοκαίρι για να τη βγάλουν τον χειμώνα, δεν κάνουν βέβαια διακοπές· δουλεύουν και υφίστανται καταπάτηση των δικαιωμάτων τους από τα αφεντικά, τα οποία συνηθίζεται να εκμεταλλεύονται σε μεγάλο βαθμό τους εργαζόμενους που πηγαίνουν να δουλέψουν για σεζόν, πιστεύοντας ότι από τη στιγμή που ένας εργαζόμενος δουλεύει γι' αυτούς είναι ουσιαστικά ιδιοκτησία τους και δεν δικαιούνται να έχει ιδιωτική ζωή.

Το συχνότερο φαινόμενο εργατικής εκμετάλλευσης που παρατηρείται σε πολλές τουριστικές περιοχές είναι ο εργαζόμενος να είναι δηλωμένος για 8ωρη εργασία 5 ημέρες την εβδομάδα και στο τέλος να καταλήγει να δουλεύει 9ωρα και 10ωρα, 7 ημέρες την εβδομάδα, με τις υπερωρίες (προφανώς) να μην πληρώνονται ποτέ. Συνηθίζεται επίσης τα αφεντικά να καθυστερούν τους μισθούς των εργαζομένων (όταν δίνουν όλους τους μισθούς μαζί στο τέλος) κάτι που σημαίνει ότι ο εργαζόμενος καλείται να επιβιώσει με δικά του έξοδα, όσον καιρό παραμείνει στο νησί.

Επίσης θα πρέπει να έχουμε ως δεδομένο ότι τα λεφτά που δίνονται από τα αφεντικά είναι πάντα σχεδόν «μαύρα», ενώ το ωράριο αλλάζει συνεχώς ανάλογα με τις ορέξεις του εργοδότη, χωρίς να ερωτάται ο εργαζόμενος/η.

Πολύ συχνά οι απαιτήσεις των αφεντικών φτάνουν σε εξοργιστικό σημείο, αφού πολλοί από αυτούς απαγορεύουν στους εργαζόμενους ακόμη και να κάθονται εν ώρα εργασίας, να κάνουν διαλείμματα, ενώ έχουν λόγο ακόμη και στο ντύσιμο/στυλ των εργατών, αφού απαιτούν από το προσωπικό τους να μην έχει βαμμένα νύχια, σκουλαρίκια, τατουάζ και άλλα αξεσουάρ που μπορεί να τους κάνουν να χάσουν τους πολύτιμους πελάτες τους.

Ορισμένα αφεντικά τραβάνε το σχοινί ακόμα περισσότερο και θέλουν να έχουν τον απόλυτο έλεγχο. Έχουν πάνω τους το κλειδί της τουαλέτας του μαγαζιού, γιατί όπως λένε οι ίδιοι, οι εργαζόμενοι «λουφάρουν», με πρόφαση την επίσκεψή τους στην τουαλέτα και κάθονται παραπάνω απ' ότι θα έπρεπε. Τέλος, οι εργοδότες δεν διστάζουν σε ορισμένες περιπτώσεις ακόμα και να κόψουν λεφτά από τους μισθούς των εργαζομένων, είτε για παραδειγματισμό είτε έχοντας ως δικαιολογία ότι δεν τηρήθηκαν οι εσωτερικοί «κανόνες» του μαγαζιού (π.χ. οι εργαζόμενοι μιλούσαν πολλή ώρα μεταξύ τους, κάθονταν ενώ αυτό απαγορευόταν κλπ.). Το μόνο πλεονέκτημα που συνήθως απολαμβάνουν όσοι πάνε να δουλέψουν σεζόν, είναι ότι ο εργοδότης τους παρέχει στέγη και τροφή, αλλά κάτι τέτοιο δεν είναι απολύτως θετικό, αφού συνηθίζεται τα δωμάτια στα οποία διαμένουν οι εργαζόμενοι να είναι χαμηλής ποιότητας και να μην έχουν τις βασικές ανέσεις. Πολύ συχνά αναφέρονται περιπτώσεις όπου τα συγκεκριμένα δωμάτια δεν είχαν καν παράθυρα, ήταν πολύ μικρά και μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για ύπνο και τίποτε περισσότερο.

Για να απαντάμε σε αυτές τις εργοδοτικές αουδοσιές, εμείς οι εργαζόμενοι, ανεξαρτήτως ηλικίας και εθνικότητας, πρέπει να οργανωθούμε δυναμικά στα σωματεία μας, να οξύνουμε τον ταξικό ανταγωνισμό και γνωρίζοντας ότι οι κοινωνίες που οδηγούνται στην εξαθλίωση έχουν την τάση να ξεχειλίζουν, να διεκδικήσουμε τα δικαιώματά μας μέχρι να πάρουμε ό,τι μας ανήκει.

Δ. (Συνέλευση Εργαζομένων και Ανέργων): Τον λόγο τώρα έχουν οι συντρόφισσες από το Σωματείο Σερβιτόρων Μαγείρων.

ΣΣΜ: Η βιομηχανία του τουρισμού είναι από τις πιο κερδοφόρες τα τελευταία χρόνια στον ελλαδικό χώρο και ο επισιτισμός είναι βασικό μέρος αυτού. Στελεχώνεται κυρίως από τυπικά ανειδίκευτες/α/ους εργαζόμενες/α/ους, φοιτήτριες/ες/α και απόφοιτες/α/ους ιεκ τουριστικών επαγγελματικών σχολών. Εν τω μεταξύ εμείς ξέρουμε ότι μια χαρά ειδικευση έχουμε. Οι εργασιακές συνθήκες του επισιτισμού χαρακτηρίζονται από ανασφάλιστη ή υποασφαλισμένη εργασία, χαμηλό ημερομίσθιο και εντατικοποίηση.

Ποιοι άνθρωποι στελεχώνουν τον κλάδο; Πάνω πάνω στην πυραμίδα βρίσκονται οι «εμφανίσιμες νέες- νέοι», που σημαίνει cis-στρέητ εμφάνιση, σίγουρα όχι disabled, κατά κύριο λόγο όχι people of colour και με δυτικοευρωπαϊκή κουλτούρα. Τα τρανς άτομα σχεδόν αποκλείονται, γιατί ακόμα κι αν είναι gender passing, θα έχουν πρόβλημα στην πρόσληψη λόγω ταυτότητας. Αυτοί λοιπόν που απέμειναν στελεχώνουν όλα τα πόστα που έχουν να κάνουν με τη συνδιαλλαγή με τους πελάτες (σέρβις, μπουφέ, μπαρ, υποδοχή κλπ.). Κατεβαίνοντας αυτή την πυραμίδα (π.χ. στις κουζίνες και στις καθαριότητες) θα βρούμε και ανθρώπους που δεν είναι εμφανίσιμοι (σύμφωνα με τα κυρίαρχα πρότυπα), μιλάνε σπαστά η καθόλου ελληνικά, δεν είναι νέοι, δεν είναι λευκοί. Όσο πιο κάτω είσαι σε αυτή την πυραμίδα, τόσο πιο αναλώσιμος είσαι και τόσο πιο δύσκολο γίνεται να κάνεις την οποιαδήποτε διεκδίκηση (π.χ. 1 ρεπό/βδομάδα).

Είναι ο πιο επικερδής κλάδος στην Ελλάδα, είναι ο κλάδος που έχει πάντα ανοιχτές θέσεις εργασίας, όχι μόνο επειδή είμαστε αναλώσιμοι εμείς, αλλά και επειδή η εργασία στα μαγαζιά αυτή καθ' αυτή δεν είναι υποφερτή. Τα μαγαζιά είναι υποστελεχωμένα, με αποτέλεσμα να κάνουμε 2 και 3 πόστα ταυτόχρονα, το δωρο και το 5νθημερο δεν τηρείται και το αποτέλεσμα είναι ο κόσμος να ανακυκλώνεται συνεχώς, να υπάρχουν συνέχεια κενές θέσεις, που εύκολα μαθαίνονται αλλά δύσκολα αντέχουν στον χρόνο.

Παράλληλα με την δυτικοποίηση των πόλεων και τη χρήση διαφόρων πλατφορμών αξιολόγησης στο ίντερνετ (π.χ. tripadvisor, κριτικές στο fb), έχουν ανέβει οι απαιτήσεις στον επισιτισμό, τόσο στα «προσόντα» που πρέπει να έχουμε όσο και στις υπηρεσίες που πρέπει να προσφέρουμε για να είμαστε ανταγωνιστικά στην αγορά εργασίας και να ταιριάζουμε με το προϊόν και την ατμόσφαιρα που πουλάνε τα μαγαζιά.

Όταν ήρθε αυτό που τα αφεντικά ονόμασαν κρίση, χρησιμοποιήθηκε εργαλειοκά για να μπορούν να έχουν την δικαιολογία του «δεν βγαίνω» και να κάνουν ανενόχλητοι μειώσεις τόσο στον αριθμό του προσωπικού που απασχολούσαν (βέβαια η δουλειά δεν μειώθηκε) όσο και στις τακτικές απολαβές και στα ένσημα.

Ερχόμαστε συνεχώς να αντιμετωπίσουμε τα αφεντικά με τις άτυπες συμφωνίες που σκαρφίζονται και τις πλασματικές συμβάσεις εργασίας και όταν εναντιωνόμαστε είτε βρισκόμαστε χωρίς δουλειά είτε δεχόμαστε ψυχολογικό και ηθικό πόλεμο για το ότι δεν τηρούμε τις συμφωνίες που έχουμε κάνει. Για μας τίποτα

από αυτά δεν είναι συμφωνίες επί ίσοις όροις, τα αναγνωρίζουμε μόνο ως εργοδοτικό εκβιασμό που υποκύπτουμε λόγω της ανάγκης για επιβίωση.

Ακόμα, ο μεγάλος αριθμός ανεργίας και κυρίως σε ηλικίες 20-35 κάνει τις εργασιακές συνθήκες ακόμα πιο απαιτητικές γιατί γινόμαστε για τα αφεντικά ανάλωσιμοι και η ανταγωνιστικότητα έχει εκτοξευτεί στα ύψη. Ανά πάσα ώρα θα υπάρχει έτοιμος αντικαταστάτης. Παρόλα αυτά, στο συγκείμενο του τώρα, είναι ο κλάδος με τις περισσότερες θέσεις εργασίας, οπότε για πολλούς/ες/α από εμάς δεν υπάρχει και άλλη επιλογή.

Η σεζόν

Στον ελλαδικό χώρο ένα από τα κύρια προϊόντα παραγωγής είναι η παροχή υπηρεσιών εξυπηρέτησης όλων αυτών που έχουν το προνόμιο να κάνουν διακοπές, δηλαδή ο τουρισμός. Ο πληθυσμός που καταναλώνει τουρισμό είναι ένα αρκετά ετερογενές σύνολο όσον αφορά την ταξική διαστρωμάτωση αλλά το κοινό σημείο είναι η καλοπέραση. Είναι όλοι αυτοί που στην πλειοψηφία τους κάνουν ένα ταξιδάκι να περάσουν λίγες μέρες κάτω από τον ήλιο, δίπλα στο κύμα με μια παγωμένη μπύρα ή ένα φρέντο εσπρέσο και να ξεφύγουν από τους σαρωτικούς ρυθμούς της καθημερινότητας. Η βραχύχρονη παραμονή τους σε συνδυασμό με τις υψηλές απαιτήσεις της καλοπέρασης των λίγων ημερών που ξεκλέψανε από την δουλειά, δημιουργούν το τέλειο έδαφος εκμετάλλευσης από τα αφεντικά, «τώρα που μπορούν».

Ο τουρισμός ανά τον ελλαδικό χώρο αφορά τόσο τα νησιά, όσο και κάθε παραθαλάσσια περιοχή της ενδοχώρας καθώς και το κέντρο της πρωτεύουσας. Οι χώροι εργασίας που απευθύνονται στον τουρισμό, όσο αφορά τον επισιτισμό, είναι από μικρά μαγαζάκια-ταβερνάκια δίπλα στο κύμα, παγωτατζήδικα στο κέντρο, κοκτέιλ μπαρς, μικρές και μεγάλες πλαζ για να κάνεις γάμπα πάνω στην άμμο, μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες με τα εστιατόριά τους και νυχτερινά μαγαζιά και κλαμπς σε τουριστικές περιοχές.

Η τουριστική περίοδος κρατάει, ενδεικτικά, από μέσα Απριλίου μέχρι τέλη Οκτωβρίου. Οι εργαζόμενοι στον επισιτισμό που δουλεύουν την καλοκαιρινή σεζόν είναι είτε κάτοικοι των γύρω περιοχών που περιμένουν το καλοκαίρι να βρουν κανένα μεροκάματο, είτε άνεργοι στην πρωτεύουσα που φεύγουν για να δουλέψουν να κουτσοβγεί ο χειμώνας, εργαζόμενοι που η επιχείρηση κλείνει το καλοκαίρι ή πέφτει η πελατεία και μένουν χωρίς μεροκάματο (φυσικά δεν παίρνουν επίδομα και άδεια, όπως δικαιούνται), είτε «μετανάστες που διακυβεύεται η επιβίωσή τους στην κλειστή κοινωνία του χειμώνα (όπου ζουν και δουλεύουν στις άλλες παραγωγικές δραστηριότητες της κάθε περιοχής)». Ακόμα και εργαζόμενα που βλέπουν τις καλοκαιρινές διακοπές σαν ουτοπικό όνειρο, που αντί να κάτσουν στην πόλη να τους καίει ο ήλιος, προτιμούν να δουλεύουν κάπου που θα μπορούν να κάνουν και μια βουτιά. Δηλαδή ο πάτος της ταξικής πυραμίδας.

Οι εργασιακές συνθήκες που έρχεται να αντιμετωπίσει το καθένα από μας που αποφασίσαμε να φύγουμε σεζόν είναι η εντατικοποιημένη εργασία του 10ωρου

και 12ωρου, τα σπαστά ωράρια εξαιτίας των οποίων καταλήγουμε εν τέλει να δουλεύουμε όλη μέρα, ρεπό δεν βλέπουμε ούτε με κιάλια, ανασφάλιστη ή υποασφαλισμένη εργασία, παζαρεύουμε τα βασικά να μπούμε έστω στο μεγάλο ταμείο τον χειμώνα. Πολλές φορές μέσα στο εργασιακό κατεστημένο που έχει επικρατήσει ότι θα πληρωθείς μόνο για τις μέρες που δουλεύεις, χωρίς καμία πληρωμένη άδεια (που δικαιούμαστε) και οι ίδιοι οι εργαζόμενοι προτιμούν να μην παίρνουν ρεπό για να βγάλουν περισσότερα χρήματα για τον δύσκολο χειμώνα που θα έρθει. Η διαμονή και η διατροφή που παλιότερα ήταν αυτονόητη παροχή για να φύγεις σεζόν, καθώς τρέχει και ένα ήδη νοίκι πίσω σου, τώρα παζαρεύεται, πολλές φορές δεν υπάρχει ή σου προτείνουν σε μέρη με εναλλακτικό τουρισμό, εναλλακτική διαμονή. Δεν είναι λίγες οι φορές που προτείνεται σαν φτηνή λύση από τα αφεντικά, οι εργαζόμενοι που έρχονται από αλλού να νοικιάσουν κάποια θέση για σκηνή σε κάποιο οργανωμένο κάμπινγκ. Πετάς έναν υπνόσακο στο χόμα και την έκανες ταρατσα, κυριολεκτικά (και το πρωί πονάνε τα κοκαλάκια σου 12ωρο ορθοστασία). Ακόμα και στις ξενοδοχειακές μονάδες που πουλάνε διαμονή σε τουρίστες, στους εργαζόμενους στην καλύτερη δίνουν τα δωμάτια που δεν θα πλήρωνε κανένας να μείνει, δίπλα σε λέβητες και ιματιοθήκες, καθώς απαγορεύεται να περνάνε από την κύρια είσοδο και τους χώρους του ξενοδοχείου για να μην φαίνονται και χαλάνε την αισθητική του πελάτη. Μέσα σε αυτές τις συνθήκες μετράμε εργοδοτικές δολοφονίες, άνθρωποι πεθαίνουν την ώρα της δουλειάς από υπερκόπωση ή τραυματίζονται θανάσιμα λόγω της μη τήρησης των συνθηκών ασφαλείας από τα αφεντικά.

Και το να αρρωστήσεις είναι απαγορευτικό είτε γιατί δεν θα υπάρχει ιατρικό κέντρο κοντά στην περιοχή που μένεις και θα πρέπει να πάρεις κτελ ή πλοίο για να φτάσεις στο πιο κοντινό και εννοείται με δικά σου έξοδα, σίγουρα δεν θα πληρωθείς την αναρρωτική άδεια και είναι αβέβαιο αν όταν επιστρέψεις στην δουλειά, δεν θα απολυθείς. Καθημερινά υπάρχει κόσμος που ψάχνει δουλειά επειδή είτε ξεκίνησε κάπου και δεν ήταν όπως είχαν συμφωνήσει, είτε τον «κρεμάσανε» τελευταία στιγμή και έχει εγκλωβιστεί στην απομακρυσμένη τουριστική περιοχή, είτε γιατί οι συνθήκες που δούλευε δεν αφήναν καμία εναλλακτική.

Πρέπει να δουλεύουμε υπό αυτές τις συνθήκες για να περάσει όσο καλύτερα γίνεται ο πελάτης, να έχουμε καλή εικόνα, να είμαστε όμορφα και καθαρά (σύμφωνα με την δυτική κουλτούρα) για να περάσει ο πελάτης 15 ειδυλλιακές μέρες που θα του μείνουν αξέχαστες στα μαγευτικά τοπία της ελλαδίτσας. Πέρα από τα αφεντικά που γεμίζουν την τσέπη τους με φράγκα από την δική μας υποτίμηση, τεράστιο κέρδος έχει και το κράτος που πλασάρει τα μαγευτικά τοπία, τις ηλιόλουστες αμμώδεις παραλίες και το νυχτερινό ξεφάντωμα πάνω στην πλάτη μας (αποκρύπτοντας σαφώς την εργασιακή εκμετάλλευση στην βιομηχανία του τουρισμού που το ίδιο νομιμοποιεί).

Κάτω από αυτές τις συνθήκες το να διεκδικήσουμε τα δεδουλευμένα είναι ένας αγώνας πολύ δύσκολος. Το κράτος από μεριά του, μέσω των θεσμικών φορέων

που υποτίθεται υπάρχουν για να μην καταπατούνται οι κατακτήσεις του εργατικού αγώνα του θωρου και της ασφάλισης, μόνο αυτό δεν κάνουν. Στις περισσότερες τουριστικές περιοχές είναι ανύπαρκτες και πρέπει να κατέβεις ως την πόλη ή να περιμένεις να έρθουν από κάποιο άλλο κοντινό νησί. Ακόμα και να έρθουν, τα αφεντικά είναι ενημερωμένα και την γλιτώνουν. Είτε ενημερώνονται μεταξύ τους, μόλις γίνει αντιληπτή η παρουσία των κλιμάκιων ελέγχου, είτε ενημερώνονται από συνδέσμους που έχουν με τα πλοία και τα λιμάνια, είτε τυχαίνει να είναι συγγενείς και πίνουν και ένα ούζο μαζί. Η ανωνυμία δεν υπάρχει και ο πόλεμος που καλούμαστε να απαντήσουμε είναι τρομακτικός. Τραμπουκισμούς από κάτοικους της περιοχής, απειλές για αφανισμό από το νησί και το χωριό και προφανώς δεν υπάρχει περίπτωση να βρεις δουλειά κάπου αλλού είναι λίγα χαρακτηριστικά παραδείγματα. Όσο για το αν κερδίσεις εντέλει τα δεδουλευμένα σου υπάρχει πιθανότητα μόνο εφόσον καταφέρεις να στηρίξεις να ανεβοκατεβαίνεις στην τοπική σελε που αναλαμβάνει την υπόθεση.

Πώς θα φαινόταν στα αφεντικά μια απεργία στο high season του τουρισμού και να τρέχουν και να μην φτάνουν με τις υψηλές απαιτήσεις της εποχιακής εργασίας που τα ίδια έχουν καθιερώσει ως κατεστημένο; Να διεκδικήσουμε καλύτερο μεροκάματο, καλύτερες και βιώσιμες συνθήκες εργασίας, άδειες και ρεπό που δικαιούμαστε όπως επίσης, ένσημα και ιατροφαρμακευτική κάλυψη. Διαμονή και διατροφή αδιαπραγμάτευτες.

Να πάρουμε πίσω τα καλοκαίρια μας

Αυτοοργάνωση και αλληλεγγύη στους χώρους της δουλειάς

Όπου και αν είναι, όσο προσωρινή και αν είναι, όλες τις εποχές.

Δ. (Συνέλευση Εργαζομένων και Ανέργων):

Η τουριστική βιομηχανία

Τα τελευταία χρόνια η σημασία του τουρισμού στην παγκόσμια οικονομία έχει αυξηθεί ταυτόχρονα με την ανάπτυξη του. Στα χρόνια της κρίσης παρατηρείται μεγέθυνση του κλάδου στην Ελλάδα, κυρίως λόγω των αφίξεων εξωτερικού. Σύμφωνα με έρευνα του Παγκόσμιου Συμβουλίου Ταξιδιών και Τουρισμού (WTTC) ο τουρισμός αποτελεί το 20,6 % του εγχώριου ΑΕΠ, έναντι 10,4% παγκοσμίως, ενώ στον τομέα αυτόν αναλογεί περίπου το 1/4 της συνολικής εγχώριας απασχόλησης, όταν το αντίστοιχο ποσοστό παγκοσμίως είναι «μόλις» 10%.

Ενώ η απασχόληση στον τουρισμό στην Ελλάδα αυξάνεται διαρκώς τα τελευταία 30 χρόνια με μέσο ετήσιο ρυθμό 2,8%, η αυξητική τάση εντείνεται από το 2014 και μετά, οπότε και επιταχύνεται η μεταστροφή του σε έναν κατ' εξοχήν εξωστρεφή, διεθνώς ανταγωνιστικό, τομέα,³ ο οποίος βασίζεται στο χαμηλό κόστος εργασίας: δεν είναι τυχαίο ότι, σύμφωνα με την ΠΟΕΕΥΤΕ, το 80% των εργαζομένων στα ξενοδοχεία είναι εποχικοί, ενώ στον επισιτισμό το 40%. Την ίδια στιγμή, λοιπόν, που ο τουρισμός στην Ελλάδα αναπτύσσεται, η εντατικοποίηση και η φθηνή εργασία αποτελούν στρατηγικό στόχο στα πλαίσια αυτής της ανάπτυξης.

Οι ξενοδόχοι της χώρας, ιδιαίτερα μετά τις αλλαγές των τελευταίων χρόνων στην εργασιακή νομοθεσία, φαίνεται να έπαψαν να βασίζονται σε εργαζομένους με μεγάλη προϋπηρεσία για την κάλυψη των θέσεων εργασίας. Πράγματι, οι «παλιοί», υψηλά αμειβόμενοι εργαζόμενοι αντικαθίστανται σταδιακά από νεότερους με μικρότερη αμοιβή. Οι δε νέοι εργαζόμενοι δεν δουλεύουν απλά με χαμηλότερους μισθούς αλλά καλούνται να ανταπεξέλθουν (από πλευράς αντοχής) και σ' ένα διευρυμένο εργασιακό ωράριο.

Δεν μπορεί να πει κανείς ότι υπάρχει μια ενιαία μισθολογική πολιτική για τους νέους εργαζομένους. Παρότι οι συλλογικές συμβάσεις δεν καταργήθηκαν στον τουριστικό τομέα, οι συμβάσεις με ιδιωτικές ενώσεις προσώπων επεκτάθηκαν,⁴ ενώ πολλοί ξενοδόχοι αποχώρησαν από τα συλλογικά τους όργανα με αποτέλεσμα να μην δεσμεύονται πια από τις υπάρχουσες κλαδικές συλλογικές συμβάσεις. Όσοι νέοι εργαζόμενοι υπογράφουν τέτοιου είδους συμβάσεις συνήθως αμείβονται με τον βασικό μισθό. Πολλές φορές ο μισθός μπορεί να είναι υψηλότερος, ωστόσο σ' αυτές τις περιπτώσεις οι εργαζόμενοι αναγκάζονται να δουλεύουν εξαντλητικά υποδηλωμένα 10ωρα και 12ωρα, με απλήρωτες τις υπερωρίες τους, πολλές φορές χωρίς ρεπό. Την ίδια στιγμή παρατηρείται, ολοένα και μεγαλύτερη μέσα στα χρόνια, αύξηση των εργαζομένων μερικής απασχόλησης, οι οποίοι σύμ-

³ SETE Intelligence, *Μακροχρόνιες τάσεις (1983-2016) απασχόλησης στον Τουρισμό και τους λοιπούς κλάδους της ελληνικής Οικονομίας*.

⁴ Σύμφωνα με το άρθρο 37 του νόμου 4024/2011 δίνεται η δυνατότητα στους εργαζόμενους και εργοδότες σε επίπεδο επιχείρησης να συνάπτουν επιχειρησιακές σ.σ.ε, κυρίως σε επιχειρήσεις όπου δεν λειτουργεί συνδικαλιστική οργάνωση.

φωνα με τον ΣΕΤΕ, λειτουργούν συμπληρωματικά στους εργαζόμενους πλήρους απασχόλησης. Ωστόσο, η εμπειρία από χώρους εργασίας μάς δείχνει ότι οι περισσότεροι εργαζόμενοι, ασχέτως της σύμβασης –πλήρους ή μερικής– εργασίας, δουλεύουν πολύ περισσότερες ώρες από αυτές που δηλώνονται στην πραγματικότητα. Δεν είναι σπάνιο, επίσης, το φαινόμενο οι εργαζόμενοι, που δουλεύουν για πρώτη φορά σεζόν, να πληρώνονται μόνο με τα φιλοδώρηματα, με την πρόφαση ότι τώρα αποκτούν «εμπειρία».

Πέρα απ' όλα αυτά, οι τουριστικές επιχειρήσεις φαίνεται να έχουν αξιοποιήσει σε μεγάλο βαθμό πρακτικάρους εργαζόμενους που καλούνται να εργαστούν υπό το καθεστώς μαθητείας. Η κάλυψη θέσεων χαμηλής ειδίκευσης από πρακτικάρους οι οποίοι εναλλάσσονται κάθε χρόνο, μπορεί να αυξήσει σε μεγάλο βαθμό τα κέρδη τους, μιας και τα αφεντικά πληρώνουν μόνο με το 1/3 ενός κανονικού μισθού εργαζόμενους οι οποίοι όμως δουλεύουν το ίδιο εντατικά με τους πεπειραμένους.⁵ Ειδικά στην Κρήτη οι μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες έχουν αξιοποιήσει σε μεγάλο βαθμό την εργασία εναλλάξιμων και αναλώσιμων πρακτικάρων από τις ανατολικές χώρες, οι οποίοι, αφού έχουν πάρει εκπαιδευτική βίζα, έρχονται στην Ελλάδα και δουλεύουν με μισθούς της πλάκας.⁶

Τα 10ωρα και τα 12ωρα έχουν γίνει η νέα κανονικότητα στον χώρο της εστίασης και πολλές φορές ο χρόνος μετακίνησης επιμηκύνει κατά τι την ήδη επιμηκυμένη εργάσιμη ημέρα. Την ίδια στιγμή το κόστος αναπαραγωγής έχει μετακυλισθεί στις πλάτες του σεζοναριάτου. Ειδικά σε περιπτώσεις υποδηλωμένης εργασίας, ενοικιαζόμενων εργαζομένων, πρακτικάρων και εργαζομένων σε μικρές τουριστικές/επισιτιστικές επιχειρήσεις η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, η μετακίνηση, η στέγαση και η διατροφή των εργαζομένων είναι μια υπόθεση για την οποία πρέπει να φροντίσουν από μόνοι τους. Ακόμα και στις περιπτώσεις που τα αφεντικά του τουρισμού φροντίζουν για την αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης που μισθώνουν, επιλέγουν συνήθως να στοιβάζουν τους εργαζόμενους τους σε δωμάτια, ακόμη και σε σκηνές,⁷ όπου διαμένουν πολλοί μαζί, ενώ η διατροφή των εργαζομένων είτε δεν καλύπτεται καθόλου (οπότε πρέπει οι ίδιοι οι εργαζόμενοι να μαγειρέψουν) είτε «καλύπτεται» από τα απομεινάρια του καθημερινού «μενού».

Η υψηλή κινητικότητα των εργαζομένων, η προσωρινότητα/εποχικότητα και η συνεχής εντατικοποίηση της εργασίας έχουν μειώσει σημαντικά τη δυνατότητα συνδικαλιστικής δράσης στο πεδίο του τουρισμού/επισιτισμού, ακόμα

---

⁵ Βλ. τον Οδηγό Μαθητείας για τον Εργοδότη που εξέδωσε το Υπουργείο Παιδείας το 2017. Το κείμενο μπορεί να βρεθεί στη διεύθυνση: https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2017/ΟΔΗΓΟΣ_ΕΡΓΟΔΟΤΗ_ΜΑΘΗΤΕΙΑ_ΥΠΠΕΘ_ΕΚΔΟΣΗ_9_2017.pdf

⁶ Το Σωματείο Ξενοδοχοϋπαλλήλων Ηρακλείου, τονίζει πως αν και η νομοθεσία μιλά για «μαθητεία» των ανθρώπων αυτών δίπλα σε πεπειραμένους και πλήρως εργαζόμενους υπαλλήλους, εντούτοις εδώ και χρόνια οι μαθητές αποτελούν τον βασικό κορμό εργαζομένων σε συγκεκριμένα τμήματα των ξενοδοχείων. Βλ. https://www.efsyn.gr/efkriti/oikonomia/64747_telos-i-mathiteia-sta-xenodocheia-gia-rosoys-kai-oykranoyis

⁷ Εντελώς ενδεικτικά: <https://www.protothema.gr/greece/article/803120/mukonos-meta-ta-ko-deiner-skines-apo-tin-aigupto-gia-tous-ergates-metanastes/>

και στην πιο θεσμική μορφή της. Μάλιστα, τις πιο πολλές φορές ο κατακερματισμός του κλάδου, λόγω των πολυάριθμων μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, δεν επιτρέπει την καθημερινή και συνεχή επικοινωνία μεταξύ των εργαζομένων. Ο δε θεσμικός συνδικαλισμός εστιάζει απλά στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων των πιο «παλιών» εργαζομένων που τυχαίνει να είναι και οι πιο υψηλόμισθοι. Ειδικά σε επαρχιακές πόλεις και νησιά ο συνδικαλισμός απουσιάζει εντελώς, καθώς οι ντόπιοι εργαζόμενοι που αποτελούν σημαντικό κομμάτι του εργατικού δυναμικού, βρίσκονται συχνά σε πλήρη σύμπλευση με τους εργοδότες τους, λόγω των φιλικών ή συγγενικών σχέσεων που τους συνδέουν. Την ίδια στιγμή τα ειδικά καθεστάτα εργασίας των εργαζομένων δεν επιτρέπουν την εγγραφή τους στα σωματεία, ενώ κι όταν ακόμη αυτή είναι δυνατή οι νέοι εργαζόμενοι δεν επιδιώκουν την περαιτέρω δραστηριοποίησή τους, λόγω της ενδιάμεσης κατάστασης στην οποία βρίσκονται (π.χ. αναμονή μέχρι να βρουν εργασία στο αντικείμενο σπουδών τους). Ακόμα και οι απεργίες που κατά καιρούς κηρύσσονται δεν καταφέρνουν να εκτρέψουν τη ροή της «παραγωγής», μιας και όσοι απεργούν συνήθως έχουν φροντίσει από την προηγούμενη ημέρα να προετοιμάσουν το πόστο τους. Την ίδια στιγμή έχουν υπάρξει πολλές κινητοποιήσεις κυρίως με τη μορφή παραστάσεων διαμαρτυρίας για ατομικές περιπτώσεις (απόλυση ή καταπάτηση δικαιωμάτων), όμως συνήθως ακολουθούν αυστηρά τη νομική οδό, η οποία καταλήγει στην επιθεώρηση εργασίας και την πολλές φορές μερική αποζημίωση. Η εκδικητική και απαιτητική στάση της εργοδοσίας, με την απειλή της απόλυσης, δεν είναι μόνο ένας εκβιασμός, αλλά είναι συγχρόνως και μια αντικειμενική πραγματικότητα, καθώς τα κενά που προκύπτουν στις θέσεις εργασίας μπορούν πολύ εύκολα και άμεσα να καλυφθούν από τον μεγάλο αριθμό ανέργων.

Εργασιακές συνθήκες και αγώνες μεταναστών στην Ελλάδα τη δεκαετία των πολιτικών λιτότητας, 2009-2019

Η μεταναστευτική εργασία στην τουριστική βιομηχανία αλλά και συνολικότερα οι επιπτώσεις της εσωτερικής πολιτικής απαξίωσης της τελευταίας δεκαετίας στο μεταναστευτικό προλεταριάτο και οι αγώνες ενάντια της είναι ένα ακόμα προλεταριακό ζήτημα που μας απασχολεί.

Σε τίποτα δεν μπορεί να συγκριθεί η τελευταία δεκαετία των σκληρών πολιτικών της λιτότητας των μνημονίων με τις δεκαετίες του '90 και του 2000, όταν σχεδόν ένα εκατομμύριο μετανάστες εργάτες γίνονταν δεκτοί με ανοιχτές αγκάλες από το ελληνικό κεφάλαιο και το κράτος του για να υπηρετήσουν τις ανάγκες της καπιταλι-

στικής συσσώρευσης.⁸ Από το 2009 και μετά, που ξεδιπλώθηκε η επίθεση του κεφαλαίου στον άμεσο και στον κοινωνικό μισθό, το μεταναστευτικό προλεταριάτο έπαψε να είναι το βασικό εργαλείο συσσώρευσης και αναδιάρθρωσης των ταξικών σχέσεων. Το ελληνικό καπιταλιστικό κράτος δεν έχει ανάγκη πια τους μετανάστες εργάτες για να προωθήσει την αναδιάρθρωση της αγοράς εργασίας και την αύξηση του βαθμού εκμετάλλευσης. Οι διαιρέσεις εντός της εργατικής τάξης διευρύνθηκαν μια χαρά με την εφαρμογή των βίαιων πολιτικών υποτίμησης. Σε μια χώρα που η ανεργία είχε φτάσει μέχρι και 27% και η ανεργία των νέων ξεπέρασε το 50%,⁹ οι μετανάστες δεν έρχονται πια παρά με την προσδοκία να την εγκαταλείψουν το συντομότερο δυνατό για τους «εργασιακούς παραδείσους» του ευρωπαϊκού Βορρά. Σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ, μέσα σε έναν μόλις χρόνο, στις αρχές περίπου της εφαρμογής των μνημονιακών πολιτικών, μεταξύ 2011-12, οι υπήκοοι χωρών εκτός ΕΕ που ζουν στην Ελλάδα μειώθηκαν κατά 164.959 άτομα, δηλαδή από 817.850 το 2011 περιορίστηκαν σε 650.825 άτομα το 2012, ενώ εκτιμάται ότι το κύμα φυγής συνεχίστηκε και το 2013. Το μεγαλύτερο κύμα φυγής προέρχεται από τους πολίτες αλβανικής καταγωγής. Η φυγή, που αποτυπώνουν τόσο η ΕΛΣΤΑΤ όσο και η Τράπεζα της Ελλάδος, οφείλεται στην κατάρρευση της ελληνικής αγοράς εργασίας και ιδιαίτερα της οικοδομικής δραστηριότητας, ενώ τα διαθέσιμα στοιχεία του ΙΚΑ δείχνουν ότι μέσα στην πενταετία της ύφεσης (2009-2013) χάθηκε το 33% των θέσεων εργασίας που κατείχαν αλλοδαποί.¹⁰

Η πραγματική διάσταση της μαζικής εξόδου των μεταναστών εργατών παρουσιάζεται εάν σκεφτεί κανείς ότι, την ίδια στιγμή που ο αριθμός των μεταναστών εργατών στην Ελλάδα είχε αρχίσει να μειώνεται λόγω των πολιτικών απαξίωσης, η είσοδος προσφύγων από την Ανατολή και η άμεση έξοδός τους προς τη Δυτική Ευρώπη άρχισε να αυξάνεται. Κατά δήλωση του Υπουργού Μεταναστευτικής Πολιτικής, Δημήτρη Βίτσα τον Μάη του 2019 βρίσκονται στην Ελλάδα περίπου 630.000 πρόσφυγες και μετανάστες, τη στιγμή που από το 2015 έχουν εισέλθει 1,5 εκ. πρόσφυγες!¹¹

Μιλώντας για τα μέτρα πειθαρχησης και έντασης της εκμετάλλευσης της εργατικής τάξης βλέπουμε ότι οι επιπτώσεις ήταν ακόμα πιο σκληρές στην περίπτωση του, περιττού πλέον, μεταναστευτικού προλεταριάτου. Το ποσοστό της ανεργίας

---

⁸ Απογραφή 2011: 911.929 άτομα με ξένη υπηκοότητα. Το μεγαλύτερο ποσοστό (52,7%) των αλλοδαπών που διέμεναν το 2011 στην Ελλάδα είχαν Αλβανική υπηκοότητα (57,5% το 2001), το 8,3% Βουλγαρική (4,6% το 2001), το 5,1% Ρουμάνικη (2,9% το 2001) και ακολουθεί με 3,7% η Πακιστανική (1,5% το 2001) και 3% η Γεωργιανή (3% το 2001). Στοιχεία ΕΛΣΤΑΤ.

⁹ Στοιχεία του 2013 από την ΕΛΣΤΑΤ. Στο μεταξύ, η μείωση της ανεργίας που έχει καταγραφεί το 2018 οφείλεται πολύ περισσότερο στη μετανάστευση του νεανικού εργασιακού δυναμικού και στα προγράμματα του ΟΑΕΔ που ανακυκλώνουν τους ανέργους, παρά σε κάποιου είδους οικονομική ανάκαμψη.

¹⁰ ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, Ενημέρωση, Νο 222, 2015, σελ. 3.

¹¹ Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Υπουργείου Μεταναστευτικής πολιτικής, οι αιτούντες άσυλο και οι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες στην Ελλάδα φτάνουν τις 70.000-75.000. Βλ. *Η Καθημερινή*, 28 Μαρτίου 2019.

των μεταναστών εργατών, που μέχρι το 2008 ήταν σταθερά μικρότερο από των ντόπιων, το 2009 εξαπλάσιάστηκε για πρώτη φορά και έκτοτε υπερβαίνει διαρκώς το αντίστοιχο των γηγενών.¹² Όσοι είχαν καταφέρει να κατακτήσουν θέση τεχνίτη στην αγορά εργασίας και γενικότερα όσοι είχαν μεταπηδήσει από την αγροτική παραγωγή σε πιο καλοπληρωμένες θέσεις αναγκάστηκαν να επιστρέψουν πίσω σε ανειδίκευτες. Στους τομείς, μάλιστα, στους οποίους βασιλεύει η μαύρη εργασία και οι συλλογικές συμβάσεις δεν έχουν ισχύ, αυξήθηκε η συμμετοχή τους έναντι των ντόπιων, αποδεχόμενοι όμως (πολύ) χαμηλότερες αμοιβές και άθλιες συνθήκες εργασίας. Χάνοντας τα ένημα¹³ οι μετανάστες έχαναν την άδεια διαμονής τους κι επομένως τη νομιμότητά τους κι αυτό φυσικά δυσχέρανε ακόμα περισσότερο τη θέση τους στην αγορά εργασίας. Δημιουργήθηκε ρεύμα εκ νέου μετανάστευσης στη Βόρεια Ευρώπη ή την Αυστραλία και επιστροφής στις χώρες προέλευσης.

Η περίπτωση της Αλβανικής μεταναστευτικής κοινότητας που είναι η παλαιότερη και πολυπληθέστερη στην Ελλάδα αποτυπώνει ανάγλυφα την πίεση που δέχτηκαν οι μετανάστες με την αναδιάρθρωση των εργασιακών σχέσεων. Οι Αλβανοί απασχολούνταν σε μεγάλο βαθμό στον κατασκευαστικό κλάδο που, όντας ήδη σε κρίση από το 2007, κατέρρευσε από το 2010 και μετά.¹⁴ Πάνω από 100.000 μετανάστες έχασαν από τον Δεκέμβριο του 2010 έως τον Δεκέμβριο του 2011 τις άδειες διαμονής τους για εργασία. Το 18-22% εγκατέλειψε τη χώρα και είναι προφανές ότι πολύ περισσότεροι θα έτρεχαν να φύγουν από την κόλαση των εργασιακών σχέσεων που λέγεται Ελλάδα, αν οι συνθήκες διαβίωσης και οι εργασιακές προοπτικές δεν ήταν χειρότερες στην Αλβανία ή αν δεν ήταν τόσο βαθιά η ένταξή τους εδώ.¹⁵ Για τα παιδιά τους, δεύτερης γενιάς μετανάστες και έλληνες πολίτες πλέον, η Αλβανία είναι λίγο πολύ μια άγνωστη χώρα. Όσοι εγκλωβίστηκαν δου-

---

¹² Όταν το ποσοστό ανεργίας στους Έλληνες ήταν σχεδόν 26% (1^ο τρίμηνο 2013), στους μετανάστες ήταν πάνω από 40%. Στοιχεία ΕΛΣΤΑΤ.

¹³ Η νόμιμη παρουσία στη χώρα εξασφαλίζεται με έναν απαραίτητο αριθμό ενσήμων που ο ίδιος ο μετανάστης πρέπει να συμπληρώσει ή μάλλον πιο ορθώς, να «αγοράσει», αφού αυτός κι όχι ο εργοδότης έχει την ευθύνη τους, και με ιδιαίτερα υψηλά εισοδηματικά κριτήρια, για να μην μιλήσει κανείς για το μεγάλο κόστος της έκδοσης των αδειών (ν. 4052/12 και Μεταναστευτικός Κώδικας ν. 4152/14).

¹⁴ Συγκεκριμένα, ενώ το 2006 ο κλάδος συνέβαλε κατά 8,3% στο ΑΕΠ, το 2016 η συμμετοχή του έφτασε στο 2,2%. Η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία του κλάδου σημείωσε σωρευτική μείωση -81,9% την περίοδο 2007-2015 (το 2016 σημειώνει για πρώτη φορά, μετά από 9 χρόνια, αύξηση 16,7%). Η συμμετοχή του κλάδου στη συνολική απασχόληση της χώρας ανερχόταν σε 8,1% το 2008 και έκτοτε σημειώνεται συνεχής μείωση του ποσοστού συμμετοχής με το 2016 να φτάνει στο 4,9%. Αν σε αυτή τη μείωση προσθέσουμε και τη μείωση κατά 25% στο ΑΕΠ της χώρας, μπορούμε να εξαγάγουμε το συμπέρασμα ότι οι κατασκευές έχασαν τη δυναμική τους, οδηγώντας στην ανεργία ή την έξοδο από τη χώρα εκατοντάδες χιλιάδες εργαζόμενους από όλες τις βαθμίδες. Σωρευτικά κατά την περίοδο 2008-2015 υπήρξε απώλεια 189,7 χιλ. θέσεων εργασίας και οι 114.700 ήταν μεταναστών. Στοιχεία της Διεύθυνσης Οικονομικών Μελετών της ICAP Group.

¹⁵ Η Αλβανία παραμένει η φτωχότερη από τις 37 ευρωπαϊκές χώρες, το κατά κεφαλήν εισόδημα αντιστοιχεί στο 1/8 του κοινοτικού μέσου όρου και η ένταξή της στην ΕΕ δεν αναμένεται σχετικά σύντομα.

λεύουν ανασφάλιστοι (πράγμα που μεταξύ άλλων συμπίεσε ακόμα περισσότερο τα έσοδα των ασφαλιστικών ταμείων) ή αλλάζουν τομέα απασχόλησης. Ένα μεγάλο μέρος από όσους μετανάστες παρέμειναν στη χώρα έγιναν εργάτες στη γεωργία και την αλιεία, όπου το ποσοστό τους έχει υπερδιπλασιαστεί.¹⁶

Εξετάζοντας ειδικότερα την τουριστική βιομηχανία, τα στοιχεία δείχνουν ότι είναι ο κλάδος με τη μεγαλύτερη ανάμειξη μεταναστών και ντόπιων. Το ποσοστό των μεταναστών συνάδερφων και συναδερφισσών στην τουριστική σεζόν έχει διπλασιαστεί, πράγμα που κάνει δυνατή την ώσμωση ανάμεσά τους. Είναι μια ευκαιρία αυτή η, μαζικότερη από ποτέ, παρουσία των μεταναστριών στην τουριστική βιομηχανία δίπλα-δίπλα με το νεαρό κατά κανόνα, ντόπιο, περιπλανώμενο προλεταριάτο η οποία δεν προσφέρεται για παράδειγμα στις βιοτεχνίες φασόν στα Πατήσια και στον Αγ. Νικόλαο, όπου οι Μπαγκλαντεσιανοί προλετάριοι δουλεύουν αποκλεισμένοι σε μεγάλο βαθμό από την υπόλοιπη εργατική τάξη. Ειδικά η τουριστική βιομηχανία δημιουργεί ένα πεδίο για αυτή την αλλαγή παραδείγματος και κλίμακας, για την οποία μιλήσαμε στο πρώτο μέρος της εισήγησής μας, για το σπάσιμο των στεγανών, ένα πεδίο για να δημιουργήσουν οι εργαζόμενοι, οι καταναλωτές, οι εργατικές συλλογικότητες και τα πρωτοβάθμια σωματεία που δραστηριοποιούνται στον χώρο προλεταριακά εγχειρήματα, ξεπερνώντας τους κλαδικούς συντεχνιακούς διαχωρισμούς και τις άλλες τεχνητές διαιρέσεις.

Το ταξικό κίνημα κινήθηκε αντίθετα από μια τέτοια προοπτική τα προηγούμενα χρόνια. Η απάντηση των μεταναστών μέσω ταξικών αγώνων στους χώρους δουλειάς τους, ενάντια στην πολιτική απαξίωσης της εργασιακής δύναμης, του από-τα-πάνω περιορισμού, δηλαδή, των προλεταριακών αναγκών και των κοινωνικών προσδοκιών, δεν μπορούσε παρά να είναι σποραδική και αδύναμη, σε αντιστοιχία με το χαμηλό επίπεδο των αγώνων της ντόπιας εργατικής τάξης που επίσης υπήρξαν αναιμικοί, για τους λόγους που αναλύθηκαν στο πρώτο μέρος της εισήγησής μας. Και την ίδια στιγμή που η ντόπια κατακερματισμένη εργατική τάξη ανέπτυξε ξενοφοβικά αντανάκλαστικά, εστιάζοντας στο ότι οι μετανάστες ρίχνουν τους μισθούς, οι συνδικαλιστικοί θεσμοί (ΓΣΕΕ, ΕΚΑ) συνέτασαν μεν φιλομεταναστευτικές και αντιρατσιστικές διακηρύξεις, αλλά στη συντεχνιακή

---

¹⁶ Η κινητικότητα στην απασχόληση των μεταναστών έχει ως εξής: Κυρίαρχοι κλάδοι απασχόλησης πριν το 2008: Άνδρες: Στις κατασκευές ένας στους δύο. Γυναίκες: Σε ιδιωτικά νοικοκυριά και υπηρεσίες υγείας μία στις δύο.

Περίοδος 2008-2017: Μετακίνηση μεταναστών από τους κύριους κλάδους απασχόλησης προς την εστίαση και τη γεωργία/κτηνοτροφία. Η μισθωτή απασχόληση στον αγροτικό τομέα είναι σχεδόν αποκλειστικά απασχόληση μεταναστών. Συγκεκριμένα: Γεωργία/αλιεία/κτηνοτροφία: από 4,8%(2008) σε 13,3% (2017), εστίαση: από 9,7% (2008) σε 21,4% (2017), κατασκευές: από 33,9% (2008) σε 12,8% (2017), ιδιωτικά νοικοκυριά: από 14,3% (2008) σε 9,6% (2017), χονδρικό λιανικό εμπόριο: από 10,4% (2008) σε 14,3% (2017).

Άνδρες: κατασκευές: από 50,5% σε 21,7%, χονδρικό/λιανικό εμπόριο: από 10,6% σε 18,4%, εστίαση: από 5,4% σε 13,4%, γεωργία/αλιεία/κτηνοτροφία από 5,2% σε 17,7%.

Γυναίκες: ιδιωτικά νοικοκυριά: από 41,8% σε 22,3%, χονδρικό/λιανικό εμπόριο: από 10,6% σε 18,4%.

και γραφειοκρατική λογική τους δεν είχε θέση η ανάπτυξη κοινών αγώνων ντόπιων και ξένων προλετάρων για ίσους μισθούς. Δεν μπορεί να αρνηθεί κανείς το γεγονός ότι τα Δ.Σ. των συνδικάτων, ενάντια στις απαγορεύσεις του νόμου, δέχονταν ως μέλη και τους μη έχοντες έγκυρη άδεια διαμονής μετανάστες εργάτες. Από την άλλη, όμως, δεν ενεργοποίησαν μηχανισμούς ενσωμάτωσης του νεοεισερχόμενου προλεταριάτου. Ως εκ τούτου, η συμμετοχή των μεταναστών στις συλλογικές διαδικασίες, Γ.Σ., κινητοποιήσεις κλπ. δεν ήταν εφικτή από τη στιγμή που και ξένοι με τη γλώσσα ήταν και δεν ένιωθαν ότι γίνονται δεκτοί ως ισότιμα μέλη μέσα στα σωματεία.¹⁷

Όσο απόν ήταν ένα επιθετικό διεκδικητικό προλεταριακό κίνημα ενάντια στη βίαιη υποτίμηση της μεταναστευτικής (και της ντόπιας) εργασιακής δύναμης, τόσο δραστήριο και πρόθυμο υπήρξε ένα κίνημα αλληλεγγύης στις ανάγκες των μεταναστών για ελεύθερη μετακίνηση ενάντια στην κρατική, συνοριακή πολιτική και στους εγκλεισμούς, που υιοθετήθηκαν ως πολιτική διαχείρισης της ανεπιθύμητης πια για το κεφάλαιο μετανάστευσης. Με τη μαζική εισροή των προσφύγων από τις αρχές του 2015, που το μόνο που ήθελαν ήταν να μετακινηθούν όσο το δυνατό γρηγορότερα προς τη Δυτική Ευρώπη, πολλαπλασιάστηκαν οι αγώνες ενάντια στην απέλαση και την κράτηση με απεργίες πείνας, διαδηλώσεις ή εξεγέρσεις κατά των άθλιων συνθηκών στα ασφυκτικά γεμάτα κέντρα κράτησης. Μετά από τη συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας τον Μάρτιο του 2016¹⁸ δίπλα στη φιλανθρωπική πολιτική της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ και όσων την υποστήριζαν αναπτύχθηκε κι ένας ακτιβισμός με στόχο τη

---

¹⁷ Οι ίδιοι οι μετανάστες σε συνεντεύξεις τους αναφέρονται σταθερά στο πρόβλημα της γλώσσας και στο ότι ένιωθαν μειοψηφία κι έτσι είχαν την εντύπωση ότι η εθνικότητά τους θα ήταν εμπόδιο στο να υποστηρίξει το κατά πλειοψηφία ελληνικό σωματείο τα συμφέροντά τους, τα οποία δεν συνέπιπταν άλλωστε με αυτά των ελλήνων συναδέλφων τους, μιας και το μεγαλύτερο πρόβλημα των μεταναστών ήταν ότι δεν είχαν χαρτιά και το συνδικάτο έτσι κι αλλιώς δεν μπορούσε να τους βοηθήσει σε αυτό. Εκτός από αυτά τα εμπόδια υπάρχει η υπόνοια ότι σε μερικά σωματεία είχαν και ρατσιστική αντιμετώπιση. Βλ. σχετικά: Θ. Φούσκας, «Κοινότητες» μεταναστών και εργασιακή αντιπροσώπηση: Οι επιπτώσεις της εργασίας και της απασχόλησης των μεταναστών στη συμμετοχή τους σε πέντε εργασιακούς συλλόγους μεταναστών στην Αθήνα, 2012. Για το χαμηλό ποσοστό συμμετοχής των μεταναστών και των μεταναστριών στα συνδικάτα ευθύνονται βέβαια και άλλοι παράγοντες με βασικότερο ότι δουλεύουν κυρίως ως ελαστικοί, μαύροι και περιπλανώμενοι σε χαμηλού κύρους εργασίες με αποτέλεσμα να παρουσιάζουν ελάχιστο ενδιαφέρον για τη διεκδίκηση και προστασία των εργασιακών δικαιωμάτων τους. Εκτός αυτού, συνήθως αποσκοπούν σε μια εργαλειακή χρήση του σωματείου για να επιλύσουν τα ατομικά τους προβλήματα, χρήση την οποία δεν υπηρετούσε το σωματείο τις περισσότερες φορές, οπότε αντιλαμβάνονταν τη συμμετοχή τους σε αυτό ως μια άχρηστη διαδικασία, με αποτέλεσμα να καταλήγουν στην υιοθέτηση ατομικιστικών στρατηγικών επιβίωσης που είναι συνακόλουθη με την ανασφάλεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό που βιώνουν.

¹⁸ Βασικός όρος της συμφωνίας είναι να παραμείνουν οριστικά κλειστά για τους/τις μετανάστ(ρι)ες τα σύνορα της Ελλάδας με την υπόλοιπη Ευρώπη (από τις 18 Μαρτίου 2016). Στην πράξη καταργεί το δικαίωμα του ασύλου και αναρεί την ιδιότητα του πρόσφυγα για τους μετανάστες που προέρχονται από εμπόλεμες ζώνες σε Ασία και Αφρική με το να τους κατατάσσει στην κατηγορία των παράνομων μεταναστών.

στέγαση των μεταναστών, προχωρώντας σε καταλήψεις κτιρίων στο κέντρο της Αθήνας.¹⁹

Θα μπορούσε κανείς εδώ να διακρίνει μια δυνατότητα κοινών αγώνων των ντόπιων εργατών (εννοούμε εδώ και τους εγκατεστημένους στη χώρα παλιούς μετανάστες) με τους πρόσφυγες. Δυστυχώς αυτή η δυνατότητα δεν είναι πραγματοποιήσιμη για πολλούς και διάφορους λόγους. Είτε γιατί κάποιοι αλληλέγγυοι καταληψίες δεν βλέπουν στον πρόσφυγα παρά ένα θύμα που χρήζει υποστήριξης, είτε γιατί άλλοι από αυτούς, έχοντας ουσιαστικούς πολιτικούς δεσμούς με τον ΣΥΡΙΖΑ (που όντας κυβέρνηση βουλευόταν μια χαρά με το να μετακυλίζει μέρος της αναπαραγωγής των προσφύγων στους ίδιους και στο φιλομεταναστευτικό κίνημα), χειρίζονταν τους πρόσφυγες έτσι ώστε να γίνονται οι παθητικοί αποδέκτες της κυβερνητικής ελεημοσύνης, είτε γιατί οι πρόσφυγες θεωρούν την παρουσία τους εντός των συνόρων προσωρινή, είτε, τέλος, γιατί ζουν εντελώς εξαρτημένοι από τις παροχές και τα επιδόματα της ΕΕ. Ως εκ τούτου η ένταξή τους στην αγορά εργασίας (και στην κοινωνία γενικότερα) είναι ανύπαρκτη – οριακά ένα 3% απασχολείται κάπου – και εν πολλοίς αποτελούν ένα σώμα εντελώς διαχωρισμένο από τη ντόπια εργατική τάξη. Με δεδομένο μάλιστα ότι οι παροχές άρχισαν να κόβονται, ξεκινώντας από όσους πήραν άσυλο πριν τα μισά του 2016, η μόνη διέξοδος βιοπορισμού για τους χιλιάδες πρόσφυγες είναι η μαζικότερη από όση ήδη γίνεται στρατολόγησή τους στα μαφιόζικα κυκλώματα και μόνη τους προοπτική η λουμπενοποίησή τους.²⁰

Συνεχίζοντας να μιλάμε για μετανάστευση και για να αποκτήσουμε μια εικόνα για το πόσο μεθοδικά δουλεύουν οι καπιταλιστές για την κινητικότητα της εργασιακής δύναμης, ώστε να εξασφαλίζεται η διαθεσιμότητά της στην υπηρεσία των αναγκών της συσσώρευσης, ας δούμε πόσοι και ποιοι από την τάξη μας πήραν τον δρόμο της μετανάστευσης από την Ελλάδα προς τις χώρες της Δύσης και τι συνθήκες βρίσκουν εκεί που πηγαίνουν.

Το ευρωπαϊκό περιπλανώμενο προλεταριάτο τα χρόνια της «κρίσης χρέους»

Κατ' αρχάς πρέπει να σημειώσουμε ότι παρότι έως τώρα εστίασαμε στην περίοδο 2010-2018, περίοδο κατά την οποία εξαπολύθηκε η συντονισμένη επίθεση στον άμεσο κι έμμεσο μισθό μας και επιδιώχθηκε η εμβάθυνση και η επιτάχυνση

---

¹⁹ Περίπου 20 μόνο στην περιοχή των Εξαρχείων μέχρι τις 4 εκκενώσεις που έγιναν από τον ΣΥΡΙΖΑ και την ακολουθία εκκενώσεων από τη Ν.Δ στο διάστημα Αυγούστου- Νοεμβρίου 2019.

²⁰ Για τη μεταβολή στη διαχείριση, μετά τον Ιούλιο του 2019 –οπότε και αναδείχθηκε στην εξουσία η δεξιά του κεφαλαίου– του μεταναστευτικού προλεταριάτου που αναγκάζεται να χρησιμοποιήσει την Ελλάδα ως πύλη για τον ευρωπαϊκό «παράδεισο» και παραμένει εγκλωβισμένο εδώ παρά τη θέλησή του, βλ. την μπροσουρά μας *Όταν ακούς για «ανάπτυξη», «ανάπλαση» και «καθαριότητα», ετοιμάσου για μια νέα επίθεση ενάντια στο προλεταριάτο*, Οκτώβριος 2019· <https://synelefsi-syntagmatos.espivblogs.net/2019/10/10/otan-akoys-gia-anaptyxi-anapla-si-kai-kathariotita-etoimasoy-gia-mia-nea-epithesi-enantia-sto-proletariato/>

της αναδιάρθρωσης του καπιταλιστικού μοντέλου συσσώρευσης στην ευρωπαϊκή «περιφέρεια», η ενδοευρωπαϊκή μετανάστευση δεν συμπίπτει χρονικά με την πρόσφατη εκδήλωση της λεγόμενης «κρίσης δημοσίου χρέους».

Αν κοιτάξουμε την ίδια τη συγκρότηση της ΕΕ εξάλλου, θα διαπιστώσουμε ότι οι κυρίαρχες φράξιες των επιμέρους εθνικών κεφαλαίων διαχρονικά κινούνται προς την κατεύθυνση της διευκόλυνσης των διεθνών ροών κεφαλαίου και εργασιακής δύναμης, αρχικά εντός αυτού του υπερεθνικού μορφώματος. Αυτό άλλωστε επιβεβαιώνουν και οι καταστατικές ή άλλες συνθήκες της ΕΕ (Συνθήκη της Ρώμης, Συνθήκη του Μάαστριχτ, Συνθήκη Σένγκεν κλπ), καθώς και το συνεκτικό θεσμικό πλαίσιο, που σταδιακά συγκροτήθηκε για την προώθηση της κινητικότητας ειδικά του νεανικού προλεταριάτου. Άξια αναφοράς ως προς αυτό είναι τα προγράμματα ERASMUS, Leonardo, Marie Curie, το portal ευρέσεως εργασίας EURES, η «Διακήρυξη της Μπολόνια» κλπ. Αυτά είναι που έκαναν πράξη το δόγμα «ενιαία αγορά/ελευθερία μετακίνησης».

Τρία είναι τα κύρια ενδομεταναστευτικά ρεύματα που παρατηρούνται στην ΕΕ:

α) από τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης προς αυτές της Δυτικής: αποτελεί μια μακράς διάρκειας τάση, ιδιαίτερα μεγάλη ως προς το μέγεθός της, που κυρίως εντάθηκε μετά την επέκταση της ΕΕ το 2004 προς τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, όπου υπήρχε μια πλούσια δεξαμενή πλεονάζοντος ειδικευμένου υπερπληθυσμού, εν πολλοίς ανεκμετάλλευτη έως τότε, εξαιτίας του Ψυχρού Πολέμου μέχρι και την κατάρρευση του κρατικοκαπιταλιστικού μπλοκ, στις αρχές της δεκαετίας του 1990

β) από τις χώρες της νότιας Ευρώπης προς τη Δυτική (με ιδιαίτερη ένταση μετά το 2010 και την «κρίση δημοσίου χρέους»)

γ) από αγροτικές επαρχίες προς τα αστικά κέντρα: αφορά χώρες στις οποίες η διαδικασία πρωταρχικής συσσώρευσης είχε καθυστερήσει, όπως συμβαίνει σε μια σειρά Βαλκανικές χώρες (π.χ. στη Σερβία).

Από το 2010 και μετά οι ροές από τη νότια Ευρώπη προς τον Βορρά, όπως προείπαμε, αυξάνονται γοργά. Υπολείπονται, βέβαια, σε όγκο σε σχέση με τα παλιότερα, οργανωμένα μέσω διακρατικών συμφωνιών, κύματα μετανάστευσης ανειδίκευτων προλετάρων από τον αγροτικό νότο στις βιομηχανικές μονάδες του Βορρά, κατά την περίοδο 1960-1970.

Κύριες «χώρες αποστολής» μεταναστών είναι οι χώρες της ευρωπαϊκής περιφέρειας (Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία), δηλαδή οι χώρες στις οποίες το μοντέλο συσσώρευσης μπορεί να χαρακτηριστεί ως εκτατικό και οι οποίες ήταν πιο εκτεθειμένες στις διεθνείς πιστωτικές ροές χρήματος. Στο μοντέλο αυτό, το σταθερό κεφάλαιο ως ποσοστό του συνολικού, άρα και η παραγωγικότητα της υπό εκμετάλλευση εργασίας, βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα (βλ. διαδικασία αξιοποίησης εντάσεως εργασίας και όχι εντάσεως κεφαλαίου). Είναι οι χώρες αυτές, λοιπόν, που κατά την περίοδο 1980-2000 είχαν μετατραπεί σε χώρες υποδοχής και εκμετάλλευσης της εργασίας μεταναστών, που επανατροφοδοτούν με εργάτες το καπιταλιστικό «κέντρο».

Όσον αφορά στην Ελλάδα: καταρχάς η Ελλάδα, ως γεωγραφικό σύνορο της ΕΕ, αποτελεί βασική πύλη εισόδου μεταναστών/προσφύγων. Και εάν παλιότερα, ένα σημαντικό κομμάτι του πολυεθνικού προλεταριάτου μπορούσε να ενταχθεί σε κλάδους του εγχώριου παραγωγικού μοντέλου, π.χ. μεταποίηση, οικοδομή, αγροτικές ασχολίες κλπ., η μακροχρόνια εφαρμογή πολιτικών εσωτερικής υποτίμησης μετέβαλε προς το χειρότερο τις δυνατότητες αυτές, με αποτέλεσμα πολλοί μετανάστες που ήδη ζούσαν στην Ελλάδα ή φτάνουν σε αυτή να μην αντιλαμβάνονται πλέον την παραμονή τους στην Ελλάδα ως μόνιμη αλλά ως προσωρινή. Ταυτόχρονα, η κατάσταση επηρέασε και τους ντόπιους. Σύμφωνα με δεδομένα που δημοσιοποίησε σε έκθεσή της η ΤτΕ, οι Έλληνες μετανάστες ηλικίας 15-64 ετών ξεπέρασαν σωρευτικά τις 427.000 το διάστημα 2008-2013, ενώ η διαδικασία εξόδου προς αναζήτηση εργασίας σε χώρες του εξωτερικού φαίνεται να είναι ακόμη σε εξέλιξη.

Μπορεί το υπό εξέλιξη φαινόμενο να υπολείπεται σημαντικά σε έκταση, σε σχέση με τα δύο προηγούμενα κύματα, των αρχών του 20ου αιώνα και του '60, παρόλα αυτά, σύμφωνα με την ίδια έκθεση, η Ελλάδα κατέχει την τέταρτη θέση στην ΕΕ, όσον αφορά τη μαζικότητα της μεταναστευτικής εκροής και την αναλογία της στο εργατικό δυναμικό της χώρας (2%), και την τρίτη θέση όσον αφορά το ποσοστό των νέων σε ηλικία εξερχόμενων μεταναστών (οι μετανάστες ηλικίας 25-39 ετών ξεπερνούν το 50% στο σύνολο των εξερχομένων).

Σημαντικό μέρος των Ελλήνων μεταναστών ήταν ήδη άνεργοι (βλ. 40%, εκ των οποίων το 70% δήλωνε μακροχρόνια άνεργο), με πανεπιστημιακή μόρφωση (βλ. 40% των ανέργων, ποσοστό που εκτοξευόταν στο 70% για τους ανέργους πτυχιούχους ηλικίας 25-44 ετών).

Αν και τα διαθέσιμα στοιχεία για τις ακριβείς δεξιότητες και προσόντα των μεταναστών είναι περιορισμένα, φαίνεται ότι το ποσοστό όσων διέθεταν μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών ή και διδακτορικό ήταν υψηλό: εξαιτίας της γενικότερης/μακροπρόθεσμης μεταπολιτευτικής στρατηγικής (ποσοτικής και ποιοτικής) επέκτασης του εγχώριου κοινωνικού κεφαλαίου, το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στον λεγόμενο ενεργό πληθυσμό συνέχισε να αυξάνεται, ακόμη και τα χρόνια της εφαρμογής των πολιτικών εσωτερικής υποτίμησης 2010-2014 (από 25% σε 28%), συγκλίνοντας κι άλλο με τον μέσο όρο των χωρών του ΟΟΣΑ (34%). Έτσι, η ταυτόχρονη μακρόσυρτη πορεία απαξίωσης μη επαρκώς παραγωγικού κεφαλαίου και αποεπένδυσης, ειδικά όσον αφορά θέσεις εντάσεως κεφαλαίου, επέτεινε την αναντιστοιχία μεταξύ «προσφοράς» και «ζήτησης». Δηλαδή επέτεινε την αδυναμία του εγχώριου παραγωγικού μοντέλου συσσώρευσης να απορροφήσει τους αποφοίτους αυτούς, και κυρίως εκείνους που προέρχονταν είτε από τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές επιστήμες, είτε από τις θετικές και πολυτεχνικές σχολές. Αντίθετα, κι αυτό συνέβαινε ολοένα και ευρύτερα όσο η δημοσιονομική πειθάρχηση του ντόπιου προλεταριάτου εντεινόταν, οι προσφερόμενες θέσεις εργασίας αντιστοιχούσαν σε κακοπληρωμένες κωλοδουλειές, κυρίως στον τριτογενή τομέα (τουρισμό, εστίαση, εμπόριο). Ως εκ τούτου, πολλοί (δηλωμένοι, υποδηλωμένοι ή αδήλωτοι) μισθωτοί στον τομέα των υπηρεσιών (και όχι μόνο) βρέθηκαν να εργάζονται σε θέσεις εργασίας κατώτερες των

τυπικών προσόντων τους, εννοείται με πολύ χαμηλούς μισθούς, γεγονός που ενέτεινε τις τάσεις φυγής τους, όσο οι άθλιες συνθήκες στην αγορά εργασίας παγιώνονταν.

Όσον αφορά τις «χώρες υποδοχής» τώρα, σε αυτές ξεχωρίζει η Γερμανία, η οποία αποτελεί τον κύριο προορισμό, ενώ ταυτόχρονα είναι σε θέση να πετύχει την ομαλή ενσωμάτωση της εισαγόμενης εργασιακής δύναμης. Πράγματι, παρόλη τη μεγάλη εισροή μεταναστών εργατών στη Γερμανία, παρατηρείται μείωση του συνολικού ποσοστού ανεργίας, ενώ η υψηλή ζήτηση για ειδικευμένο προσωπικό (ακόμη) δεν μπορεί να καλυφθεί πλήρως. Μεταξύ των «χωρών υποδοχής» ξεχωρίζει, επίσης, και η Αγγλία, για την κατάσταση στην οποία θα μας μιλήσουν οι σύντροφοι στη συνέχεια: σε αυτές τις δύο χώρες κατευθύνεται το 33% και το 20% του συνόλου των ευρωπαϊών μεταναστών, αντίστοιχα.

Μιας που έγινε αναφορά στις παλιότερες μεταναστευτικές ροές από Νότο-σε-Βορρά (βλ. περίοδος 1960-1970) αξίζει να εξεταστεί πώς διαφοροποιούνται ποιοτικά από τις σύγχρονες ενδο-ευρωπαϊκές ροές:

Οι σημερινοί μετανάστες είναι σαφώς πιο νέοι. Επίσης, αντίθετα από ό,τι συνέβαινε την περίοδο 1960-70, όταν οι μετανάστες ήταν ανειδίκευτοι εργάτες, προερχόμενοι από αγροτικές περιοχές, στις μέρες μας είναι και πιο μορφωμένοι, αν και δεν θα εργαστούν όλοι ως τέτοιοι στις «χώρες υποδοχής» (βλ. δυαδική αγορά εργασίας κλπ). Τέλος, εν αντιθέσει με την κρατικά οργανωμένη μετανάστευση της περιόδου 1960-1970, οι σημερινοί μετανάστες ακολουθούν ατομικοποιημένες στρατηγικές επιβίωσης, που ενίοτε συνδέονται με αναζήτηση καλύτερων συνθηκών καριέρας (και όχι απλού βιοπορισμού).

Όσον αφορά, τώρα, την Αγγλία, τι αλήθεια συμβαίνει με το διεθνές προλεταριάτο που έχει καταφύγει εκεί; Τι συμβαίνει στους χώρους εργασίας όπου αυτό εργάζεται; Δίνουμε τον λόγο στους **Angry Workers of the World**.

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ & ΕΘΝΙΚΗ ΣΟΣΙΑΛΛΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ

«Υπάρχει λόγος που θέλουμε να διασφαλίσουμε ότι έχουμε τη δύναμη να ελέγξουμε τη μετανάστευση. Έχει να κάνει με τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει η καθαρή μετανάστευση¹ στους ανθρώπους, στην πρόσβαση σε υπηρεσίες, στις υποδομές. Αλλά, κυρίως, συνήθως πλήττει περισσότερο όσους βρίσκονται στην κατώτερη βαθμίδα της εισοδηματικής κλίμακας»

~Τερέζα Μέι, 6 Σεπτεμβρίου 2017

«Αυτό που δεν πρόκειται να γίνει, θα είναι η μαζική εισαγωγή κακοπληρωμένων εργατών από την Κεντρική Ευρώπη, που θα οδηγούσε να καταστραφούν οι συνθήκες, ιδίως στον κατασκευαστικό τομέα»

~Τζέρεμι Κόρμπιν, 23 Ιουλίου 2017

«Τα τελευταία 10 χρόνια, γίνεται ένα γιγαντιαίο πείραμα εις βάρος των απλών εργαζομένων. Χώρες με τεράστιες ιστορικές διαφορές στα ημερομίσθια και το βιοτικό επίπεδο έχουν βρεθεί μαζί σε μια κοινή αγορά εργασίας. Το αποτέλεσμα είναι διαρκής πίεση στο βιοτικό επίπεδο, μια συστηματική προσπάθεια συγκράτησης των μισθών και περικοπές των κοινωνικών παροχών για τους εργαζόμενους»

~Λεν Μακ Κλάσκι, 20 Ιουνίου 2016

Αυτές οι δηλώσεις από την μία της πρωθυπουργού της κυβέρνησης, και από την άλλη του ηγέτη του Εργατικού Κόμματος [Labour Party] και του γενικού γραμματέα του μεγαλύτερου συνδικάτου στο Ηνωμένο Βασίλειο, του Unite, ορίζουν τις παραμέτρους για τη συζήτηση που ουσιαστικά το θέμα της είναι η σχέση ανάμεσα στη μετανάστευση και τη σημαντική μείωση του μισθού της ντόπιας εργατικής τάξης. Το γεγονός ότι πολλοί εργαζόμενοι συντάσσονται με την επιχειρηματολογία τους έχει να κάνει λιγότερο με την ξενοφοβία και περισσότερο με μια σειρά διαφόρων παραγόντων που εμφανίστηκαν στα μέσα της δεκαετίας του 2000: Η παγκόσμια κρίση έφτασε εδώ τη στιγμή που έγινε αισθητός ο τρομερός αντίκτυπος που είχαν τα μέτρα που αποσκοπούσαν στη γενίκευση της προσωρινότητας των εργασιακών σχέσεων και τα οποία είχαν εισαχθεί από την κυβέρνηση των Νέων Εργατικών στα τέλη της δεκαετίας του 1990. Κι αυτό συνέβη κατά την ίδια περίοδο που, με τη διεύρυνση της ΕΕ το 2004 και το 2007, η αγορά εργασίας στη Βρετανία είχε ανοίξει ακόμη περισσότερο. Σήμερα βρισκόμαστε μπροστά σε ένα *φαινομενικά* παράδοξο γεγονός: Τη συνύπαρξη των χαμηλότερων ποσοστών ανεργίας στην πρόσφατη ιστορία με μια ιστορικά ανεπανάληπτη μείωση των μισθών, γεγονός που υποδεικνύει μια δομική αδυναμία από την πλευρά της εργατικής τάξης.

---

¹ Η καθαρή μετανάστευση αποτυπώνει τη διαφορά (σε αριθμούς) εισερχόμενης και εξερχόμενης μετανάστευσης σε μια χώρα κατά τη διάρκεια ενός συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος.

Η θέση του Corbyn υπέρ του Brexit έχει ως αφετηρία τις σοσιαλδημοκρατικές πολιτικές του που βασίζονται όχι μόνο στη ρύθμιση και τη φορολόγηση των ροών του κεφαλαίου, αλλά και στη ρύθμιση της μετακίνησης της εργασίας, ως της άλλης πλευράς του ίδιου νομίσματος. Αυτό οδηγεί σε μεγάλες εντάσεις τόσο με τη νεοφιλελεύθερη πτέρυγα του Εργατικού Κόμματος όσο και με τους ακτιβιστές της αριστερής πτέρυγας, οι οποίοι συνιστούν ένα μεγάλο κομμάτι της πρώην ριζοσπαστικής αριστεράς που προσχώρησε στο κόμμα κατά τη διάρκεια της πρόσφατης Corbynmania. Αυτό το κομμάτι της αριστεράς αντιδρά ενάντια σε αυτήν την εθνική τάση της σοσιαλδημοκρατίας, υποστηρίζοντας μια φιλελεύθερη ή ανθρωπιστική φιλο-μεταναστευτική θέση, που αποτυγχάνει να ερμηνεύσει την τεράστια επιδείνωση των συνθηκών εργασίας και διαβίωσης των ντόπιων εργαζομένων, κάτι που θα μπορούσε να καταφέρει, αν ανέλυε τη δομική αδυναμία που προκύπτει από τη νέα σύνθεση της τάξης.

Αντί να κάνουν αυτό, πιστεύουν ότι αρκεί να τα ρίξουν όλα στη μοχθηρία και παντοδυναμία των αφεντικών. Στο πρώτο μέρος του παρόντος άρθρου εξετάζουμε το ιστορικό πλαίσιο της τρέχουσας συζήτησης για τη μετανάστευση και την υπόσταση της εργατικής τάξης.

Στο δεύτερο μέρος καταγράφουμε τις εμπειρίες μας σε αποθήκες και εργοστάσια στο δυτικό Λονδίνο και την εμπειρία σχετικά με τη διαχείριση των μισθολογικών ζητημάτων από τα παραδοσιακά συνδικάτα. Από το 2012 οργανωνόμαστε ως η συλλογικότητα των Angry Workers σε μία από τις μεγαλύτερες ευρωπαϊκές ζώνες logistics και επεξεργασίας τροφίμων. Πάνω από το 90% των συναδέλφων μας είναι μετανάστες. Αυτοί είναι η ατμομηχανή του Λονδίνου, παρέχοντας φαγητό και υπηρεσίες στο παγκόσμιο αυτό οικονομικό και πολιτικό κέντρο, ενώ συγχρόνως χρησιμοποιούνται ως πόνια στο πολιτικό παιχνίδι.

Ιστορικό της μετανάστευσης

«Και το πιο σημαντικό από όλα! Κάθε βιομηχανικό και εμπορικό κέντρο στην Αγγλία διαθέτει τώρα μια εργατική τάξη χωρισμένη σε δύο εχθρικά στρατόπεδα, Άγγλους προλετάριους και Ιρλανδούς προλετάριους. Ο μέσος Άγγλος εργάτης μισεί τον Ιρλανδό εργάτη ως ανταγωνιστή που ρίχνει το επίπεδο ζωής του. Σε σχέση με τον Ιρλανδό εργάτη θεωρεί τον εαυτό του μέλος του κυρίαρχου έθνους και κατά συνέπεια γίνεται εργαλείο των Άγγλων αριστοκρατών και καπιταλιστών κατά της Ιρλανδίας, ενισχύοντας έτσι την κυριαρχία τους πάνω στον εαυτό του. Τρέφει θρησκευτικές, κοινωνικές και εθνικές προκαταλήψεις ενάντια στον Ιρλανδό εργάτη. (...) Αυτός ο ανταγωνισμός διατηρείται τεχνητά ζωντανός και εντεινεται από τον Τύπο, τον άμβωνα, τα εικονογραφημένα, με λίγα λόγια, με όλα τα μέσα που διαθέτει η κυρίαρχη τάξη. Αυτός ο ανταγωνισμός είναι το μυστικό της αδυναμίας της αγγλικής εργατικής τάξης, παρά την οργάνωσή της. Είναι το μυστικό με το οποίο η καπιταλιστική τάξη διατηρεί τη δύναμή της. Και η τελευταία το γνωρίζει καλά».

~Επιστολή του Karl Marx στον Sigfrid Meyer και τον Αύγουστο Vogt, Απρίλιος 1870

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η Αγγλία, ως πρώην αυτοκρατορικό κέντρο, έπρεπε να αντιμετωπίσει το πώς θα προσάρμοζε τη μετανάστευση από τις πρώην αποικίες στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Το βρετανικό κράτος έκλεισε συμφωνίες με τις νέες μετα-αποικιακές κυβερνήσεις στην Τζαμάικα, τα Μπαρμπάντος και το Τρινιδάδ, δίνοντας δάνεια στους νέους εργάτες που είχαν υπογράψει συμβάσεις για να εργαστούν στην κατασκευή των υπόγειων σιδηροδρόμων ή των ταχυδρομικών υπηρεσιών, για το ταξίδι τους στη Βρετανία. Αντίθετα, το μεγαλύτερο μέρος των μεταναστευτικών ροών από την Ινδική χερσόνησο (Ινδία, Πακιστάν, Νεπάλ), αρχικά, βασίστηκε σε γενικότερες σχέσεις, όπως η θητεία μελών της οικογένειας στον βρετανικό στρατό. Οι εργάτες από την Ινδική χερσόνησο βρήκαν κυρίως απασχόληση στην ελαφριά και βαριά βιομηχανία του ιδιωτικού τομέα. Ανάμεσα στο 1951 και το 1971 περίπου 500.000 μη λευκοί από τις πρώην αποικίες μετανάστευσαν στη Βρετανία. Ο Νόμος της Βρετανικής Ιθαγένειας του 1948 εγγύησε στους πολίτες των χωρών της Κοινοπολιτείας το δικαίωμα να ζουν και να εργάζονται εκεί. Αυτό άλλαξε με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης στα μέσα της δεκαετίας του 1960. Ο Νόμος περί Μετανάστευσης της Κοινοπολιτείας του 1968, που εισήχθη από την κυβέρνηση των Εργατικών του Wilson, περιόρισε το γενικό δικαίωμα διαμονής στη Βρετανία μόνο σε αυτούς που θα μπορούσαν να αποδείξουν ότι οι γονείς ή οι παππούδες τους γεννήθηκαν στη Βρετανία. Αυτό επέτρεψε μεν σε Αυστραλούς να μεταναστεύσουν, αλλά απέκλεισε τους μη λευκούς μετανάστες από φτωχότερες χώρες.

Μεταξύ 1951 και 1961 περίπου 500.000 άτομα από την Ιρλανδία ήρθαν επίσης να εργαστούν στη Βρετανία, αντιπροσωπεύοντας τη μεγαλύτερη ομάδα μεταναστών την εποχή εκείνη. Η εξαθλίωσή τους συνδέθηκε άμεσα με τις βρετανικές οικονομικές πολιτικές μετά την ανεξαρτησία της Ιρλανδίας, και χρησιμοποιήθηκαν ως πολιτικά πόνια κατά τη διάρκεια της διαμάχης για το μέλλον της Βόρειας Ιρλανδίας. Η κυβέρνηση του Wilson ενήργησε στο πλαίσιο –και με

τη βοήθεια– της αυξημένης ρατσιστικής βίας έναντι των μεταναστών. Το 1967 σχηματίστηκε το Εθνικό Μέτωπο (National Front)² και βοήθησε να ενταθούν τα αντιμεταναστευτικά αισθήματα. Τα συνδικάτα αγνόησαν σε μεγάλο βαθμό τους μετανάστες εργαζόμενους ή τους πούλησαν ανοικτά, ενώ πολλοί ιδιοκτήτες ακινήτων υιοθέτησαν το σύνθημα: «Απαγορεύονται οι σκύλοι, οι μαύροι και οι Ιρλανδοί». Οι μετανάστες εργάτες αντέδρασαν σχηματίζοντας οργανώσεις αυτοάμυνας (Asian Youth Movement³ κλπ.) και ένα κύμα άγριων απεργιών, παρόμοιο με το λεγόμενο «Türkenstreiks» (απεργίες Τούρκων) στη Γερμανία στις αρχές της δεκαετίας του 1970, χτύπησε την καρδιά των βρετανικών βιομηχανιών. Οι μετανάστες εργάτες αγωνίστηκαν για να γίνουν κομμάτι της ντόπιας εργατικής τάξης. Από τότε επικράτησε στη Βρετανία η *Αγγλική Ασθένεια*,⁴ με αποκορύφωμα τις μαζικές απεργίες του *Χειμώνα της Δυσαρέσκειας* το 1979.⁵ Ήδη από το 1975, κατά τη διάρκεια της Κρίσης της Στερλίνας,⁶ το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) αναγκάστηκε να εγκρίνει το μεγαλύτερο πιστωτικό πρόγραμμα στην ιστορία του για να μην καταρρεύσει η βρετανική λίρα. Σε συνεργασία με τα συνδικάτα η τότε κυβέρνηση των Εργατικών εισήγαγε διάφορα μέτρα για να συγκρατήσει τις υπερβολικά υψηλές μισθολογικές απαιτήσεις και τον πληθωρισμό: μισθολογικά πλαφόν στον δημόσιο τομέα και εφαρμογή συλλογικών συμβάσεων κατά

---

² Το Εθνικό Μέτωπο (NF) είναι ένα ακροδεξιό, φασιστικό πολιτικό κόμμα στο Ηνωμένο Βασίλειο, το οποίο ιδρύθηκε το 1967, ενώ στα μέσα της δεκαετίας του '70 ήταν για λίγο το τέταρτο μεγαλύτερο κόμμα του Ηνωμένου Βασιλείου. Το 1972 κεφαλαιοποίησε την αυξανόμενη ανησυχία για τη μετανάστευση από τη Νότια Ασία προς τη Βρετανία, αυξάνοντας ταχέως τις ψήφους του στις αστικές περιοχές του Ανατολικού Λονδίνου και τη Βόρεια Αγγλία. Έχτισε το δημόσιο προφίλ του με πορείες και διαδηλώσεις οι οποίες συχνά οδηγούσαν σε συγκρούσεις με αντιφασίστες διαδηλωτές, με κυριότερες τις ταραχές της πλατείας του Κόκκινου Λιονταριού το 1974 και τη μάχη του Lewisham το 1977.

³ Πρόκειται για ριζοσπάστες προλετάριους ασιατικής καταγωγής που πολέμησαν τον ρατσισμό τόσο του ίδιου του βρετανικού κράτους όσο και των ακροδεξιών και οι οποίοι συγχρόνως στράφηκαν ενάντια στα συντηρητικά στοιχεία εντός της ίδιας της νοτιοασιατικής κοινότητας.

⁴ Έκφραση που χρησιμοποιείται για να αποδώσει διάφορες όψεις της αγγλικής κοινωνίας. Εν προκειμένω αναφέρεται στις δεκαετίες του '70 και του '80 όπου η παραγωγικότητα των αγγλικών εργοστασίων ήταν πολύ χαμηλή, ενώ συγχρόνως συνταράσσονταν από ένα μαχητικό συνδικαλιστικό κίνημα με πλήθος απεργιών που έληξαν με τις απεργίες των ανθρακωρύχων το '84-'85.

⁵ Οι απεργίες αυτές, που ξέσπασαν κυρίως στον δημόσιο τομέα, είχαν ως στόχο την αύξηση των μισθών πέραν του ορίου 5% που είχε επιβάλλει η κυβέρνηση του Εργατικού Κόμματος, υπό τον James Callaghan, στην προσπάθειά της να ελέγξει τον αυξανόμενο –εξαιτίας της λεγόμενης «πετρελαϊκής κρίσης»– πληθωρισμό. Το απεργιακό κύμα, που πήρε το όνομά του από τον πρώτο στίχο από το έργο του Σαίξπηρ *Ριχάρδος ο Γ'*, έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια του δριμύτατου χειμώνα του 1978-1979.

⁶ Τραπεζική κρίση στο βρετανικό πιστωτικό σύστημα τη διετία 1973-1975 που εκδηλώθηκε στο πλαίσιο της πετρελαϊκής κρίσης με εκτίναξη του πληθωρισμού, ο οποίος είχε φθάσει το 25%, άνοδο των τιμών του πετρελαίου, πάγωμα των μισθών και των πληρωμών, αυστηρούς περιορισμούς στις πιστώσεις και σοβαρότατες ελλείψεις σε ρευστό για τις επιχειρήσεις. Η άνοδος της τιμής του πετρελαίου σε συνδυασμό με τις απεργίες των ανθρακωρύχων και των εργαζομένων του σιδηροδρόμου προκάλεσαν ενεργειακή κρίση κατά το χειμώνα του 1973-1974 (ένας σημαντικός παράγοντας για την αλλαγή κυβέρνησης). Το 1974, το χρηματιστήριο στο Λονδίνο κατακρημνίσθηκε κατά 60%.

κλάδο και τομέα προκειμένου να υπονομευθεί η δράση των εργατών και των συνδικαλιστικών εκπροσώπων τους καθώς και οι απεργίες με μισθολογικά αιτήματα, τόσο στις διάφορες υπηρεσίες όσο και στον χώρο της παραγωγής. Αυτές οι συντονισμένες πολιτικές

της κυβέρνησης και των διοικήσεων των συνδικάτων αποτέλεσαν το προοίμιο για μια ευρύτερη διαδικασία αναδιάρθρωσης, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της ανεργίας από 2,4% το 1973 σε 6,2% το 1977 και 13% το 1982. Λόγω της ωραιοποιημένης εικόνας που έχουν για το Εργατικό Κόμμα, μεγάλα τμήματα της σύγχρονης αριστεράς στο Ηνωμένο Βασίλειο δεν θέλουν να θυμούνται αυτό το πρελούδιο και αντί γι' αυτό θρηνούν για την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τη Thatcher, σαν να ήταν αυτό το σημείο εκκίνησης της νεοφιλελεύθερης επίθεσης εναντίον της εργατικής τάξης.

Τη δεκαετία του '80, η μετανάστευση από τις χώρες της Κοινοπολιτείας μειώθηκε δραστικά ως αποτέλεσμα της κυβερνητικής μεταναστευτικής πολιτικής και της ανερχόμενης ανεργίας. Πολλοί άνεργοι βιομηχανικοί εργάτες από τη βορειοανατολική Αγγλία μετανάστευσαν στο Λονδίνο ή ακόμα πιο μακριά, καταλήγοντας να εργάζονται σε εργοτάξια στη Γερμανία, κατά τη διάρκεια της οικονομικής άνθησης μετά την επανένωση [ενν. της Δυτικής με την Ανατολική Γερμανία]. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, η νέα ιμπεριαλιστική παγκόσμια τάξη (Πόλεμος του Κόλπου το 1991, επεμβάσεις του NATO στη Σομαλία και το Αφγανιστάν) οδήγησε σε μια νέα αύξηση τη μετανάστευση που συνδέεται με το άσυλο. Ακολούθησε η ραγδαία αύξηση της μετανάστευσης από την Ανατολική Ευρώπη ως αποτέλεσμα της φιλελευθεροποίησης το 2004 και το 2007. Ο αριθμός των ξένων [όσων γεννήθηκαν στο εξωτερικό] στο Ηνωμένο Βασίλειο αυξήθηκε από 3,8 εκατομμύρια το 1993 σε 8,3 εκατομμύρια το 2014. Η μέση ετήσια καθαρή μετανάστευση μεταξύ 2011 και 2015 ήταν 249.000 έναντι 37.000 μεταξύ 1991 και 1995.

Η σημερινή σύνθεση της μετανάστευσης στο Ηνωμένο Βασίλειο

Τα καθαρά ποσοστά μετανάστευσης εξακολουθούν να είναι σχετικά υψηλά παρά τον διακηρυγμένο στόχο του Κόμματος των Τόρις να περιορίσει τους μετανάστες σε μερικές δεκάδες χιλιάδες. Το 2015 η καθαρή μετανάστευση ανήλθε σε 333.000 σε σύνολο 65 εκατομμυρίων κατοίκων. Μετά από το δημοψήφισμα του Brexit οι αριθμοί σημείωσαν ελαφρά μείωση σε 273.000 το 2016, πράγμα το οποίο μόνο εν μέρει οφείλεται στο εχθρικότερο κοινωνικό περιβάλλον και το πιθανότερο είναι πως πρόκειται για αποτέλεσμα της σχετικής μείωσης των μισθών

λόγω της υποτίμησης της στερλίνας. Από το δημοψήφισμα και μετά, η λίρα έχει χάσει το 15% της αξίας της σε σχέση με το ευρώ, πράγμα που σημαίνει ότι ο βρετανικός μισθός που στέλνεται με εμβάσματα στη χώρα καταγωγής του μετανάστη αντιστοιχεί σε λιγότερα από αυτά που αντιστοιχούσε κάποτε.

Περίπου οι μισοί από τους μετανάστες που φθάνουν στο Ηνωμένο Βασίλειο προέρχονται από χώρες της ΕΕ και αρχικά εγκαθίστανται στις περιοχές όπου είναι ευκολότερο να βρουν δουλειά: περίπου το 40% όλων των μεταναστών ζουν στο Λονδίνο. Οι σπουδαστές αντιπροσωπεύουν ένα μεγάλο ποσοστό των μεταναστών που δεν προέρχονται από την ΕΕ – για τα παιδιά της παγκόσμιας ελίτ ένα πτυχίο από πανεπιστήμιο του Ηνωμένου Βασιλείου εξακολουθεί να έχει υψηλή εμπορική αξία και ως εκ τούτου αποτελεί ένα από τα κύρια προϊόντα εξαγωγής της οικονομίας του Ηνωμένου Βασιλείου. Οι ειδικευμένοι εργαζόμενοι από χώρες εκτός της ΕΕ μπορούν να αποκτήσουν τη λεγόμενη βίζα Tier 2, με την οποία π.χ. ένας προγραμματιστής λογισμικού από την Ινδία μπορεί να εργαστεί στο Ηνωμένο Βασίλειο για ένα χρόνο, υπό την προϋπόθεση ότι ο προϊστάμενός του μπορεί να αποδείξει ότι δεν μπορεί να βρει κανένα κατάλληλο άτομο στην τοπική αγορά εργασίας και ότι πληρώνει τους εργαζομένους έναν ορισμένο μισθό. Μια άλλη σημαντική πτυχή είναι η αύξηση των μεταναστών που μένουν μόνο για μικρό χρονικό διάστημα: το 2015 περίπου 1,2 εκατομμύρια άνθρωποι ήρθαν να εργαστούν ή να σπουδάσουν στο Ηνωμένο Βασίλειο για λιγότερο από ένα χρόνο.

Περίπου 400.000 με 800.000 μετανάστες δεν έχουν άδεια διαμονής οπότε ζουν στο Ηνωμένο Βασίλειο υπό παράνομες και επομένως επισφαλείς συνθήκες. Λίγα είναι τα άτομα που έρχονται στο Ηνωμένο Βασίλειο για να ζητήσουν άσυλο, περίπου το 5% της συνολικής μετανάστευσης. Αυτή τη στιγμή οι αιτούντες άσυλο που ζουν στο Ηνωμένο Βασίλειο ανέρχονται περίπου στις 40.000 και, όπως και σε άλλες χώρες, το κράτος τους έχει καταναίμει με γεωγραφικά άνισους όρους: σύμφωνα με έρευνα της εφημερίδας *The Guardian* το καλοκαίρι του 2017 υπήρχαν πέντε φορές περισσότεροι αιτούντες άσυλο στο φτωχότερο τρίτο της χώρας σε σχέση με το πλουσιότερο.

Brexit

Η εκστρατεία υπέρ του Brexit επικεντρώθηκε στο ζήτημα της μετανάστευσης των «ανειδίκευτων» και χαμηλόμισθων εργατών από την Ανατολική Ευρώπη. Τα δύο κόμματα, τόσο των Συντηρητικών [Tories] όσο και των Εργατικών [Labour], χρησιμοποίησαν ευρέως στον δημόσιο λόγο το στερεότυπο του Πολωνού οικοδόμου ως αντιπερισπασμό. Το σύνθημα «Οι Βρετανικές θέσεις εργασίας στους Βρετανούς εργάτες» διαδόθηκε από τη στιγμή που λανσαρίστηκε από τον Πρωθυπουργό του Εργατικού Κόμματος, τον Gordon Brown.⁷

---

⁷ Ο Γκόρντον Μπράουν, αφού πήρε την προεδρία του Εργατικού Κόμματος εκλέχτηκε πρωθυπουργός της Μεγάλης Βρετανίας από τον Ιούνιο του 2007 μέχρι τον Μάιο του 2010 διαδεχόμενος τον Τόνι Μπλερ.

Επί του παρόντος, περίπου 2,37 εκατομμύρια άνθρωποι από την ΕΕ εργάζονται στο Ηνωμένο Βασίλειο (περίπου το 8% του συνολικά απασχολούμενου πληθυσμού). Χονδρικά το ένα τρίτο όλων των μεταναστών από την ΕΕ προέρχονται από την Πολωνία. Από το 2014 οι περισσότεροι νεοαφιχθέντες μετανάστες προέρχονται από τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία. Από το 2014 οι αριθμοί τους αυξήθηκαν από 230.000 σε περίπου 413.000. Οι λεγόμενοι Α10 (από τα δέκα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης) μετανάστες απασχολούνται κυρίως ως «εργαζόμενοι στη μεταποίηση» [Στμ. Έτσι ονομάζουν κατ' ευφημισμὸν τις χαμαλοδουλειές, κάθε είδους, σε εργοστάσια στη χημική βιομηχανία ή τη βιομηχανία τροφίμων και ποτών κλπ.] (36%) ή συσκευαστές (19%).

Στις αρχές του Σεπτεμβρίου του 2017 διέρρευσε (σκόπιμα ή μη) μια έκθεση του κόμματος των Συντηρητικών, το θέμα της οποίας ήταν ο τρόπος με τον οποίο η κυβέρνηση θα μπορούσε να περιορίσει τη μετανάστευση μετά το Brexit, π.χ. μέσω της βαρύτερης φορολόγησης των εταιρειών που απασχολούν μετανάστες ή μέσω του περιορισμού των αδειών εργασίας για τους ανειδίκευτους εργαζόμενους. Τη διαρροή ακολούθησε η γενική κατακραυγή εκ μέρους των εκπροσώπων ορισμένων τομέων της βρετανικής βιομηχανίας, οι οποίοι προειδοποίησαν για τον κίνδυνο ακραίας έλλειψης εργατικών χεριών. Τα δύο τρίτα όλων των σερβιτόρων, το ένα τέταρτο του συνόλου των σεφ και του προσωπικού κουζίνας, το 85% όλων των εποχικών εργατών γης, το 30% όλων των εργαζομένων στον τομέα των logistics και το ένα τέταρτο όσων απασχολούνται στην επεξεργασία τροφίμων προέρχονται από το εξωτερικό. Χωρίς τους μετανάστες εργάτες το Ηνωμένο Βασίλειο θα βρισκόταν αντιμέτωπο με την πείνα!

Η διαρροή αυτή εντάσσεται σε μια συνεχώς αυξανόμενη υλική και ιδεολογική πίεση που ασκεί το κράτος στους προερχόμενους από την ΕΕ μετανάστες, στο πλαίσιο της στρατηγικής χαμηλών μισθών που ακολουθεί. Από τον Απρίλιο του 2014 οι προερχόμενοι από την ΕΕ μετανάστες έχουν επίσημα τοποθετηθεί στη χαμηλότερη θέση της κοινωνικής ιεραρχίας, όσον αφορά στην πρόσβαση σε κοινωνικές παροχές: μπορούν να διεκδικήσουν τις βασικές κοινωνικές παροχές μόνο αφού έχουν εργαστεί για τουλάχιστον τρεις μήνες, ενώ επίδομα στέγασης δικαιούνται μόνο μετά από ένα χρόνο, και το οποίο παρέχεται το πολύ για έξι μήνες. Το ποσοστό των εργαζομένων που προέρχονται από την ΕΕ και διεκδικούν παροχές είναι μικρό· παρ' όλα αυτά, τα μέτρα που περιορίζουν την πρόσβαση στις κοινωνικές παροχές λειτουργούν έτσι ώστε να πιέζουν ακόμα περισσότερο τους εργαζόμενους να βρουν και να κρατήσουν με κάθε κόστος μια κακοπληρωμένη δουλειά. Δεν τίθεται υπό αμφισβήτηση μόνο η κοινωνική πρόνοια αλλά και το γενικό δικαίωμα διαμονής· στα μέσα μαζικής ενημέρωσης υπάρχουν όλο και περισσότερες αναφορές σε απελάσεις πολιτών από την ΕΕ που δεν είναι ούτε επίσημα εργαζόμενοι, ούτε έχουν καταγραφεί ως αιτούντες εργασία. Ορισμένες φιλανθρωπικές οργανώσεις για άστεγους παραδίδουν τα στοιχεία αστέγων πολιτών από την ΕΕ στο Αλλοδαπών, ως προστατευτικό μέτρο για λογαριασμό της ντόπιας πελατείας τους και για να διατηρήσουν τις πηγές κρατικής χρηματοδότησής τους.

Ακόμα μεγαλύτερα είναι τα εμπόδια που δημιουργεί το κράτος στους μετανάστες από χώρες εκτός ΕΕ. Οι εργαζόμενοι με άδεια διαμονής πρέπει να έχουν τουλάχιστον £18.600 ετήσιες αποδοχές για να τους επιτραπεί να φέρουν κοντά τους τις συζύγους τους – μια δουλειά αμειβόμενη με τον κατώτατο μισθό αποφέρει μόνο £15.000, γεγονός που εξηγεί γιατί πολλοί από τους συναδέλφους μας χτυπάνε τρελές υπερωρίες. Εάν μάλιστα κάποιος θέλει να φέρει και το παιδί του, οι απαιτούμενες ετήσιες αποδοχές αυξάνονται σε £22.400 και γι' αυτό ορισμένοι από τους Ινδούς συναδέλφους μας δεν έχουν δει τα παιδιά τους για χρόνια. Οι καθηγητές των πανεπιστημίων πρέπει να δίνουν στο Αλλοδαπών τα παρουσιολόγια για τους ξένους σπουδαστές τους. Το δημοψήφισμα για το Brexit και η επακόλουθη συζήτηση για το πώς θα αντιμετωπιστούν οι μετανάστες εργάτες στο μέλλον έχει επιδεινώσει περαιτέρω αυτή την κατάσταση. Οι Συντηρητικοί ενεργούν με μεγάλη σκληρότητα, π.χ. ο Μπόρις Τζόνσον πρότεινε οι μετανάστες εργάτες να έχουν πρόσβαση σε κοινωνικές παροχές μόνο μετά από δύο χρόνια. Το Εργατικό Κόμμα τείνει να είναι πιο τεχνοκρατικό, π.χ. προτείνει τη δημιουργία ενός συστήματος αξιολόγησης που συσχετίζει τα επίπεδα δεξιοτήτων κλπ. με την έγκριση της βίζας εργασίας. Τον Φεβρουάριο του 2017, ο αναπληρωτής ηγέτης του κόμματος, Tom Watson, πρότεινε η μετανάστευση να ρυθμίζεται σύμφωνα με τις περιφερειακές απαιτήσεις [σπμ. για εργατικά χέρια], γεγονός που θα επιτρέψει στους μετανάστες από την ΕΕ να μεταναστεύουν στο Λονδίνο, αλλά όχι στο Newcastle.

Μισθοί φόβου

Σύμφωνα με μια μελέτη του TUC,⁸ ο μέσος πραγματικός μισθός μειώθηκε κατά 10% μεταξύ 2007 και 2015, πράγμα που σημαίνει ότι το Ηνωμένο Βασίλειο είναι μόλις δεύτερο μετά από την Ελλάδα μεταξύ των βιομηχανικών χωρών, όσον αφορά στην απώλεια εισοδήματος – αλλά σε αντίθεση με την Ελλάδα η οικονομία στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά την ίδια περίοδο αναπτύχθηκε. Το ΑΕΠ το 2013 έφτασε στο προ κρίσης επίπεδο και σήμερα βρίσκεται περίπου 10% πάνω από το επίπεδο του 2007. Το ποσο-

⁸ Trades Union Congress, Ομοσπονδία συνδικαλιστικών οργανώσεων στην Αγγλία και την Ουαλία που αντιπροσωπεύει την πλειονότητα των συνδικάτων, πενήντα περίπου, με 5-6 εκατομμύρια μέλη συνολικά.

στό απασχόλησης αυξάνεται σταθερά, ανέρχεται τώρα στο 75% και το ποσοστό ανεργίας στο 4,3% βρίσκεται σε ιστορικό χαμηλό για τα τελευταία 42 χρόνια. Η έλλειψη εργατικού δυναμικού δεν μεταφράζεται, όμως, σε πίεση για αύξηση των μισθών. Ένα άλλο σημάδι ότι η αυτοπεποίθηση των εργατών έχει πληγεί είναι τα ιστορικά χαμηλά επίπεδα αναρρωτικών αδειών, σε ποσοστό περίπου 2% (4,3 ημέρες απουσίας λόγω ασθένειας ανά έτος). Τα ποσοστά των επενδύσεων και τα επίπεδα παραγωγικότητας είναι επίσης σχετικά χαμηλά: γιατί να επενδύει κανείς σε μηχανήματα, εάν οι άνθρωποι δουλεύουν με χαμηλά μεροκάματα και με εκτεταμένα ωράρια, κατά μέσο όρο περίπου τέσσερις ώρες την εβδομάδα περισσότερο από τους ευρωπαίους συναδέλφους τους;

Οι πολιτικοί και οι λεγόμενοι ειδικοί αναρωτιούνται γιατί, παρά τη χαμηλή ανεργία, οι μισθοί συνεχίζουν να μειώνονται. Το ερώτημα είναι υποκριτικό, όσον αφορά τουλάχιστον το κράτος, δεδομένου ότι το κράτος έχει παρέμβει ενεργά για να εξασφαλίσει την επέκταση του κατώτατου μισθού, πρωτοστατώντας:

- Στον περιορισμό της πρόσβασης σε κοινωνικές παροχές και στην προώθηση κατασταλτικών πολιτικών μετανάστευσης (επιδρομές στους χώρους εργασίας κλπ.). Το γεγονός αυτό αύξησε την πίεση στους μετανάστες με αποτέλεσμα 3,5 εκατομμύρια αλλοδαποί εργαζόμενοι να αναγκαστούν να δουλεύουν με χαμηλότερους μισθούς.

- Στην εισαγωγή του κατώτατου μισθού που είναι σήμερα £7.50 ανά ώρα [Στμ. λίγο κάτω από 9 ευρώ/ώρα]. Ο κατώτατος μισθός, που αρχικά εφαρμόστηκε από την κυβέρνηση του Μπλερ, σταθεροποιεί τον χαμηλόμισθο τομέα, αναγκάζοντας τους εργαζόμενους να αποδεχτούν τους, μέσω νόμου, θεσμοθετημένους χαμηλούς μισθούς. Σήμερα περίπου 6 εκατομμύρια άνθρωποι, δηλ. το 20% του συνόλου του ενεργού πληθυσμού, πληρώνονται μεταξύ £7.50 και £8.50 ανά ώρα.

- Στη μείωση των πραγματικών μισθών μέσω του πληθωρισμού, γεγονός που έχει συγκεκριμένες συνέπειες, π.χ. από το 2008 το κόστος φροντίδας/ανατροφής των παιδιών έχει επταπλασιαστεί σε σχέση με την αύξηση του ονομαστικού μισθού. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι προλετάριες γυναίκες να εγκλωβίζονται στον εκβιασμό ανάμεσα σε χαμηλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας από τη μία και τον συντηρητικό οπισθοδρομισμό (νέες οικογενειακές αξίες κλπ.) από την άλλη.

- Στην επέκταση των zero hour contracts.⁹ Περίπου 4,6 εκατομμύρια εργαζόμενοι έχουν συμβάσεις που δεν εγγυώνται συγκεκριμένες εβδομαδιαίες ώρες εργασίας και συνεπώς δεν έχουν τακτικό εισόδημα. Ο αριθμός των zero hour contracts και παρόμοιων συμβάσεων εργασίας αυξήθηκε κατά 30% από το 2014,

---

⁹ Η επιτομή της εργασιακής επισφάλειας, των εργασιακών σχέσεων-λάστιχο. Ο θρίαμβος του διευθυντικού δικαιώματος επί της εργασίας. Στο zero hour contract (σύμβαση μηδενικού ωραρίου), ενώ ο εργαζόμενος υπογράφει μια συμφωνία ότι θα είναι διαθέσιμος για εργασία, όπως και όταν απαιτείται, χωρίς να προσδιορίζεται συγκεκριμένος αριθμός ωρών εργασίας ή ημερομισθίων, από την πλευρά του εργοδότη δεν υπάρχει καμιά υποχρέωση ότι θα τον απασχολήσει έστω για ένα ελάχιστο ωράριο ή χρονικό διάστημα. Τα zero hour contracts επικρατούν στον τομέα της γεωργίας, των ξενοδοχείων και της εστίασης, της εκπαίδευσης και της υγειονομικής περίθαλψης στο Ηνωμένο Βασίλειο, όπου χρησιμοποιείται ευρέως ο όρος, αν και η τακτική αυτή του κεφαλαίου είναι διαδεδομένη πλέον σε πολλές χώρες.

ως αποτέλεσμα της επισφαλειοποίησης της εργασίας εξαιτίας των κρατικών πολιτικών.

- Στην ενθάρρυνση από πλευράς του κράτους της αυτοαπασχόλησης με διάφορους τρόπους (φορολογία κλπ.), γεγονός που οδήγησε στην αύξηση του ποσοστού της ψευδο-αυτοαπασχόλησης κατά 45% το 2002, ενώ σήμερα οι αυτοαπασχολούμενοι έχουν φτάσει τα 4,8 εκατομμύρια, το μέσο εβδομαδιαίο εισόδημα των οποίων μειώθηκε από £300, που ήταν στα μέσα της δεκαετίας του '90, σε £240.

- Στη συμπίεση του μισθού από τα πάνω εισάγοντας, για παράδειγμα, πάγωμα μισθών για 5,4 εκατομμύρια εργαζόμενους του δημοσίου τομέα το 2011 και ανώτατο όριο ετήσιας αύξησης μισθών κατά 1% από το 2013. Λόγω των υψηλότερων επιπέδων πληθωρισμού, το ατομικό πραγματικό εισόδημα των εργαζομένων του δημοσίου τομέα μειώθηκε κατά περίπου £3.000, την περίοδο ανάμεσα στο 2010 και το 2016.

Την ίδια στιγμή που οι αριστεροί ερμηνεύουν την ανησυχία των πολιτικών σχετικά με τα επίπεδα των μισθών ως επιβεβαίωση της εγκυρότητας των αριστερών κεϋνσιανών ονείρων τους («χαμηλοί μισθοί=περιορισμένη κατανάλωση=αρνητικό για την οικονομία»), οι πολιτικοί ανησυχούν για το πόσο επικίνδυνη είναι η φούσκα του προσωπικού χρέους. Από την απόφαση υπέρ του Brexit και μετά ο πληθωρισμός υπερβαίνει την αύξηση των μισθών κατά 2 έως 3% – ενώ ταυτόχρονα το συνολικό ποσό των μη εξοφλημένων προσωπικών δανείων (για δόσεις αυτοκινήτων, αγορές με πιστωτικές κάρτες κλπ., εξαιρουμένων των υποθηκών) αυξήθηκε κατά 10%. Το συνολικό χρέος των καταναλωτικών δανείων υπερβαίνει τα 200 δισ. λίρες. Περίπου 8,8 εκατομμύρια εργαζόμενοι πληρώνουν για φαγητό ή λογαριασμούς ηλεκτρικού ρεύματος κάνοντας υπεραναλήψεις.

Σε αυτό το σημείο τα πολιτικά καθάρματα βρίσκονται σε αδιέξοδο. Η τάξη των πολιτικών ήταν υποχρεωμένη να χρησιμοποιήσει το Brexit ως αντιπερισπασμό για να συγκαλύψει τα άλτα από το 2008 δομικά προβλήματα της χρηματοπιστωτικής κρίσης, όπως είναι η έλλειψη παραγωγικών επενδύσεων, οι υποτονικές εξαγωγές, τα χαμηλά ποσοστά κέρδους και η αύξηση των μισθών. Το δημοψήφισμα με τη σειρά του δημιούργησε περισσότερες αβεβαιότητες στην αγορά και προκάλεσε μείωση της αξίας της λίρας. Αυτό τροφοδότησε τον πληθωρισμό και αύξησε το ποσοστό του ιδιωτικού χρέους το οποίο αντισταθμίζει την πτώση των πραγματικών μισθών. Η Τράπεζα της Αγγλίας δυσκολεύεται να αυξήσει τα επιτόκια, πράγμα που θα ήταν απαραίτητο για την ενίσχυση της λίρας στις διεθνείς αγορές συναλλάγματος, φοβούμενη ότι οι υψηλότεροι τόκοι θα μπορούσαν να διαταράξουν σοβαρά τη φούσκα των ακινήτων και τις πληρωμές του ιδιωτικού χρέους.

Το Κόμμα των Συντηρητικών δεν έχει καμία πραγματική στρατηγική, αμφιταλαντευόμενο ανάμεσα στο να ξοδεύει χρήματα για το πρόβλημα από τη μία πλευρά (π.χ. μειώνοντας τον εταιρικό φόρο στο ιστορικό χαμηλό ύψος του 17%, πράγμα το οποίο υποτίθεται ότι θα περιφρουρήσει τη θέση του Λονδίνου ως παγκόσμιου φορολογικού και χρηματοπιστωτικού παραδείσου) και στο να πασχίζει

από την άλλη για ένα σκληρό Brexit και ένα νέο εθνικισμό, δίχως να έχει ένα εθνικό οικονομικό όραμα. Το Κόμμα είναι βαθιά διχασμένο και καθιστά τη θέση της Theresa May δύσκολη.¹⁰ Δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι άρχισαν να ακούγονται πολλές φωνές στο στρατόπεδο των επιχειρηματιών και των βιομηχάνων υπέρ μιας «σταθερής κυβέρνησης υπό τον σοσιαλιστή Corbyn». Θα έχει ενδιαφέρον να δούμε εάν η «αριστερή» ηγεσία του Εργατικού κόμματος θα μπορέσει να αναπτύξει ένα εθνικό οικονομικό σχέδιο προκειμένου «να εκμεταλλευτεί στο μέγιστο βαθμό το Brexit» από τη δική της σκοπιά. Στην προσπάθειά της αυτή, όχι μόνο θα έχει να αντιμετωπίσει εχθρικές αντιδράσεις από τους διεθνείς επενδυτές, αλλά με το να εφαρμόσει προστατευτικά και τεχνοκρατικής φύσεως μέτρα, αναπόφευκτα θα πληγώσει τα φιλελεύθερα και δημοκρατικά αισθήματα των νέων και ενθουσιωδών μελών του κόμματος.¹⁰

¹⁰ Ως γνωστόν από την εποχή που δημοσιεύτηκε το κείμενο στην Αγγλία, οι πολιτικές εξελίξεις στο κόμμα των Συντηρητικών υπήρξαν ραγδαίες, περιπλέκοντας κι άλλο την ήδη μπερδεμένη κατάσταση: η αδυναμία της Theresa May να επιβάλλει στο κόμμα της τη συμφωνία στην οποία κατέληξε η κυβέρνησή της με την ΕΕ, είχε ως συνέπεια τον εξαναγκασμό της σε παραίτηση και την ανάληψη της ηγεσίας του κόμματος από τον υπέρμαχο του «σκληρού» Brexit Boris Johnson, ο οποίος όμως συνάντησε κι αυτός την άρνηση της Βουλής των Κοινοτήτων και του κόμματός του να υπάρξει Brexit δίχως συμφωνία με την ΕΕ. Ως «λύση» προκρίθηκε η προκήρυξη πρόωρων εκλογών, οι οποίες έλαβαν χώρα στις 12 Δεκεμβρίου. Οι Συντηρητικοί επικράτησαν με μεγάλη διαφορά, τη μεγαλύτερη από την εποχή της Θάτσερ (1987), εξασφαλίζοντας την αυτοδυναμία. Ο Johnson θριάμβευσε με το λιτό, όσο και σαφές, σλόγκαν του «Ας υλοποιήσουμε το Brexit». Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ήταν η νίκη της «καθαρής ξενοφοβικής λύσης», επί του «ναι μεν αλλά» ενός πολυσυλλεκτικού κόμματος που –όπως θα φανεί από το επόμενο κεφάλαιο– περιλαμβάνει υπέρμαχους τόσο της παραμονής στην ΕΕ όσο και του Brexit, ενώ ταυτόχρονα δεν πείθει την εργατική τάξη για το οικονομικό του πρόγραμμα.

Το Εργατικό στρατόπεδο

«Οι πρόεδροι και οι γραμματείς των συνδικαλιστικών οργανώσεων και των πολιτικών εργατικών σωματείων, καθώς και άλλοι γνωστοί εκπρόσωποι των εργατών που αναμένεται να έχουν επιρροή στην τάξη τους, μετατράπηκαν εν μια νυκτί σε σημαντικά πρόσωπα. Τους συνάντησαν οι βουλευτές, οι άρχοντες και ο υπόλοιπος όχλος της υψηλής κοινωνίας (...) Ο ριζοσπάστης αστός είναι αρκετά λογικός για να συνειδητοποιήσει ότι η εκλογή εργατών στο Κοινοβούλιο γίνεται όλο περισσότερο αναπόφευκτη· είναι λοιπόν προς το συμφέρον τους να κρατήσουν τους πιθανούς υποψήφιους της εργατικής τάξης υπό τον έλεγχό τους (...) Για το σκοπό αυτό έχουν τον κ. Samuel Morley, έναν εκατομμυριούχο του Λονδίνου, που δεν τον νοιάζει να δαπανήσει μερικές χιλιάδες λίρες, για να μπορέσει, αφενός να ενεργήσει ως ηγέτης αυτού του κομπογιαννίτικου εργατικού γενικού επιτελείου, και αφετέρου, ως ένδειξη ευγνωμοσύνης για την απάτη του προς τους εργάτες, να βοηθηθεί από αυτό για να αποθωωθεί από τις μάζες ως φίλος των εργατών. (...) Υπό την προεδρία του Morley, αυτό το μυστικό συμβούλιο συνέταξε ένα «εργατικό πρόγραμμα» το οποίο θα μπορούσε να προσυπογράψει οποιοσδήποτε αστός και που θα αποτελούσε το θεμέλιο ενός ισχυρού κινήματος που θα έδενε πολιτικά τους εργάτες ακόμα πιο σφιχτά στους αστούς».

~Engels, The English Elections, 1874

Η δεύτερη έκπληξη για το κατεστημένο μετά το δημοψήφισμα [του 2016] για το Brexit ήταν η σχετική επιτυχία του Εργατικού κόμματος στις εκλογές. Σε περιόδους νεοφιλελεύθερης κρίσης, ακόμη και ένα ξεπερασμένο πολιτικό πρόγραμμα μπορεί να φανεί ριζοσπαστικό – £10 κατώτατος μισθός μέχρι το 2020, επανεθνικοποίηση των σιδηροδρόμων, μόνο 7 δισεκατομμύρια λίρες περικοπές λιτότητας αντί για τα 9 δισεκατομμύρια των Συντηρητικών. Αυτό το πρόγραμμα και μερικές θερμές δηλώσεις από τον ηγέτη του κόμματος («αλληλεγγύη», «εργαζόμενοι», «για τους πολλούς, όχι για τους λίγους») αρκούν για να φέρουν δάκρυα στα μάτια ακόμη και σε μερικούς παλιομοδίτες βρετανούς αναρχικούς. Από τη στιγμή που εκλέχθηκε αρχηγός του κόμματος ο Jeremy Corbyn, περίπου 350.000 άτομα προσχώρησαν στο Εργατικό Κόμμα, μετατρέποντάς το στο μεγαλύτερο πολιτικό κόμμα στη Δυτική Ευρώπη με συνολικά 550.000 μέλη. Μεταξύ των προσηλυτισμένων είναι σχεδόν όλοι οι γέννημα-θρέμμα Βρετανοί σύντροφοί μας με τρίτοβάθμια εκπαίδευση (δάσκαλοι, λέκτορες κλπ.), πολλά μέλη του Plan C (αδερφή οργάνωση του Ums Ganze στη Γερμανία), η πρώην φιλελεύθερη αναρχική πλατφόρμα ειδήσεων Novara media, σύντροφοι από το περιοδικό της υπεραριστεράς Endnotes και φυσικά Τροτσκιστές σύντροφοί μας. Η οργάνωση Momentum ιδρύθηκε για να υποστηρίξει την υποψηφιότητα του Corbyn στο Εργατικό Κόμμα και εξελίχθηκε σε ένα σημαντικό από-τα-κάτω μέσο έκφρασης κατά τη διάρκεια της εθνικής προεκλογικής εκστρατείας, που τώρα αριθμεί περίπου 22.000 μέλη. Ενώ η Momentum περιγράφεται ως μια γέφυρα ανάμεσα στο «κόμμα και το κοινωνικό κίνημα», πρωτίστως αποτελεί πεδίο εκδήλωσης των εσωτερικών πολιτικών διαφωνιών μεταξύ μιας νέας γενιάς, μάλλον μεταμοντέρνων ακτιβιστών με ενασχόληση στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και πιο παραδοσιακών τροτσκιστών, όπως η Alliance for Workers Liberty (AWL). Η πλειοψηφία των νέων μελών του Εργατικού Κόμματος προέρχεται από την ευρύτερη περιοχή του Λονδίνου, είναι καλύτερα μορφωμένη, με υψηλότερο από το μέσο εισόδημα ή τουλάχιστον έχει

τέτοιες προσδοκίες. Σε απόλυτους αριθμούς, το Εργατικό Κόμμα έχει προσελκύσει δέκα φορές περισσότερα μέλη στο Λονδίνο σε σύγκριση με ολόκληρη τη Σκωτία: το 1/5 των μελών του κόμματος ζει στην πρωτεύουσα.

Αυτός ο νεόκοπος ενθουσιασμός για το Εργατικό Κόμμα προέρχεται από γεωγραφικά και κοινωνικά στρώματα παρόμοια με αυτά των οποίων ο κύριος όγκος ψήφισε υπέρ της παραμονής στην Ευρώπη, κατά την ψηφοφορία για το Brexit. Εκτός από τη γενική επιθυμία για περισσότερη κοινωνική δικαιοσύνη, η απτή υπόσχεση για μείωση στα πανεπιστημιακά δίδακτρα είναι ένα από τα κύρια κίνητρα πίσω από την τρέχουσα υποστήριξη που λαμβάνει το Κόμμα. Σήμερα οι σπουδαστές εγκαταλείπουν το πανεπιστήμιο με χρέη ύψους πολλών δεκάδων χιλιάδων λιρών, και πολλοί φοιτητές που αγωνίστηκαν ενάντια στην εισαγωγή διδασκτρών στη φοίτηση είναι τώρα μεταξύ των πιο ενεργών μελών του Κόμματος. Η δήλωση του Corbyn ότι θέλει να μειώσει τα δίδακτρα, αλλά δεν θα διαγράψει τα υφιστάμενα χρέη των φοιτητών, ήταν το πρώτο πράγμα που ξεφούσκωσε τον ενθουσιασμό των νέων και των γονέων τους. Η άρνηση του Corbyn να συναινέσει στις στρατιωτικές επεμβάσεις του Μπλερ στη Μέση Ανατολή και η μακροχρόνια υποστήριξή του προς την Εθνική Παλαιστινιακή υπόθεση είναι οι λόγοι που οι Βρετανοί Μουσουλμάνοι αποτελούν μια δεύτερη, πιο ετερογενή, ομάδα στην οποία μπορεί να ποντάρει.

Μετά από την εκλογική επιτυχία του Εργατικού Κόμματος, οι Συντηρητικοί έκαναν στροφή 180 μοιρών σε κάποιες σημαντικές πλευρές στο πρόγραμμα του προϋπολογισμού τους. Οι αυτοαπασχολούμενοι εργαζόμενοι δεν θα υποχρεώνονται πλέον να καταβάλλουν εισφορές κοινωνικής ασφάλισης και ο «φόρος άνοιας», ένα σύστημα φορολόγησης της ακίνητης περιουσίας των ηλικιωμένων για τη χρηματοδότηση υποτίθεται των ασφαλιστικών ταμείων, καταργήθηκε. Οι Συντηρητικοί θέλουν μέχρι και να καταργήσουν το ανώτατο όριο μισθού στον δημόσιο τομέα, αλλά μόνο για τους αστυνομικούς και τους δεσμοφύλακες! Αυτή η άμβλυνση της πολιτικής των Συντηρητικών θεωρείται το πρώτο σημάδι επιτυχίας της αριστερής αντιπολίτευσης. Η νεοσύστατη κοινότητα γύρω από το Εργατικό Κόμμα χρειάζεται τους Συντηρητικούς ως αποδιοπομπαίο τράγο και την ηγεσία του Corbyn ως μέσο προβολής κάθε είδους αισιόδοξης προσδοκίας της. Κατά τη διάρκεια του τελευταίου συνεδρίου του Εργατικού Κόμματος, τον Σεπτέμβριο του 2017, περίπου 13.000 άνθρωποι βρέθηκαν στο επονομαζόμενο Fringe Festival.¹¹ Εκεί η ηγεσία του κόμματος και τα ανώτερα κλιμάκια της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας που χρηματοδοτεί το Εργατικό Κόμμα συναντήθηκαν με τους αυτοαποκαλούμενους εκπροσώπους του κοινωνικού κινήματος, όπως τον David Graeber ή τον Paul Mason (που έχει πρεμούρα με τη νομοθετική κατοχύρωση της εθνικής ανεξαρτησίας στην Καταλωνία), αλλά και λιγότερο σημαντικές προσωπικότητες της αποκαλούμενης ριζοσπαστικής αριστεράς. Την ίδια στιγμή που στο φεστιβάλ αυτό οι άνθρωποι φαντασιώνονταν συλλογικά, στα διάφορα workshops, για το

---

¹¹ Πρόκειται για φεστιβάλ πειραματικής τέχνης. Βασιλείο επικαλέστηκε το άρθρο 50 κι άρχισε τη διαδικασία απόσυρσης από την Ευρωπαϊκή Ένωση, γνωστή ως Brexit.

πώς το μέλλον των πολιτών μπορεί να οργανωθεί με αυτάρκεια και σύμφωνα με φεμινιστικές αρχές, χάρη στο ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα και τους εργατικούς συνεταιρισμούς, στο κανονικό συνέδριο του κόμματος η Momentum συνέβαλε ώστε να οργανωθεί μια διαδικασία λήψης αποφάσεων μεταξύ των αντιπροσώπων ώστε αυτοί να μην μπορούν να κάνουν χρήση του δικαιώματός τους να έχουν λόγο για το σπουδαιότερο ζήτημα, τη θέση δηλαδή του Εργατικού Κόμματος σχετικά με το αν πρέπει το Ηνωμένο Βασίλειο να παραμείνει στην ενιαία αγορά μετά το Brexit και αν η ελεύθερη μετακίνηση των προερχόμενων από την ΕΕ εργατών θα πρέπει να συνεχιστεί. Παρ' όλες τις κορώνες για οργανώσεις βάσης, ανατέθηκε στην ηγεσία του κόμματος η απόφαση σχετικά με αυτό το επίμαχο ζήτημα. Όλοι γνώριζαν ότι διακυβεύεται η χαρούμενη ατμόσφαιρα του φεστιβάλ και ότι μια ανοικτή διαμάχη πιθανότατα θα σήμαινε το τέλος του κόμματος...

Η ηγεσία του Κόμματος γνωρίζει ότι π.χ. η επανεθνικοποίηση των σιδηροδρόμων και του ενεργειακού τομέα και η βαρύτερη φορολόγηση των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών δεν νοούνται στο πλαίσιο της δομής της ΕΕ, αλλά ότι προϋποθέτουν μεγαλύτερο έλεγχο της εθνικής οικονομίας. Και ότι όποιος θέλει να ελέγξει και να περιορίσει την κίνηση του κεφαλαίου πρέπει να κάνει το ίδιο με την εργασία, ως τη ζωντανή ουσία του κεφαλαίου.

Το ότι ο Corbyn έδωσε αυστηρή οδηγία στους βουλευτές του Εργατικού Κόμματος ώστε να πειθαρχήσουν και να ψηφίσουν υπέρ του Άρθρου 50¹² δεν ήταν μια ιδιοτροπία ή απλώς μια λαϊκίστικη τακτική την οποία ακολούθησε η πλειοψηφία. Το γεγονός ότι αυτό προκάλεσε τα πρώτα δάκρυα στα μάτια των φιλελεύθερων και σε κομμάτια της τροτσκιστικής αριστεράς δείχνει μόνο πόσο λίγο η σημερινή αριστερά καταλαβαίνει ή νοιάζεται για τους δομικούς περιορισμούς.

Στις μέρες μας η αριστερά δεν θέτει σοβαρά το ερώτημα για το πώς μπορεί να εφαρμοστεί ένα εθνικό πρόγραμμα αναδιανομής σε μια παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία, σε μια εποχή που η οικονομία του Ηνωμένου Βασιλείου βρίσκεται στη μεγαλύτερη περίοδο στασιμότητας, από πλευράς μισθών και παραγωγικότητας, μετά τη Βιομηχανική Επανάσταση. Οι αριστεροί διαμαρτύρονται για έλλειμμα δημοκρατίας μέσα στο Εργατικό Κόμμα, σαν να συμμετείχαν σε κάποιο συμμετοχικό workshop του «Occupy Τάδε», σαν να μην βρίσκονταν ανάμεσα στις έδρες ενός εν δυνάμει κρατικού μηχανισμού και τον κύριο σύμμαχό τους, τα στελέχη των συνδικαλιστικών οργανώσεων του Ηνωμένου Βασιλείου. Εάν το Εργατικό Κόμμα προσπαθήσει να θέσει σε εφαρμογή τις φορολογικές πολιτικές του, οι πιθανότερες συνέπειες θα είναι η εκροή κεφαλαίου και η πτώση της λίρας. Σε αυτή την περίπτωση, ο συνδικαλιστικός μηχανισμός θα ήταν απαραίτητος σύμμαχος των Εργατικών, όχι μόνο για να ασκήσει πιέσεις στον τομέα των επιχειρήσεων,

---

¹² Το άρθρο 50 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ) ορίζει ότι «κάθε κράτος μέλος μπορεί να αποφασίσει να αποχωρήσει από την Ένωση σύμφωνα με τους συνταγματικούς του κανόνες», είναι δηλαδή ο μηχανισμός με τον οποίο οι χώρες εγκαταλείπουν την ΕΕ. Στις 29 Μαρτίου 2017, το Ηνωμένο Βασίλειο επικαλέστηκε το άρθρο 50 κι άρχισε τη διαδικασία απόσυρσης από την Ευρωπαϊκή Ένωση, γνωστή ως Brexit.

αλλά κυρίως για να μεταδώσει το μήνυμα στους εργαζόμενους ότι, παρά την ραγδαία άνοδο του πληθωρισμού ή/και της ανεργίας, πρέπει «να δώσουν περισσότερο χρόνο στην κυβέρνηση τη στιγμή που έχει να αντιμετωπίσει το παγκόσμιο κεφάλαιο και άλλους εθνικούς εχθρούς». Η αριστερά στις μέρες μας είναι τυφλή κι από τα δύο μάτια: τόσο όσον αφορά την ανάλυση των αντικειμενικών δομικών περιορισμών της παγκόσμιας παραγωγής και των αγορών όσο και στη γνώση των πραγματικών εμπειριών της εργατικής τάξης. Σε περιόδους αυξανόμενης ξενοφοβίας και εθνικισμού, [οι αριστεροί] αυτοπεριορίζονται σε εκκλήσεις για άνοιγμα των συνόρων, που βασίζονται σε καλοπροαίρετα και καλοζωισμένα συναισθήματα, χωρίς να αναφέρονται στα προβλήματα που θέτει η μετανάστευση, όχι μόνο στους ντόπιους εργάτες αλλά επίσης και στους μετανάστες εργάτες. Χωρίς να έχουν ρίζες στην εργατική τάξη, η πορεία των γεγονότων θα τους μετατρέψει είτε σε έρμια του πιο (νεο)φιλελεύθερου Πράσινου Κόμματος είτε στα κατοικίδια της εθνικής σοσιαλδημοκρατίας.

Στο πλαίσιο αυτό, οι εμπειρίες μας είναι περιορισμένης φύσης, οι πρακτικές μας προσπάθειες ταπεινές και οι προτάσεις μας προς το ευρύτερο επαναστατικό κίνημα έχουν ελάχιστη ανταπόκριση. Αλλά πρέπει να ξεκινήσουμε από κάπου! Ως μια μικρή συλλογικότητα τεσσάρων-πέντε ατόμων, υποστηριζόμενη από καμιά δωδεκαριά φίλους, δεν μπορούμε να αντικαταστήσουμε μια ευρύτερη ταξική οργάνωση, αλλά μπορούμε να ξεκινήσουμε δημιουργώντας έναν τοπικό πυρήνα σε τέσσερα επίπεδα:

- **Δίκτυο αλληλεγγύης:** Συναντιόμαστε σε εβδομαδιαία βάση στα McDonalds μιας βιομηχανικής περιοχής, στην καφετέρια ενός σούπερ μάρκετ σε ένα κέντρο logistics και σε ένα ινδικό τείλοποιείο στο Southall και προσφέρουμε υποστήριξη στα προβλήματα των συναδέλφων προλετάρων, π.χ. για οφειλόμενους μισθούς. Προσπαθούμε να τους ενθαρρύνουμε να αναπτύξουν μεγαλύτερη συλλογική αντίσταση στους χώρους δουλειάς ή να συμμετέχουν σε τοπικές πρωτοβουλίες, π.χ. ενάντια στο κλείσιμο της πισίνας της γειτονιάς ή του κέντρου εύρεσης εργασίας.

- **Εργατικές ομάδες:** Αυτόν τον καιρό εργαζόμαστε σε μια μεγάλη αποθήκη μιας αλυσίδας σούπερ μάρκετ και στα εργοστάσια μιας μεγάλης επιχείρησης στον τομέα του έτοιμου φαγητού και προσπαθούμε να δημιουργήσουμε εργατικές ομάδες. Μαζί με την IWW προσπαθούμε να οργανώσουμε ανεξάρτητες συνδικαλιστικές δομές σε δέκα τοπικές εταιρείες.

- **Εργατική εφημερίδα:** Προσπαθούμε να αναστοχαστούμε πάνω στις εμπειρίες από το δίκτυο αλληλεγγύης και τις ανταποκρίσεις από χώρους εργασίας και να τις εντάξουμε σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, π.χ. των μεταναστευτικών πολιτικών και της επανεμφάνισης του εθνικισμού. Διανέμουμε περίπου 2.000 αντίτυπα της εφημερίδας μας μπροστά από το τοπικό κέντρο εύρεσης εργασίας και σε χώρους εργασίας.

- **Πολιτική συλλογικότητα:** Μαζί με τους συναδέλφους μας που δείχνουν πολιτικό ενδιαφέρον συμμετέχουμε στις γενικότερες συζητήσεις εντός της αριστεράς και σε διεθνείς συναντήσεις, όπως το συνέδριο των εργαζομένων στην Amazon.

Στην άγρια Δύση του Λονδίνου

Ζούμε και εργαζόμαστε στη δυτική ενδοχώρα του Λονδίνου, τον λεγόμενο «Δυτικό Διάδρομο», που βρίσκεται ανάμεσα στο αεροδρόμιο Heathrow και τον αυτοκινητόδρομο M4/A40 (ο οποίος οδηγεί στο κεντρικό Λονδίνο). Εκτός από θλιβερούς προαστιακούς δρόμους με πυκνές σειρές σπιτιών, η περιοχή έχει κέντρα logistics και βιομηχανικά πάρκα. Γύρω από το αεροδρόμιο εργάζονται 80.000 άνθρωποι. Περίπου 20.000 άνθρωποι εργάζονται στις βιομηχανικές περιοχές του Southall και του Greenford και 35.000 στο Park Royal. Εκεί όπου τη δεκαετία του '60 και του '70 συγκολλούνταν ελικόπτερα, εξαρτήματα αυτοκινήτων και διώροφα λεωφορεία, τώρα εκφορτώνονται παλέτες, συσκευάζονται λαχανικά ή προετοιμάζονται έτοιμα φαγητά στις γραμμές συναρμολόγησης. Πάνω από το ήμισυ των τροφίμων που καταναλώθηκαν από τους 9 εκατομμύρια κατοίκους του Λονδίνου έχει περάσει από αυτόν τον δυτικό διάδρομο. Περίπου το 90% των ανθρώπων που εργάζονται εδώ είναι μετανάστες πρώτης ή δεύτερης γενιάς. Με τη βιομηχανία, άλλαξε επίσης η σύνθεση της τοπικής εργατικής τάξης. Στη δεκαετία του 1930, όταν εμφανίστηκαν τα πρώτα εργοστάσια τσαγιού, οι χημικές εταιρείες και οι μεγάλες οδικές και σιδηροδρομικές εργοταξιακές εγκαταστάσεις, έλεγαν στους Ουαλούς «να πάνε σπίτια τους», στοχοποιώντας τους ανθρακωρύχους από την Ουαλία που ήταν σε μεγάλο ποσοστό άνεργοι και είχαν έρθει να εργαστούν εδώ. Ακολούθησαν οι Ιρλανδοί τη δεκαετία του 1950. Στη δεκαετία του '60, το Southall έγινε το μεγαλύτερο κέντρο με Ινδούς από το Παντζάμπ, μετά την Ινδία. Σήμερα, οι ανατολικοευρωπαίοι συναντούν ένα νέο και πιο βολεμένο ινδικό εργατικό δυναμικό, ένα στρώμα το οποίο εξελίχθηκε στην τοπική μικροαστική τάξη. Πολλοί εργολάβοι οικοδομών, ιδιοκτήτες ακινήτων, υπάλληλοι στις τοπικές αρχές, καταστηματάρχες, τοπικοί πολιτευτές και μεσαίας τάξης managers είναι ινδικής καταγωγής. Πού και πού ο ανατολικοευρωπαϊκός ρατσισμός και η άγνοια από πλευράς των νεοαφιχθέντων (π.χ. μπερδεύουν τους Σιχ με τις μακριές γενειάδες τους με υποστηρικτές των Ταλιμπάν) είναι συνυφασμένα με μια προλεταριακή σιχαμάρα για τα «μικρά αφεντικά» και τις βδέλλες – ένα ανακάτεμα το οποίο δεν είναι εύκολο να ξεμπλέξει κανείς.

Μεγάλο ποσοστό των εργατών ζει κοντά στον χώρο εργασίας του και αναγκαστικά συχνά συγκατοικεί με περισσότερα από ένα άτομα ανά δωμάτιο. Δύσκολα βρίσκεις διαμερίσματα με ένα υπνοδωμάτιο κάτω από £900 το μήνα. Ένα δυάρι που μπορεί να μοιραστεί κανείς κοστίζει περίπου £600 και αυτό τη στιγμή που ο ελάχιστος μισθός είναι περίπου £1200 το μήνα. Δεν θεωρείται προβληματικό να απασχολούμαστε σε τρεις ή τέσσερις δουλειές τη μέρα, πράγμα απαραίτητο για να τα βγάλουμε πέρα.

Εδώ, χιλιάδες χιλιόμετρα, γεωγραφικά και πολιτιστικά, μακριά από το μητροπολιτικό κέντρο της πόλης η μανία υπέρ του Corbyn και οι εκλογές δεν έχουν και πολύ νόημα: η τοπική οργάνωση Momentum αποτελείται από 4 συνταξιούχους. Ωστόσο, το δημοψήφισμα για το Brexit είχε μεγαλύτερη επίδραση, καθώς και η ευρύτερη αντιμεταναστευτική πολιτική.

Οι Πολωνοί γείτονές μας –ένας οδηγός λεωφορείου που ζει στο Λονδίνο εδώ και 9 χρόνια– αναφέρουν ότι τα αντιμεταναστευτικά σχόλια και οι τραμπουκισμοί έχουν αυξηθεί μετά το δημοψήφισμα. Οι Ρουμάνοι συνάδελφοι αναρωτιούνται μήπως πρέπει να επιστρέψουν στη χώρα τους φέτος. Το Αλλοδαπών κάνει τακτικές επιδρομές στα εργοστάσια, π.χ. στο μεγάλο εργοστάσιο παραγωγής σάντουιτς, της Greencore. Σε αυτήν την κατάσταση, το δίκτυο αλληλεγγύης αποτελεί το μέσο για να παρακολουθούμε στενά τις εξελίξεις.

Λόγω των μέτρων λιτότητας, το κράτος έχει στερηθεί κάποιες από τις διαμεσολαβητικές δομές κοινωνικής εργασίας ή φιλανθρωπίας, στις οποίες μέχρι τώρα συνήθως στρέφονταν οι προλετάριοι που αντιμετώπιζαν προβλήματα. Με το που κολλάμε στην περιοχή αφίσες του δικτύου αλληλεγγύης, μας τηλεφωνούν άνθρωποι. Στην τρέχουσα κοινωνική συγκυρία κάθε ιδιοκτήτης, προϊστάμενος ή μπάτσος του Αλλοδαπών θεωρεί τους προλετάριους μετανάστες εύκολους στόχους που μπορεί να εξαπατήσει, και μάλιστα δίχως να υιοστεί καμία συνέπεια.

Μια πολωνική οικογένεια απειλήθηκε με «απέλαση» από τον σπιτονοικοκύρη της, όταν, μετά από την περικοπή του επιδόματος στέγασης, καθυστέρωσε την πληρωμή του ενοικίου. Ένας υπάλληλος πρακτορείου που εκδίδει βίζες προσπάθησε να εξαπατήσει μια συνάδελφό μας από το Παντζάμπ [Ινδία] ζητώντας της £10.000, υποσχόμενος ότι θα της παραδώσει μαθήματα προγραμματισμού και μία βίζα εργασίας. Ένας εργάτης σε κουζίνα από τη Σενεγάλη απολύθηκε επειδή έλειπε από τη δουλειά λόγω ασθένειας, παρά το γεγονός ότι προσκόμισε βεβαίωση ασθένειας από τον παθολόγο του. Τα αφεντικά ενός εργάτη σε μπαρ από την Ουγγαρία και οικοδόμων από την Πολωνία και το Καμερούν δεν τους πλήρωναν τα δεδουλευμένα τους. Η εφορία χρέωσε εκατοντάδες λίρες ως κύρωση σε έναν εργαζόμενο νυχτερινής βάρδιας στον κλάδο των λιανικών πωλήσεων από το Σουδάν, επειδή δεν συμπλήρωσε κάποια, κατά τα άλλα άσχετα, έγγραφα. Είπαν σε δεκάδες εργάτες σε αποθήκες, οι οποίοι είχαν προσληφθεί απευθείας από τη Βουλγαρία και που εξαρτώνται από τα πρακτορεία που επίσης [πέρα από την πρόσληψη και τη μεταφορά τους στην Αγγλία] οργάνωσαν τη στέγασή τους, ότι «χρωστάνε ώρες εργασίας στην επιχείρηση» και αναγκάστηκαν να εργάζονται 72 ώρες την εβδομάδα σε μία αποθήκη logistics για το πολυκατάστημα House of Fraser. Αυτές είναι μερικές από τις δεκάδες περιπτώσεις.

Συχνά μια μικρή πίεση στα αφεντικά, π.χ. απειλώντας τους με δυσφήμιση, αρκεί για να πληρώσουν αυτά που χρωστάνε. Το πιο σημαντικό είναι ότι προσπαθούμε να κρατάμε επαφή με τους συναδέλφους που βοηθήσαμε και να γνωρίζουμε νέους ανθρώπους με τη βοήθειά τους, π.χ. τα μέλη της οικογένειας ενός εργαζόμενου από το Σουδάν, απασχολούνται σε μία από τις μεγαλύτερες τοπικές αποθήκες, όπου χρειαζόμασταν περισσότερες επαφές. Ελπίζουμε ότι με την πάροδο του χρόνου θα μπορέσουμε να αναπτύξουμε ένα ορατό δίκτυο (μεταναστών) εργατών που θα μπορούν να αντιμετωπίζουν τα αφεντικά τους – ακόμη και πριν οι εργάτες φτάσουν να χάσουν τη δουλειά τους.

Παράλληλα με όλα τα παραπάνω έχουμε να αντιμετωπίσουμε άλλες μορφές «κοινοτικών» δικτύων – θρησκευτικών ή εθνικών. Σε προλεταριακές περιοχές, όπως το Southall, τα τζαμιά ή οι ναοί διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην καθημερινή υλική και ιδεολογική αναπαραγωγή της ντόπιας εργατικής τάξης, πέρα από τους συγκεκριμένους θαμώνες τους. Για παράδειγμα, πολλοί ανατολικοευρωπαίοι, άνεργοι οικοδόμοι επισκέπτονται τους ναούς των Σιχ για να φάνε. Μετά την καταστροφική πυρκαγιά στο Grenfell, η Muslim Aid ήταν μία από τις πρώτες φιλανθρωπικές οργανώσεις που υποστήριξαν τα θύματα, ενώ η οργανωμένη από το κράτος ενίσχυση δεν εμφανίστηκε παρά πολύ αργότερα.

Αυτές οι κοινοτικές οργανώσεις επιτελούν έναν αντιφατικό ρόλο, π.χ. κατά τη διάρκεια της απεργίας των σκουπιδιάρηδων στο Μπέρμιγχαμ το φθινόπωρο του 2017, η Bearded Broz, μια οργάνωση φιλόδοξων μουσουλμάνων ανδρών (επιχειρηματιών), περισυνέλεξε τα απορρίμματα στην φτωχότερη και κατά βάση μουσουλμανική περιοχή της πόλης με αυτοοργανωμένο τρόπο. Με το επιχείρημα ότι η απεργία θα έπληττε περισσότερο τα πακιστανικά τμήματα της πόλης, στην πράξη υπονόμισαν, αν και σε περιορισμένο βαθμό, μία από τις σημαντικότερες πρόσφατες συγκρούσεις στον δημόσιο τομέα. Σαν αντίδραση στην προπαγάνδα των ΜΜΕ κατά των μεταναστών που ανήκουν στην ΕΕ, διάφορες πολωνικές εθνικιστικές οργανώσεις και ποδοσφαιρόφιλοι χούλιγκανς κάλεσαν σε διαδηλώσεις, ακόμη και σε μια «πολωνική απεργία» (η οποία αργότερα υποβιβάστηκε σε έκκληση για αιμοδοσία «για Πολωνούς μόνο»). Υπογράμμιζαν ότι οι Πολωνοί αποτελούν το πιο φιλόπονο εργατικό δυναμικό στο Ηνωμένο Βασίλειο. Μια άλλη προσπάθεια για οργάνωση «απεργίας μεταναστών» («μια μέρα χωρίς εμάς») παρέμεινε σε μεγάλο βαθμό κινητοποίηση στο διαδίκτυο, με μερικές μικρότερες διαμαρτυρίες να λαμβάνουν χώρα μπροστά σε κυβερνητικά κτίρια. Από τότε, είναι κυρίως οι πιο ειδικευμένοι δυτικοευρωπαίοι μετανάστες, μαζί με μερικούς φιλελεύθερους Βρετανούς εκείνοι που διοργανώνουν διαδηλώσεις με αίτημα να παραμείνει το Ηνωμένο Βασίλειο στην ΕΕ.

Γενικά, οι συζητήσεις γύρω από το Brexit είναι πιο πολύπλοκες από ό,τι τις περιγράφουν τα ΜΜΕ: «η φιλελεύθερη μεσαία τάξη εναντίον της ξενοφοβικής εργατικής τάξης». Ένας από εμάς δούλεψε σε ένα μικρό εργοστάσιο στο Park Royal κατά τη διάρκεια του δημοψηφίσματος:

«Το καλό με το να ανήκεις σε μια μικρή ομάδα εργατών που κάθεται ή στέκεται γύρω από ένα τραπέζι και κόβει καλώδια ή συναρμολογεί εξαρτήματα είναι ότι έχεις πολλές ευκαιρίες να κουβεντιάσεις με τους συναδέλφους σου για ένα ευρύ φάσμα θεμάτων. Ενώ δουλεύαμε στο βρόμικο εργαστήριό μας, ο κόσμος γύρω μας άλλαζε ταχύτατα: πόλεμος στη Συρία, προσφυγική κρίση, το δημοψήφισμα για το Brexit, τρομοκρατικές επιθέσεις, σημάδια αποσύνθεσης του κατεστημένου. Οι συζητήσεις μας εμπλουτίζονταν από το διαφορετικό background των συμμετεχόντων: Ανάμεσά μας ήταν ένας φίλος, ευσεβής μουσουλμάνος, που γεννήθηκε στο Πακιστάν και μεγάλωσε στο Λονδίνο και ο οποίος είχε δουλέψει σε κάθε λογής βιομηχανίες ακόμη και στην κορυφαία

αποθήκη της Ocado ¹³ ένας άλλος φίλος γεννημένος στην Αλγερία, ο οποίος είχε ζήσει τον εμφύλιο πόλεμο, έχει εργαστεί σε οικοδομές και σε αποθήκες στο Ηνωμένο Βασίλειο και είναι παντρεμένος με Αγγλίδα· ένας φίλος από την Ουγγαρία, ο οποίος έχει ζήσει στο Ηνωμένο Βασίλειο για 17 περίπου χρόνια και εργάζεται στην εταιρεία για σχεδόν 10 χρόνια, λίγο πολύ Ούγγρος εθνικιστής και υποστηρικτής του Brexit (είχε αποκτήσει την αγγλική υπηκοότητα)· ένας Ιρλανδός, Ινδουιστής, οπαδοί της Arsenal, ακροατές του Kiss FM, κάθε λογής άτομα.

»Εκτός από κουβέντες σχετικά με τις αντιφάσεις στην καπιταλιστική παραγωγή μικρής κλίμακας, συζητούσαμε και για τα μεγάλα πολιτικά ζητήματα. Αν και μετανάστες (δεύτερης γενιάς), οι συνάδελφοι που μπορούσαν να ψηφίσουν, ψήφισαν υπέρ της εξόδου από την ΕΕ. Μόνο ένας εργάτης (δεύτερης γενιάς [Ινδός] Γκουτζαράτι από την Ουγκάντα) δήλωσε ότι το έκανε επειδή "όλοι οι μετανάστες έρχονται για τις κοινωνικές παροχές" (η φίλη του ήταν Λιθουανή και εργαζόταν στο εργοστάσιο), ενώ όλοι οι άλλοι είπαν ότι η ψήφος τους ήταν "ένα κωλοδάχτυλο στους πλούσιους". Ίσως να είχαν δίκιο, γιατί την επόμενη ημέρα του δημοψηφίσματος, ο διευθυντής κλαιγόταν επειδή η εισαγωγή των εξαρτημάτων από την Κίνα και άλλες χώρες θα γινόταν τώρα πολύ πιο ακριβή – επίσης ανησυχούσε για τη μελλοντική πρόσβαση στις διεθνείς αγορές. Ο συνάδελφος από την Ουγγαρία φορούσε συνήθως ένα μπλουζάκι που έγραφε "Love Europe - Leave the EU" [Αγάπα την Ευρώπη – Βγες από την ΕΕ].»

»Ανησυχούσε ιδιαίτερα για τους "πρόσφυγες" και τον εν δυνάμει "κίνδυνο" τον οποίο έθεταν στην εθνική ασφάλεια. Του επισημάναμε ότι και ο ίδιος ήταν μετανάστης, αλλά απαντούσε ότι αυτός ήταν ευπρόσδεκτος, ότι είχε νόμιμα έγγραφα και ότι θα έφευγε αν δεν ήταν. Αυτό συνέβαινε την περίοδο που είχαν συμβεί επιθέσεις εναντίον δύο Πολωνών τυπάδων, λίγο μετά από το αποτέλεσμα υπέρ της εξόδου από την ΕΕ. Παρακολουθούσε τα ουγγρικά νέα και ως αποτέλεσμα απέκτησε εμμονή με τους "πρόσφυγες" – αλλά, ευτυχώς, υπήρχαν αρκετοί πρόσφυγες στο τμήμα: οι συνάδελφοι από την Αλγερία και τον Λίβανο μπορούσαν να βλέπουν τα πράγματα πιο καθαρά. Ο Γκουτζαράτι μετανάστης δεύτερης γενιάς από την Ουγκάντα (από την κάστα των Τσαμάρ, Ντάλιτς ή των λεγόμενων Ανέγγιχτων, ο οποίος έκανε αστεία για έναν άλλο Ινδουιστή συνάδελφό μας από την Κέννα που ήταν συχνός επισκέπτης του ναού) δεν μας εξέπληξε που ήταν κατά των προσφύγων – αφού οι πρόσφυγες ήταν κυρίως μουσουλμάνοι. Δεν βοήθησε πάρα πολύ το ότι του επισημάναμε ότι οι γονείς του υπήρξαν πρόσφυγες κατά τη διάρκεια μιας μεγάλης προσφυγικής κρίσης και ότι βρετανοί φασίστες τους είχαν υποδεχτεί με άθλιες κινητοποιήσεις. Την ίδια στιγμή ήταν αρκετά "φυλετικά συνειδητοποιημένος", ταντιζόταν με τη μαύρη κουλτούρα και μουσική και όλο έλεγε "αυτό είναι για ασπρουλιάρηδες, εκείνο είναι για ασπρουλιάρηδες". Εν τέλει όλοι συμφωνούσαμε ότι "το σύστημα είναι γαμημένο", αλλά ίσως να μην ήμασταν

¹³ Η Ocado είναι ένα διαδικτυακό σούπερ-μάρκετ. Οι τεράστιες αποθήκες της –η μία στο νοτιοανατολικό Λονδίνο– διαθέτουν αναπτυγμένα συστήματα αυτοματοποίησης για την εκτέλεση των παραγγελιών, τόσο δικών της όσο και άλλων πολυκαταστημάτων με τα οποία συνεργάζεται.

τόσο σίγουροι για το τι ακριβώς είναι αυτό το σύστημα. Ο "πιστός μουσουλμάνος" φίλος μας ήταν υποστηρικτής του Corbyn, επειδή ο Corbyn ήταν ενάντια στον πόλεμο του Ιράκ και υπέρ της κοινωνικής δικαιοσύνης. Ο συνάδελφος ήταν ξεκάθαρα ενάντια στα αφεντικά και την αδικία, αλλά στην τελική όλα στην πραγματικότητα ήταν μία σιωνιστική συνωμοσία, από την αρχαιολογία και την εξελικτική επιστήμη έως τη δημιουργία του ISIS. Οι συζητήσεις μάς ταξίδευαν μακριά στον χρόνο και τον χώρο, μιλώντας με τις ώρες για θρησκεία, πνευματικότητα, το σύμπαν και την κοσμική ενέργεια, αλλά μετά βρισκόμασταν ξανά κάτω από το φως από τις νεον λάμπες, κακοπληρωμένοι, να μοντάρουμε τρισδιάστατους εκτυπώτες που δεν αγοράζε κανείς».

Τα συνδικάτα στους χώρους εργασίας

Το 2016 οι συνδικαλιστικές οργανώσεις στο Ηνωμένο Βασίλειο είχαν περίπου 6,2 εκατομμύρια μέλη, λιγότερα από τα μισά από αυτά που είχαν το 1979. Στο πρώτο μέρος του άρθρου επικρίναμε αυτούς τους πολιτικούς που υποκριτικά αναρωτιούνται γιατί η χαμηλή ανεργία δεν μεταφράζεται σε πίεση από τα κάτω για υψηλότερους μισθούς. Σύμφωνα με τις εμπειρίες μας, ο συνδικαλιστικός μηχανισμός αποτελεί μέρος αυτής της υποκριτικής συμμαχίας.

Σε πολλές από τις μεγαλύτερες ντόπιες εταιρείες υπάρχει συνδικαλιστική εκπροσώπηση. Παρόλο που εστιάζουμε στη δημιουργία ανεξάρτητων δομών, συμμετέχουμε στα σωματεία όπου κι αν εργαζόμαστε, ψάχνοντας καταρχάς, έναν χώρο όπου οι εργαζόμενοι μπορούν να συναντηθούν. Μετά από τέσσερα χρόνια σε τρία, τέσσερα διαφορετικά συνδικάτα σε διάφορες εταιρείες, σπάνια συναντήσαμε συνελεύσεις σωματείων που να συμμετέχει η βάση και στις λίγες συναντήσεις που παρακολούθησαμε, οι ίδιοι οι εργαζόμενοι δεν είχαν πραγματικά λόγο.

Στις περισσότερες εταιρείες, εκτός από την εκπροσώπηση ατόμων για τα μεμονωμένα ζητήματά τους, τα συνδικάτα μάλλον βοηθούν στη διαχείριση των κακών συνθηκών και των διαιρέσεων στον χώρο εργασίας. Στις περισσότερες επιχειρήσεις, οι διαιρέσεις δεν σχετίζονται τόσο με το αν είσαι μετανάστης εργάτης, αλλά με το χάσμα μεταξύ μόνιμων εργαζομένων και προσωρινών. Παρ' όλο που συνολικά το 25% περίπου των μόνιμων εργαζομένων είναι μέλη του σωματείου, από τους προσωρινούς είναι μόνο το 13%.

Μόνο το 16% των μεταναστών εργατών συνδικαλίζεται, γεγονός που σχετίζεται με τον χρόνο παραμονής των μεταναστών στη χώρα. Το 2016 περίπου 339.000 άνθρωποι εγκατέλειψαν το Ηνωμένο Βασίλειο, ενώ οι νεοεισερχόμενοι ήταν 588.000. Η συνολική μετακίνηση των εργατών είναι σημαντικά υψηλότερη από την καθαρή μετανάστευση. Κατά τη διάρκεια μιας έρευνας το 2015 περίπου το 40% των ερωτηθέντων μεταναστών εργατών δήλωσαν ότι έχουν σκοπό να παραμείνουν μονάχα για ένα ή δύο χρόνια, γεγονός που επιβεβαιώνεται από τα στατιστικά στοιχεία της εθνικής υπηρεσίας κοινωνικής ασφάλισης, η οποία ισχυρίζεται ότι μεταξύ του 2010 και του 2014 περίπου το ένα τρίτο των μεταναστών από

χώρες της ΕΕ παρέμειναν και εργάστηκαν στο Ηνωμένο Βασίλειο για λιγότερο από ένα χρόνο.

Αυτές οι σύντομες περιόδους παραμονής αποτελούν πρόβλημα για τα παραδοσιακά συνδικάτα, αλλά αποτελούν επίσης πρόκληση για το γενικότερο ζήτημα της δύναμης των εργατών: Έχοντας δαπανήσει χρήματα για το ταξίδι και τα πρώτα βήματα στη νέα τους χώρα, οι μετανάστες εργαζόμενοι που σκοπεύουν να παραμείνουν για μικρό χρονικό διάστημα είναι πιο επιρρεπείς στην αποδοχή άσχημων συνθηκών εργασίας τον πρώτο καιρό της άφιξής τους.

Αλλά η χαμηλή συμμετοχή των μεταναστών εργατών σε σωματεία δεν οφείλεται μόνο στο ότι η παρουσία τους είναι εφήμερη. Σε αρκετές περιπτώσεις, τα συνδικάτα πήραν δημόσια θέση κατά των μεταναστών εργατών, π.χ. το 2016 το τοπικό σωματείο GMB διοργάνωσε διαδηλώσεις στο αεροδρόμιο Heathrow ενάντια στην πρόσληψη εργαζομένων προγραμματιστών λογισμικού με βίζα Tier 2 και στα δελτία τύπου παρουσίαζαν αυτούς τους εργαζόμενους ως απειλή για την εθνική ασφάλεια.

Αντίθετα με την αντίληψη ότι αυτοί οι χαμηλόμισθοι μετανάστες εργάτες «δεν είναι οργανωμένοι», σε αυτούς τους μεγαλύτερους χώρους εργασίας υπάρχει συνδικαλιστική παρουσία, ακόμα κι αν τα οφέλη [αυτής της παρουσίας] σπανίως γίνονται αντιληπτά. Ακολουθούν μερικές από τις εμπειρίες μας με συνδικάτα στην περιοχή:

Συνδικάτο της GMB, Amey, συλλογή απορριμμάτων

Στο Ealing το τοπικό δημοτικό συμβούλιο των Εργατικών έχει αναθέσει τη συλλογή απορριμμάτων και την καθαριότητα των δρόμων στην πολυεθνική εταιρεία παροχής υπηρεσιών Amey. Οι περισσότεροι νεοπροσλαμβανόμενοι και εποχικοί εργαζόμενοι απασχολούνται με zero hour contracts μέσω του γραφείου εύρεσης εργασίας Hays. Οι μισθοί των οδοκαθαριστών και των σκουπιδιάρηδων του Λονδίνου έχουν μεγάλες αποκλίσεις, π.χ. το 2015 στο Ealing οι προσωρι-

νοί πληρώνονταν £6.70 την ώρα, ενώ στο Camden £9.25. Στα τέλη του 2015 το Δημοτικό Συμβούλιο του Ealing ανακοίνωσε την τοποθέτηση τροχοφόρων κάδων απορριμμάτων – μέχρι τότε τα σκουπίδια συλλέγονταν σε σακούλες στην άκρη του δρόμου. Το Δημοτικό Συμβούλιο και η διοίκηση της Amey ανακοίνωσαν ότι με αυτό το μέτρο πλέον θα απαιτούνταν λιγότερα απορριμματοφόρα και σκουπιδιάρηδες, στο σύνολο 12 πληρώματα. Ισχυρίστηκαν, επίσης, ότι οι δρόμοι θα ήταν καθαρότεροι με τους τροχοφόρους κάδους, οπότε θα μπορούσε επίσης να μειωθεί ο αριθμός των οδοκαθαριστών. Συνολικά 80 μόνιμοι εργαζόμενοι στην

αποθήκη του Greenford θα περίσσευαν. Η διοίκηση της αποθήκης χρησιμοποίησε τον εκπρόσωπο του σωματείου της Ealing GMB για να ανακοινώσει και να εξηγήσει την αναδιάρθρωση. Παρά το γεγονός ότι οι προσωρινοί απαρτίζουν το ήμισυ του εργατικού δυναμικού, δεν είχαν προσκληθεί στη συνέλευση. Ο εκπρόσωπος του σωματείου ξεκίνησε την ομιλία του, διαμαρτυρόμενος για το γεγονός ότι κάθε χρόνο η Amey υποτίθεται ότι είχε 8 εκατομμύρια λίρες ζημιά εξαιτίας του συμβολαίου με το Ealing. Μετά από αυτό, είπε ότι είχε ήδη έναν κατάλογο 50 συναδέλφων που συναινούσαν στην εθελουσία έξοδό τους, πράγμα που σύμφωνα με αυτόν σήμαινε ότι η απώλεια 80 μόνιμων θέσεων εργασίας δεν αποτελούσε σημαντικό πρόβλημα.

Προκειμένου να μην χαθούν οι υπόλοιπες θέσεις εργασίας, πρότεινε να γίνουν πιο ευέλικτοι οι άλλοι εργαζόμενοι και να είναι πρόθυμοι να εργαστούν μερικές μέρες στο μάζεμα σκουπιδιών και μερικές μέρες στον καθαρισμό του δρόμου. Δεν έγινε καθόλου λόγος για το ενδεχόμενο σύγκρουσης με το Δημοτικό Συμβούλιο των Εργατικών και το σχέδιο αναδιάρθρωσης της Amey. Το φθινόπωρο του 2017, οι συνάδελφοί μας στην Amey μας είπαν ότι ο συνολικός αριθμός των εργαζομένων στην αποθήκη είχε μειωθεί από 240 σε 130 άτομα και ότι ο φόρτος εργασίας κάθε ομάδας είχε αυξηθεί σημαντικά.

Συνδικάτο USDAW, Wincanton, αποθήκη αλκοολούχων ποτών της Waitrose

Στην αποθήκη του γίγαντα των logistics Wincanton, που βρίσκεται κοντά στον σταθμό του μετρό Greenford, προετοιμάζεται η διανομή αλκοολούχων ποτών σε διάφορα σούπερ μάρκετ της Waitrose στο Λονδίνο. Περίπου το 40% των εργατών απασχολούνται μέσω του γραφείου εύρεσης εργασίας Templine και αμείβονται με τον κατώτατο μισθό. Ένα άλλο 30% των εργατών έχουν νέες συμβάσεις με τη Wincanton, με ελάχιστα υψηλότερες αμοιβές από τους προσωρινούς. Την άνοιξη του 2014, ο προϊστάμενος της Templine ανακοίνωσε ότι θα κοπεί το μπόνους υπερωριών, με αποτέλεσμα την περικοπή των μισθών κατά 50% μετά από 40 ώρες εβδομαδιαίας εργασίας. Αυτό προκάλεσε μεγάλη δυσαρέσκεια στους κατά βάση Πολωνούς εργάτες. Μοιράστηκαν προκηρύξεις και πραγματοποιήθηκαν μικρές (μάλλον χαοτικές!) νυχτερινές συνελεύσεις σε κοντινά πάρκα. Οι προσωρινοί αρνήθηκαν να εργαστούν υπερωρίες και απευθύνθηκαν στους νεοπροσληφθέντες, με τις πιο χαμηλόμισθες συμβάσεις, εργάτες της Wincanton, οι οποίοι επίσης ήταν τσαντισμένοι με το γεγονός ότι έβγαζαν 2 λίρες την ώρα λιγότερες από τους πιο παλιούς συναδέλφους τους στη Wincanton. Η διοίκηση της Templine αντέδρασε ανακοινώνοντας ότι η μείωση του μπόνους θα μετατεθεί για ένα μήνα. Οι εργάτες της Templine επικοινωνήσαν επίσης με τον εκπρόσωπο του σωματείου USDAW, ο οποίος εργάζεται ως εκπαιδευτής στην αποθήκη. Είπε: «Αφήστε τις υπερωρίες σε εμάς τους μόνιμους, τότε η εταιρεία θα πρέπει να μας πληρώσει ακριβά». Κατά τη διάρκεια της ανεπίσημης απεργίας υπερωριών ο ίδιος και μερικοί από τους μόνιμους συναδέλφους του εργάστηκαν 16 ώρες διπλές βάρδιες.

Συνδικάτο Unite, Wincanton, αποθήκη της Sainsbury

Αυτή η αποθήκη βρίσκεται δίπλα στην αποθήκη της Wincanton Waitrose, αλλά έχει διαφορετικό σωματείο και δεν υπάρχει επικοινωνία μεταξύ των εγκαταστάσεων. Μέσα στο ψυγείο, 120 εργαζόμενοι κάνουν τη διαλογή τροφίμων για τα σούπερ μάρκετ και οι περισσότεροι από τους μισούς έχουν συμβόλαια με την Templine. Οι περισσότεροι από αυτούς ήρθαν παιδιά από την Πολωνία και τη Ρουμανία, αλλά υπάρχουν και άτομα από τη Σομαλία, το Αφγανιστάν και το Νεπάλ. Αμείβονται με τον κατώτατο μισθό, 30% λιγότερο από τους μόνιμους, οι οποίοι είναι πιο βολεμένοι εργάτες από το Νεπάλ, τη Λιθουανία και μερικοί από αυτούς είναι δεύτερης γενιάς μετανάστες από Καραϊβική και Βρετανο-Ασιάτες. Το καθεστώς στον χώρο εργασίας είναι άσχημο: δεν υπάρχουν σταθερές βάρδιες και ο ρυθμός της εργασίας είναι συνεχώς υπό παρακολούθηση. Ο ατομικός ρυθμός εργασίας του καθενός αποτυπώνεται σε θρόνες μέσα στην αποθήκη, σε εκτυπωμένα φυλλάδια στην αίθουσα ενημέρωσης και μέσω μηνυμάτων στο κινητό του εργαζόμενου την επόμενη μέρα: «Ο ρυθμός εργασίας σας χθες ήταν χαμηλότερος από το 90% που απαιτείται». Τα άτομα που βάσει του ρυθμού εργασίας τους ιεραρχούνται στο χαμηλότερο τρίτο του συνόλου μπαίνουν σε λιγότερες βάρδιες, επομένως κάποιος για να έχει περισσότερες βάρδιες είναι αναγκασμένος να εργάζεται γρηγορότερα – η Templine προσπαθεί να διατηρεί μια μικρή υπερπροσφορά εργατών για να υποκινεί αυτόν τον ανταγωνισμό. Δυο σύντροφοι, προσωρινοί εργάτες που εργάστηκαν στην αποθήκη, μπήκαν στο σωματείο Unite, και, μεταξύ των προσωρινών εργατών, ήταν τα μόνα μέλη.

Το μόνο που κάνει το διοικητικό συμβούλιο της Unite είναι να επιδεικνύει την πρόσφατη συμφωνία για αύξηση των μισθών κατά 2,5% (που υποστηρίχτηκε από μια ισχυρή πλειοψηφία) και την ατομική συμβουλευτική στήριξη που παρέχει σε μεμονωμένα μέλη. Οι συνδικαλιστικοί εκπρόσωποι δεν έδειξαν κανένα ενδιαφέρον για τα νέα μέλη και ήταν εχθρικοί απέναντι στις συνελεύσεις των προσωρινών εργατών και τις προκηρύξεις που κυκλοφορούσαν μεταξύ τους. Οι εκπρόσωποι υπερφορτώνονταν με τις μεμονωμένες υποθέσεις των μελών τους και δεν ήθελαν να συγκρουστούν με τη διοίκηση. Οι προκηρύξεις απευθύνονταν επίσης στους μόνιμους εργαζόμενους: «Πληρωνόμαστε μόλις το 70% του μισθού σας, αλλά αναγκαζόμαστε να εργαζόμαστε σκληρότερα. Υποστηρίξτε μας δουλεύοντας πιο αργά, διαφορετικά η διοίκηση θα μας χρησιμοποιήσει για να υπονομεύσει και τις δικές σας συνθήκες εργασίας». Όταν ξεκίνησαν να εφαρμόζονται ποινές λόγω «προτροπής σε άλλους για μείωση του επιπέδου της απόδοσής τους», το σωματείο αρνήθηκε να εκπροσωπήσει τα εμπλεκόμενα μέλη του που ήταν προσωρινοί.

Το σωματείο USDAW, αποθήκη της Tesco

Η Tesco είναι η μεγαλύτερη αλυσίδα σούπερ μάρκετ στο Ηνωμένο Βασίλειο, η οποία απασχολεί περίπου 350.000 άτομα. Έχει συνάψει σύμφωνο συνεργασίας με το σωματείο USDAW, το οποίο δικαιοδοτεί την Tesco να μην αναγνωρίζει τους εκλεγμένους συνδικαλιστές εκπροσώπους των εργαζομένων, εάν δεν αντιπροσωπεύουν τις αξίες της εταιρείας. Η Tesco έχει τον υψηλότερο βαθμό συνδικαλι-

στικής οργάνωσης στον κλάδο των πωλήσεων, αλλά ενώ καταβάλλει μόνο £7,80 την ώρα σε εργαζόμενους σε αποθήκες και σε καταστήματα, άλλα, «εκπτώτικά» σούπερ μάρκετ που δεν έχουν συνδικαλισμένους εργατές, π.χ. η Lidl, πληρώνουν πάνω από £9,50 για την ίδια δουλειά. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, το USDAW βοήθησε την Tesco να μειώσει την αποζημίωση για υπερωρίες και εργασία το Σαββατοκύριακο σε τεράστια κλίμακα και να εισαγάγει συμβάσεις ευέλικτης εργασίας για όλους τους νεοπρολαμβανόμενους εργαζόμενους (όλες οι παλιές θέσεις πλήρους απασχόλησης καλύπτονται πια μόνο από εργαζόμενους μερικής απασχόλησης). Στη μεγάλη αποθήκη για on-line αγορές τροφίμων στο Greenford, η Tesco απασχολεί περίπου 1.400 άτομα, εκ των οποίων οι 600 είναι οδηγοί βαν. Οι οδηγοί παίρνουν σήμερα £9 την ώρα (συμπεριλαμβανομένου του μπόνους θέσης στο Λονδίνο) που είναι κατά 10% λιγότερο από ό,τι παίρνουν οι περισσότεροι οδηγοί βαν άλλων εταιρειών. Στην Tesco βγάζεις λιγότερα, αλλά τουλάχιστον, πιο παλιά, και το άγχος ήταν λιγότερο. Αυτό έχει αλλάξει, π.χ. μέσω του νέου συστήματος σχεδίασης του προγράμματος εργασίας, που ονομάζεται Bumblebee, το οποίο εισήχθη πρόσφατα και αύξησε σημαντικά τον φόρτο εργασίας για τους οδηγούς. Το σωματείο δεν παρεμβαίνει καθόλου, δεν ρωτά τους εργατές τι πιστεύουν για την επιτάχυνση της παραγωγής. Αντ' αυτού συνδιοργανώνουν τα εσωτερικά μαθήματα κατάρτισης της Tesco για άτομα που θέλουν να προωθήσουν την καριέρα τους.

Σωματείο GMB, εργοστάσιο τροφίμων της Bakkanor

Η Bakkanor είναι μια πολυεθνική επιχείρηση τροφίμων, οι ιδιοκτήτες της οποίας ήταν βαθιά αναμεμιγμένοι στο οικονομικό σκάνδαλο της Ισλανδίας και ένας από αυτούς φυλακίστηκε.¹⁴ Στο Ηνωμένο Βασίλειο η Bakkanor παράγει έτοιμα γεύματα, σούπες και σάλτσες για μεγάλες αλυσίδες σουπερμάρκετ. Στην περιοχή μας η εταιρεία διαθέτει τέσσερα μεγάλα εργοστάσια και μια αποθήκη με περισσότερους από 4.000 εργαζόμενους συνολικά. Τον χειμώνα του 2017, η «κρίση του χούμους» στην περιοχή της Νότιας Αγγλίας κατέκλυσε τα πρωτοσέλιδα, οπότε έπρεπε να σταματήσει για δύο ημέρες η παραγωγή σε ένα από τα δυτικά εργοστάσια του Λονδίνου και να αποσυρθούν τα αποθέματα για «τεχνικούς λόγους» (το χούμους είχε μεταλλική γεύση). Οι περισσότεροι μόνιμοι υπάλληλοι στα εργοστάσια είναι γυναίκες από το Γκουτζαράτ ή από άλλες περιοχές της Νότιας Ασίας. Πολλές από αυτές εργάζονται εδώ [στην Bakkanor] για 10-20 χρόνια. Το κατώτερο και μεσαίο διοικητικό προσωπικό αποτελείται κυρίως από άνδρες από τις ίδιες περιοχές. Οι γυναίκες έχουν ως επί το πλείστον στοιχειώδη γνώση της αγγλικής γλώσσας. Όλες θέλουν τις υπερωρίες επειδή αυτές πληρώνονται μιάμιση φορά παραπάνω από τον βασικό μισθό του 40ωρου.

Οι άνθρωποι εργάζονται ή εργάζονταν 50-60 ώρες για να γυρίσουν σπίτι τους με έναν «αξιοπρεπή» μισθό κι αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για εκείνους που

---

¹⁴ Οι συγγραφείς αναφέρονται στην οικονομική κρίση που ξέσπασε το 2008 στην Ισλανδία, ως συνέπεια της κατάρρευσης και των τριών ιδιωτικών τραπεζών.

θέλουν να φέρουν κοντά τους τα μέλη της οικογένειάς τους ή που πρέπει να βγάλουν τουλάχιστον ένα ποσό σύμφωνα με όσα προβλέπονται από τη βίζα τους. Σε προηγούμενες περιόδους αιχμής, περίπου το 30% της παραγωγής εξαρτιόταν από τις υπερωρίες. Ωστόσο, πιο πρόσφατα, οι υπερωρίες κόπηκαν, αλλά όχι εις βάρος της παραγωγής, πράγμα που σημαίνει ότι οι εργάτες ξεζουμίζονται ώστε να αυξήσουν την αποδοτικότητά τους. Η χρήση εργατών προερχόμενων από γραφεία εύρεσης εργασίας μειώθηκε επίσης σε σχέση με πέρυσι – ένα σημείωμα που κυκλοφορούσε έγραφε ότι εάν χρειαστεί οι υπερωρίες θα πρέπει να γίνονται κυρίως από το μόνιμο προσωπικό, πιθανότατα ως ένας τρόπος για να μειωθεί η δυσαρέσκεια των εργατών και να εξοικονομηθούν χρήματα. Τα φτωχά αγγλικά και ο τρόπος ομιλίας των Ινδών εργατών συχνά γίνονταν αντιληπτά από τους ανατολικοευρωπαϊούς εργάτες ως ψυχρότητα απέναντί τους, κατάσταση που επιδεινωνόταν με την έντονη πίεση της δουλειάς και από την κουλτούρα λεκτικού εκφοβισμού των managers.

Μετά από αρκετές καμπάνιες στα τέλη της δεκαετίας του '90, το συνδικάτο GMB αναγνωρίστηκε σε όλα τα εργοστάσια του δυτικού Λονδίνου. Σε μια εταιρεία όπου οι εργάτριες είναι η πλειοψηφία, οι περισσότεροι εκπρόσωποι των συνδικάτων είναι άνδρες και αποτελούν μέρος της δομής της διοίκησης. Οι περισσότεροι εργαζόμενοι θεωρούν το GMB διεφθαρμένο, αλλά εξακολουθούν να πληρώνουν συνδρομή για τη συμμετοχή τους (ωστόσο, για την ακρίβεια, ο αριθμός των μελών έχει μειωθεί το τελευταίο έτος).

Πριν από το δημοψήφισμα του Brexit, οι διοικήσεις του GMB και της Bakkavor έστειλαν ένα κοινό σημείωμα, με το οποίο παρότρυναν τους εργαζομένους να ψηφίσουν υπέρ της παραμονής στην ΕΕ. Σύμφωνα με το σημείωμα της εταιρείας και του συνδικάτου, η ελεύθερη πρόσβαση στις αγορές της ΕΕ και η ελεύθερη μετακίνηση των εργαζομένων ήταν ζωτικής σημασίας για την επιβίωση όλων. Στην πραγματικότητα, οι περισσότεροι εργάτες ινδικής καταγωγής με βρετανική ιθαγένεια βιώνουν την «ελεύθερη μετακίνηση των εργατών» με τη μορφή προσλήψεων προσωρινών εργαζομένων μέσω γραφείων εύρεσης εργασίας. Οι περισσότεροι εργάτες από τα γραφεία εύρεσης εργασίας στη Bakkavor προέρχονται από την Ανατολική Ευρώπη. Λίγο μετά το δημοψήφισμα, η Bakkavor έχασε το συμβόλαιο με την Tesco για την προμήθεια πουρέ και το GMB συμφώνησε σε απολύσεις και σε βάρδιες μεγαλύτερης διάρκειας, την ίδια στιγμή που αυξανόταν ο αριθμός των εργατών από τα γραφεία εύρεσης εργασίας, παρά την απόλυση των μονίμων (ή εξαιτίας αυτής).

Όπως όλα τα συνδικάτα, το GMB έστειλε επιστολή στα μέλη του ζητώντας τους να ψηφίσουν το Εργατικό Κόμμα. Στα τέλη του 2016, το GMB ανάρτησε ανακοινώσεις μέσα στα εργοστάσια υποσχόμενο να υιοθετήσει το αίτημα του Εργατικού Κόμματος για £10 την ώρα ως Αξιοπρεπή Μισθό στο Λονδίνο. Λίγο μετά, η Bakkavor ξεκίνησε τις συνηθισμένες διαπραγματεύσεις για τους μισθούς αλλά οι εργαζόμενοι, τους οποίους εκπροσωπούσε η GMB, δεν συμμετείχαν στη διαδικασία. Μόλις τον Ιούλιο του 2017 οι διοικήσεις του GMB και της Bakkavor παρουσίασαν τη μισθολογική προσφορά τους σε δέκα γλώσσες και πρότειναν στα μέλη

να αποδεχτούν τη συμφωνία. Η συμφωνία για τους μισθούς συνοδεύτηκε από την εισαγωγή νέων απροκάλυπτα σεξιστικών κατηγοριοποιήσεων μισθού και δεξιοτήτων. Οι εργαζόμενοι στη γραμμή παραγωγής που είναι κυρίως γυναίκες και διπλώνουν τα φύλλα της σαμόσα¹⁵ και άλλα αρτοσκευάσματα κατηγοριοποιήθηκαν ως «ανειδίκευτες», ενώ η εργασία που είχε να κάνει με τις παλέτες, που είναι μια «ανδρική δουλειά», κατηγοριοποιήθηκε ως ημι-ειδικευμένη. Γυναίκες με εικοσάχρονη προϋπηρεσία και οι οποίες ήταν εγγεγραμμένες στο σωματείο για τουλάχιστον δέκα χρόνια πήραν 15 πένες αύξηση, δηλαδή έφτασαν τις £7,50 την ώρα, τη στιγμή που ο τρέχων νόμιμος κατώτατος μισθός είναι £7,50 την ώρα. Οι ημι-ειδικευμένες μισθολογικές ομάδες, οι οποίες αποτελούν σχετική μειοψηφία στο εργατικό δυναμικό, θα λάμβαναν £8,30 την ώρα. Στους προσωρινά εργαζόμενους δεν γινόταν καμία αναφορά.

Η πρώτη αντίδραση σχεδόν όλων των εργαζομένων ήταν η δυσaráσκεια για τη συμφωνία. Τα τελευταία τέσσερα χρόνια διανέμουμε στη Βακκανορ τις εφημερίδες και τις προκηρύξεις μας για διάφορα ζητήματα· σε αυτή τη φάση προτείναμε μια συνάντηση και μπούκοτάζ στις υπερωρίες σαν απάντηση σε αυτή την κακή πρόταση. Η υποστήριξη που δεχτήκαμε ήταν μόνο προφορική. Συνάδελφοι από τους οδηγούς ανυψωτικών μηχανημάτων και τους εργαζομένους στην καθαριότητα (κυρίως άνδρες από το Σουδάν ή τη Σρι Λάνκα, οι οποίοι κατηγοριοποιήθηκαν ως «ανειδίκευτοι») οργάνωσαν τις δικές τους ανεπίσημες συνελεύσεις – κυρίως σκεφτόμενοι πώς να βελτιώσουν τη δική τους θέση στην ιεραρχία. Σε ένα από τα εργοτάξια, κατά την ημέρα της ψηφοφορίας για το αν θα γίνει αποδεκτή ή όχι η συμφωνία, ένας εκπρόσωπος του GMB στεκόταν πάνω από τους ανθρώπους και σημείωνε ποιος ψήφιζε κατά της πρότασης. Ακούσαμε, επίσης, ότι ορισμένες γυναίκες παραπληροφόρηθηκαν ότι η ψηφοφορία δεν αφορούσε την πρόταση για τις νέες αμοιβές, αλλά το σωματείο, ενώ ορισμένες γυναίκες δεν έλαβαν καν το ψηφοδέλτιο, αλλά το συμπλήρωσε για λογαριασμό τους ο συνδικαλιστικός εκπρόσωπος. Όταν αυτές οι «παρατυπίες» επισημάνθηκαν στο περιφερειακό γραφείο του GMB, ως απάντηση εισπράξαμε μόνο υπεκφυγές. Οι επίσημοι αριθμοί ανέφεραν ότι το 62% των μελών του GMB ψήφισαν υπέρ της μισθολογικής συμφωνίας. Λίγο αργότερα, υπήρξαν πολλές ατομικές αλλά και κάποιες συλλογικές διαμαρτυρίες από τους εργαζόμενους για την κατηγοριοποίησή τους. Ενώ η διεύθυνση προσπάθησε να εκτονώσει αυτές τις διαμαρτυρίες πίσω από κλειστές πόρτες και χωρίς την εκπροσώπηση από το συνδικάτο, το GMB αντέδρασε πιο επιθετικά.

Προσέλαβαν έναν νέο αγκιτάτορα για την Βακκανορ, ο οποίος διοργάνωσε μια συνάντηση για τους εργάτες όλων των εργοστασίων του δυτικού Λονδίνου. Αυτός ο τύπος είναι γνωστός στην αριστερά, ένας πρώην εργαζόμενος στον τομέα των κατασκευών, ο οποίος είχε μπει στη μαύρη λίστα της οικοδομικής βιομηχανίας και ο οποίος είναι τώρα επαγγελματίας συνδικαλιστής στο GMB. Περίπου 60

---

¹⁵ Ινδικό σνακ. Πρόκειται για φουρνιστά ή πιο συχνά τηγανητά πιτάκια, με αλμυρή γέμιση (πατάτες, κρεμμύδια, μπιζέλια, φακές ή και κιμά).

από τους 600 εργαζόμενους ήρθαν στη συνάντηση. Ο τύπος εξήγησε ότι κατά τη γνώμη του η μισθολογική συμφωνία ήταν χάλια και ότι θα είχε ψηφίσει εναντίον της. Συμβούλεψε τους εργαζόμενους να καταθέσουν προσωπικές καταγγελίες, ο καθένας για την περίπτωση του, μαζί με τον συνδικαλιστικό τους εκπρόσωπο, χωρίς να αμφισβητήσουν τη συνολική κατηγοριοποίηση των μισθών τους. Η συλλογιστική ήταν ότι οι μεμονωμένες καταγγελίες θα ασκούσαν περισσότερη πίεση από τις συλλογικές, βάσει του αριθμού τους και της χαρτούρας με την οποία θα επιβαρυνόταν η εταιρεία.

Ένας άλλος λόγος για την «επίθεση» ήταν ότι απαγορεύτηκε η είσοδος στην εταιρεία ενός επαγγελματία [συνδικαλιστή] εκπρόσωπου του GMB και το GMB ήθελε την επιστροφή του. Ως επαγγελματίας συνδικαλιστής και ως κάποιος που έχει δυσκολίες στην επικοινωνία στη μητρική γλώσσα των εργατών, ο νέος αγκιτάτορας του GMB δεν μπορεί παρά να βασίζεται σε «μαχητικούς» ή τουλάχιστον αξιόπιστους συνδικαλιστικούς εκπροσώπους. Δεν επιθυμεί (χαοτικές) μαζικές συνελεύσεις, παρά μάλλον έναν πυρήνα από ταγμένους συνδικαλιστές που μπορούν να ασκήσουν επιρροή στους εργάτες. Αλλά, ίσως, τελικά αυτό ακριβώς που χρειαζόμαστε είναι μεγαλύτερες συνελεύσεις όπου οι εργαζόμενοι να μπορούν να μιλούν ελεύθερα – δεν πρέπει να φοβόμαστε το χάος κάτω από τον ουρανό που επιπλέον θα μπορούσε και να ξεσπάσει.¹⁶

Τι θα μπορούσε να γίνει;

Σε αυτή την κατάσταση πρέπει να δοκιμάσουμε νέα πράγματα. Τον Νοέμβριο του 2017 βρισκόμασταν έξω από ένα τοπικό εργοστάσιο παραγωγής σάντουιτς, μοιράζαμε προκηρύξεις στις οποίες παρουσιάζαμε την IWW. Ξέραμε μόνο έναν άντρα στο τμήμα καθαρισμού, κατά τα άλλα δεν είχαμε ιδέα τι συμβαίνει μέσα. Οι εργάτριες, κυρίως γυναίκες από την Ινδία και τη Λιθουανία, μας εξέπληξαν: *«Ναι, καλά που είστε εδώ, θέλουμε να τα βάλουμε με την διεύθυνση. Μας αντιμετωπίζουν σαν σκλάβες, μας αναγκάζουν να δουλεύουμε μέχρι και 14 ώρες. Έχουμε ήδη κάνει κάποια ψιλοπράγματα, γράψαμε μια επιστολή διαμαρτυρίας, υπογεγραμμένη από 120 εργάτριες όλων των εθνικοτήτων. Την περασμένη εβδομάδα, δύο γραμμές παραγωγής σταμάτησαν τη δουλειά όταν θέλησαν να μας κάνουν να δουλέψουμε υπερωρίες χωρίς επιπλέον διάλειμμα. Επίσης, δώδεκα από εμάς πήγαμε να βρούμε το μεγάλο αφεντικό στο γραφείο του, επειδή με τις στολές εργασίας μας κρυώνουμε. Και οι μηχανικοί υπέβαλαν μια συλλογική διαμαρτυρία. Τι μπορείτε να κάνετε;»* Εντυπωσιασμένοι από αυτές τις εργάτριες διοργανώσαμε δύο συνελεύσεις όπου εμφανίστηκαν περίπου 40. Προσκαλέσαμε καθαρίστριες από την Κολομβία, οι οποίες έκαναν πρόσφατα μία επιτυχημένη απεργία εναντίον του αφεντικού τους. Τελικά κάτι κινούνταν στην ατμόσφαιρα

---

¹⁶ Πρόκειται για φράση που αποδίδεται στον Μάο. Ολόκληρη η φράση είναι: *«κυριαρχεί τεράστιο χάος κάτω από τον ουρανό – η κατάσταση είναι τέλεια»*. Ο Μάο αναφερόταν στην «παγκόσμια επανάσταση», την οποία υποτίθεται ότι προωθούσε το κρατικο-καπιταλιστικό καθεστώς της Κίνας και οι εθνικιστές ηγεμόνες της.

και πάλι. Οι άνθρωποι μιλάνε για την εκμετάλλευση, την καταπίεση και το ποιος βγάξει όλη τη δουλειά. Χρειαζόμαστε τη βούληση ώστε να οργανωθούμε και το θάρρος για να υπερβούμε τον φόβο και την καθημερινή αδιαφορία, αντί να παρακολουθούμε παθητικά τα παιχνίδια εξουσίας στην κεντρική πολιτική σκηνή. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν μπορούμε να συζητήσουμε για ευρύτερα ζητήματα.

Η ηγεσία του συνδικάτου υποστηρίζει το εθνικό-σοσιαλδημοκρατικό πρόγραμμα, το οποίο αντιτίθεται στην περαιτέρω μετανάστευση, εκτός αν αυτή είναι εξαιρετικά ρυθμισμένη. Στους χώρους εργασίας, οι συνδικαλιστικές δομές δεν είναι σε θέση ή δεν αποσκοπούν στο να προσφέρουν περισσότερη αυτοπεποίθηση στους μετανάστες εργαζόμενους ούτε, ίσως, να μάθουν ένα ή δύο πράγματα από τους εργάτες. Οι συνδικαλιστικές οργανώσεις μάλλον προσκολλώνται σε συμφωνίες με τη διοίκηση και το μόνιμο εργατικό δυναμικό που τις αναγνωρίζει, με αποτέλεσμα να ξεπουλάνε τους υπόλοιπους εργαζόμενους πολύ φθηνά. Οι εργαζόμενοι αυτοί μετά μπορεί να κατηγορούνται ότι υπονομεύουν τις υπάρχουσες συνθήκες [εργασίας].

Υπάρχουν ορισμένες ελπιδοφόρες εμπειρίες οργανώσεων βάσης μεταναστών εργατών, κυρίως στον τομέα του καθαρισμού. Αυτές ήταν επιτυχείς μόνο όταν συμμετείχε μια μεγαλύτερη ομάδα, ήδη πολιτικοποιημένων, εργατών από τη Νότια Αμερική και όταν οι εργαζόμενοι καθάριζαν κτίρια οργανώσεων που δεν θέλουν να διακινδυνεύσουν να δυσφημιστούν, όπως διεθνή πανεπιστήμια υψηλού κύρους, διάσημα μουσεία ή τράπεζες με παγκόσμια απεύθυνση. Ποιος νοιάζεται για τους άγνωστους κατασκευαστές σάντουιτς στα προάστια; Οι εργάτες στο δυτικό Λονδίνο, σε αντίθεση με τους εργάτες στα logistics της Ιταλίας, δεν έρχονται έχοντας την έμπνευση και την ενθάρρυνση από την Αραβική Άνοιξη στις αποσκευές τους. Στο βάθος του μυαλού τους έχουν το μάλλον θλιβερό φθινόπωρο του ξεπουλήματος από την Solidarnosc¹⁷ – της νεοφιλελεύθερης διαφθοράς στο όνομα της εργατικής αλληλεγγύης.

Η αριστερά πρέπει να εγκαταλείψει την πίστη της στην ιδέα ότι μια κυβέρνηση των Εργατικών θα ανοίξει νέα πεδία και να απελευθερωθεί από τη φιλελεύθερη,

---

¹⁷ Το Ανεξάρτητο Αυτοδιοικούμενο Συνδικάτο «Αλληλεγγύη» είναι μια πολωνική ομοσπονδία εργατικών σωματείων που δημιουργήθηκε στις 31 Αυγούστου 1980 στα Ναυπηγεία του Γκντανσκ υπό την καθοδήγηση του Δεχ Βαλέσα. Ήταν το πρώτο συνδικάτο που δεν ελεγχόταν από κομμουνιστικό κόμμα στις χώρες του συμφώνου της Βαρσοβίας. Η Αλληλεγγύη άγγιξε τα 9,5 εκατομμύρια μέλη πριν το συνέδριο του Σεπτεμβρίου του 1981, δηλαδή το 1/3 του συνόλου των εργαζομένων της Πολωνίας. Η Αλληλεγγύη στον πολύχρονο αγώνα της κατά του καθεστώτος υποστηρίχθηκε ανοιχτά από τον πάπα Ιωάννη Παύλο Β και τις ΗΠΑ. Κι όταν το 1989 μετά από διαπραγματεύσεις μεταξύ του συνδικάτου και της Κυβέρνησης η Πολωνία οδηγείται σε εκλογές, η Αλληλεγγύη κερδίζει τις 260 από τις 261 έδρες και αναλαμβάνει την διακυβέρνηση. Κύριος στόχος των ηγετών της ήταν μεταξύ άλλων να «απελευθερώσουν» την οικονομία. Η οπτική που κυριαρχούσε ήταν να εφαρμοστεί κάτι σαν «εργατικός καπιταλισμός», δηλαδή να μετατραπούν οι κρατικές επιχειρήσεις σε αυτοδιαχειριζόμενες από τους ίδιους τους εργάτες. Τελικά, η λύση που ακολουθήθηκε, κάτω από την καθοδήγηση του ΔΝΤ και της σχολής του Σικάγου, ήταν η εφαρμογή μιας θεραπείας-σοκ που προέβλεπε άμεση κατάργηση των κρατικών επιδοτήσεων και της διατίμησης καθώς και πώληση όλων των κρατικών ορυχείων, ναυπηγείων και εργοστασίων σε ιδιώτες.

πολυπολιτισμική αντίληψη που σκιαγραφεί τους μετανάστες πρώτα απ' όλα ως αθώα θύματα. Μια ταξική θέση και μια ταξική οργάνωση πρέπει να οικοδομηθεί πρακτικά και να ενισχύσει πολιτικά τον εαυτό της. Χρειαζόμαστε βαθιές [δομές] οργάνωσης, σε αντίθεση με απλές εκστρατείες αντιπληροφόρησης και κινητοποιήσεις. Οι δομές που υποστηρίζουν τους εργαζόμενους στους καθημερινούς τους αγώνες είναι ένα πρώτο βήμα, καθώς μόνο κατά τη διάρκεια του αγώνα μπορούν να αμφισβητηθούν κλαδικές, γλωσσικές και άλλες διαιρέσεις. Μόνο όταν ριζώσει μια διαδικασία πρακτικής διεθνοποίησης και διεθνισμού της εργατικής τάξης μπορεί η επαναστατική αριστερά να αρχίσει να σκέφτεται τη στρατηγική και τα ευρύτερα οργανωτικά βήματα που θα μπορούσαν να αποτελέσουν μια εναλλακτική λύση στη φάρσα της κοινοβουλευτικής πολιτικής.

Δεύτερη ημέρα

10 Μαΐου 2019

**ΦΥΛΟ-ΦΥΛΗ-ΤΑΞΗ:
Η ΥΠΕΡΒΑΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΩΝ
ΚΑΙ ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ**

Κ. (Συνέλευση Εργαζομένων και Ανέργων από την πλ. Συντάγματος):

Καλησπέρα, σας καλωσορίζω στη 2η ημέρα του διήμερου εκδηλώσεων με τους *Angry Workers of the World* (AWW), την Κ. και τον Μ., με τίτλο *Φύλο, φυλή, τάξη: Η υπέρβαση των διαχωρισμών και τα όρια της διαθεματικότητας* που διοργανώνει η Συνέλευσή μας. Η χθεσινή εκδήλωση έγινε στο Αυτοδιαχειριζόμενο Κυλικείο της Νομικής (ΑΚΝ) και αφορούσε την επισφαλή και περιπλανώμενη εργασία στην Ελλάδα και την Αγγλία.

Το θέμα της σημερινής εκδήλωσης αφορά το **φύλο**, τη **φυλή** και την **τάξη** και τα **όρια της θεωρίας της διαθεματικότητας** για την κατανόηση και το ξεπέραςμα των αντίστοιχων διαχωρισμών που μας επιβάλλουν οι καπιταλιστικές σχέσεις σε κάθε πτυχή της ζωής μας και ειδικότερα όταν τους συναντάμε στους αγώνες.

Ξέρουμε ότι γύρω από τη φύση αυτών των στενάχωρων κοινωνικών κατηγοριών μέσα στις οποίες βρισκόμαστε παγιδευμένοι καθώς και των αντίστοιχων ταυτοτήτων και των πολιτικών τους έχει χυθεί πολύ μελάνι και έχουν γίνει και γίνονται σφοδρές αντιπαραθέσεις. Δεν έχουμε συνεπώς την ψευδαίσθηση ότι μπορούμε να εξαντλήσουμε αυτά τα ζητήματα θεωρητικά με τη συγκεκριμένη εκδήλωση ούτε βέβαια πιστεύουμε ότι ακόμα και μια εξαντλητική θεωρητική τους εξέταση θα μας οδηγούσε αυτόματα και στην υπέρβαση των διαιρέσεων.

Να ξεκαθαρίσουμε επίσης και κάτι άλλο που ίσως δεν είναι προφανές, ότι πέρα φυσικά από αυτές των καλεσμένων μας, σε μεγάλο βαθμό, και οι δικές μας θεωρητικές αναφορές προέρχονται από την αγγλοσαξωνική πραγματικότητα. Κι αυτό δεν είναι τυχαίο. Τα ζητήματα ταυτότητας φύλου, φυλής, τάξης (με τη διευρυμένη έννοια του όρου που χρησιμοποιούμε εδώ) είναι ζητήματα που ανακλύπτουν την

εποχή του αναπτυσσόμενου καπιταλισμού. Γι' αυτό εμφανίζονται συνδυασμένα τη δεκαετία του '60 στην πιο αναπτυσσόμενη καπιταλιστικά χώρα εκείνης της εποχής, τις ΗΠΑ και κατά δεύτερο λόγο στην Αγγλία και τη Γαλλία. Συνδέονται δε από την αρχή με αιτήματα και κινήματα που αφορούν συνολικά τη σφαίρα της κοινωνικής αναπαραγωγής, δηλαδή την αναπαραγωγή του συνολικού-κοινωνικού κεφαλαίου και αποτελούν έκφραση ατομικής και κοινωνικής αυτονομίας. Στην Ελλάδα που ακόμα εκείνη την εποχή είναι μια μονο-εθνοτική, κατά βάση αγροτική-μικροαστική χώρα δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι τα ζητήματα αυτά ανακύπτουν αργότερα (το ζήτημα του φύλου στην μεταπολίτευση στα τέλη της δεκαετίας του '70 και το ζήτημα της φυλής στα τέλη της δεκαετίας του '90).

Στο σημείο αυτό θέλουμε να πούμε κάποια βασικά πράγματα σχετικά με τις θέσεις μας, κάπως περιληπτικά:

1. Η οπτική μας γωνία είναι αυτή της **ολότητας των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων**, δηλαδή της αναπαραγωγής της σχέσης κεφάλαιο σε όλες τις σφαίρες της ζωής, τόσο στην παραγωγή, όσο και στην κατανάλωση και την επικοινωνία. Στον καπιταλιστικό χωρόχρονο αναπαράγουμε αυτή τη σχέση μέσα σε δεδομένες αντικειμενικές συνθήκες, τις οποίες δεν ελέγχουμε, ενώ ταυτόχρονα αναπαράγουμε τον εαυτό μας υποκειμενικά μέσα από τους διαφορετικούς ρόλους που επιτελούμε. Κάνουμε τη διευκρίνιση ότι η ολότητα στην οποία αναφερόμαστε δεν είναι κάτι παγιωμένο και δεδομένο αλλά ανασυντίθεται συνεχώς.

2. Οι αναλυτικές κατηγορίες φύλο-φυλή-τάξη είναι για μας **δρώσες** κοινωνικές διαιρέσεις μέσα στις οποίες βρισκόμαστε εγκλωβισμένοι. Πρόκειται για αλλοτριωμένες και αλλοτριωτικές κοινωνικές σχέσεις που δεν ταυτίζονται η μία με την άλλη και έχουν εξελιχθεί μέσα από διαφορετικές αν και συγκλίνουσες ιστορικές διαδρομές.

3. Η τάξη έχει για μας μια βαρύνουσα θέση μέσα στο κύκλωμα αναπαραγωγής της καπιταλιστικής σχέσης. Πρώτον, γιατί ως ανταγωνιστική κοινωνική σχέση που είναι συμπτωνώνει στον πυρήνα της μια συγκρουσιακή διαδικασία εκμετάλλευσης (άντλησης υπεραξίας) και αλλοτρίωσης (απώλειας αυτόνομης έκφρασης και ελέγχου πάνω στα ίδια μας τα δημιουργήματα) και δεύτερον γιατί μόνο αυτή είναι δυνατή σε θέση να καταργήσει το συνολικό αυτό κύκλωμα αυτοκαταργούμενη και η ίδια. Με την επέκταση δε της καπιταλιστικής σχέσης μέσα στον χώρο και τον χρόνο αποκτά την ιδιότητα της **παγκοσμιοτητας/καθολικότητας**.

4. Είναι **μέσα στην τάξη** που θα συναντήσουμε τις ιεραρχικές έμφυλες και φυλετικοποιημένες κοινωνικές σχέσεις, σχέσεις που είναι απόλυτα πραγματικές και υλικές γιατί αντιστοιχούν στις υλικές συνθήκες ύπαρξης της τάξης. Μέσα από τα λεγόμενα νέα κοινωνικά κινήματα κυρίως των δεκαετιών '60 και '70 (φεμινισμός, μαύρος εθνικισμός, αντι-αποικιοκρατικοί αγώνες, ομοφυλόφιλοι, λεσβίες) που έβγαλαν από την αφάνεια τις έμφυλες και φυλετικοποιημένες κοινωνικές διαιρέσεις –και πολύ καλά έκαναν– παγιώθηκαν σταδιακά, με την παρακμή και αφομοίωση του γενικότερου ανταγωνιστικού κινήματος, διάφορες μορφές πολιτικής της ταυτότητας.

5. Τα κινήματα αυτά ήταν αρχικά η **έμπρακτη έκφραση της κριτικής** του παλιού εργατικού κινήματος και της κυρίαρχης σοσιαλδημοκρατικής του εκδοχής

που μέσα από μια εργατίστικη, λευκή, αρρενωπή πολιτική της ταυτότητας αποσιωπούσε τις πραγματικές έμφυλες και φυλετικές καταπίεσεις και εξόριζε στην αορατότητα τα αντίστοιχα υποκείμενα με σάρκα και οστά, τις γυναίκες και τους έγχρωμους, δηλαδή ένα τεράστιο κομμάτι του προλεταριάτου. Η κριτική μας στα κινήματα αυτά δεν αφορά κυρίως το αφετηριακό τους σημείο, δηλαδή την ανάδειξη της εμπειρίας και της υποκειμενικότητας της έμφυλης και φυλετικοποιημένης καταπίεσης καθώς και των αντίστοιχων ιεραρχιών μέσα στην τάξη. Πρώτα απ' όλα αφορά τον κυρίαρχο πολιτικό τους χαρακτήρα: τα νέα κοινωνικά κινήματα στο μεγαλύτερό τους μέρος μιλούσαν την πολιτική γλώσσα του λεγόμενου «αυθόρμητου» μαοϊσμού, προσαρμοσμένου στις ιδιαίτερες ανάγκες του δυτικού φεμινιστικού κινήματος και του μαύρου εθνικισμού. Αναπαρήγαγαν τον τριτοκοσμισμό, την διαταξική του ιδεολογία και τις αντιδραστικές του απόψεις περί «εργατικής αριστοκρατίας» και «προνομιούχων» (απόψεις που έχουν διατηρηθεί στη λεγόμενη «θεωρία των προνομίων») και συνακόλουθα τις απόψεις του περί της προτεραιότητας του «λαού», των «καταπιεσμένων», και της ανάγκης ξεχωριστής οργάνωσής τους από τον «καταπιεστή» (που ήταν οι άντρες και οι λευκοί). Η κριτική μας σε δεύτερη φάση αφορά το ότι η δυναμική της εμπειρίας και της υποκειμενικότητας παγιώθηκε σε διακριτές ανταγωνιστικές ταυτότητες γύρω από τις οποίες οχυρώνονται τα κατακερματισμένα κομμάτια του κινήματος - είτε για να απομονωθούν το ένα από το άλλο είτε για να επανενωθούν σε μια πολιτική «λαϊκού μετώπου».

Η **διαθεματικότητα** είναι κατά κάποιον τρόπο απάντηση σε αυτόν τον κατακερματισμό και για να το πετύχει αυτό υιοθετεί τη λογική του «λαϊκού μετώπου». Οι απαρχές της βρίσκονται στους αγώνες πολιτικών δικαιωμάτων των μαύρων ακτιβιστριών και των υπέρμαχων της κατάργησης της δουλείας του 19ου αιώνα (η Sojourner Truth και η Anna Cooper, ήταν από τις πρώτες μαύρες αγωνίστριες που έστρεψαν την προσοχή τους στη διπλή καταπίεση φύλου και φυλής όπως βιώνονταν από τις μαύρες γυναίκες) αλλά και στον αρκετά κατοπινότερο, της δεκαετίας του '30, όρο «τριπλή εκμετάλλευση» που εισήγαγε η Louise Patterson, μέλος του αμερικάνικου σταλινικού ΚΚ, η οποία θα πρόσθετε στη «διπλή καταπίεση» και την κατηγορία της τάξης. Η Claudia Jones, επίσης μέλος του ΚΚ, είδε τον αγώνα ενάντια στην «τριπλή καταπίεση» ως σημαντικό κομμάτι του σοσιαλιστικού φεμινισμού και κατ' επέκταση του κινήματος των

μαύρων, ως αγώνα που θα οδηγούσε ακόλουθα στην αντι-ιμπεριαλιστική συσπείρωση δυνάμεων. Επρόκειτο στην ουσία για τη λαϊκομετωπική πολιτική του σταλινικού κόμματος που διαχώρισε την τάξη από τη φυλή και το φύλο κάτω από την εξουσία του κόμματος, αγκαλιάζοντας προσωρινά τις ηγεσίες του «επίσημου» γυναικείου κινήματος και της «επίσημης» μαύρης κοινότητας, πριν ματαιώσει τις προσδοκίες τους και τις αποξενώσει αφού δεν μπόρεσε τελικά να ανταποκριθεί στα αιτήματά τους.

Η θεωρία της «τριπλής καταπίεσης» θα ριζώσει όμως μέσα στα νέα κοινωνικά κινήματα του '60 και '70 που προαναφέραμε και θα επανεμφανιστεί με ονόματα όπως «double jeopardy» (διπλός κίνδυνος) ή «triple jeopardy». Θα βρει δε την οργανωτική μορφή της στις ομάδες μαύρων φεμινιστριών -πολλές από αυτές συμμετείχαν σε παλαιότερες οργανώσεις του μαύρου κινήματος- που αντιτάχθηκαν στον στενό ορίζοντα τόσο του φεμινιστικού κινήματος όσο και του μαύρου κινήματος. Εκκινώντας από τη δική τους ιδιαίτερη εμπειρία και θεμελιώνοντας μια πολιτική της «διαφοράς», εξέφρασαν τους ανταγωνισμούς μέσα στην τάξη κριτικάροντας την αξίωση τόσο των λευκών φεμινιστριών όσο και των μαύρων εθνικιστών να μιλούν εκ μέρους τους στη βάση μιας δήθεν καθολικής, ενιαίας και συνεκτικής ταυτότητας. Στο μεταίχμιο κινήματων που εξακολουθούσαν να συνδυάζουν μια λαϊκομετωπική ευρύτερη σοσιαλιστική οπτική με τον σεπαρατισμό των παγιωμένων συγκεκριμένων ταυτοτήτων, οι μαύρες λεσβίες της ομάδας Combahee River Collective θα εισαγάγουν το 1977 την έννοια «πολιτική της ταυτότητας» για να περιγράψουν μια ριζοσπαστική πολιτική που δεν θα υπάγει τον αγώνα τους στην υπηρεσία άλλων αλλά και δεν θα διαχωρίζει τη φυλή από το φύλο και την ταξική καταπίεση όπως αυτά βιώνονται ταυτόχρονα από τα ίδια υποκείμενα,¹ την ίδια στιγμή, όμως, που τον υπήγαγαν σε ένα γενικότερο τριτοκοσμικό πολιτικό πλαίσιο.

Με αυτήν την παράδοση από πίσω, αλλά σε ένα φιλελεύθερο ακαδημαϊκό-νομικό πλαίσιο πια, στα τέλη της δεκαετίας του '80, η μαύρη καθηγήτρια νομικών σπουδών Kimberlé Crenshaw, θα εισάγει τον όρο Διαθεματικότητα (Intersectionality) για την αντιμετώπιση ενός συγκεκριμένου προβλήματος, τη δυνατότητα εισαγωγής του μαύρου φεμινισμού στον νόμο εναντίον των διακρίσεων στις ΗΠΑ. Με παραδειγματική αναφορά την υπόθεση 5 αφρο-αμερικανών εργατριών στην αυτοκινητοβιομηχανία General Motors την οποία, μετά την απόλυσή τους στα μέσα της δεκαετίας του '70, μήνυσαν ανεπιτυχώς για λόγους διακριτικής μεταχείρισής τους στη βάση του φύλου και της φυλής,² η Crenshaw έδειξε τη νομική ανεπάρκεια των συγκεκριμένων διατάξεων για τις δύο ειδών διακρίσεις στον βαθμό που δεν μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ταυτόχρονα υπέρ ενός ατόμου.³ Με τη χρήση της μεταφοράς ενός σταυροδρομίου (intersection)

¹ <https://combaheerivercollective.weebly.com/the-combahee-river-collective-statement.html>

² <https://isreview.org/issue/91/black-feminism-and-intersectionality>

³ <https://www.newstatesman.com/lifestyle/2014/04/kimberl-crenshaw-intersectionality-i-wanted-come-everyday-metaphor-anyone-could>

όπου τέμνονται δύο λεωφόροι (φύλο και φυλή) και των ατυχημάτων που συμβαίνουν στη διασταύρωση, επινόησε τον όρο «διαθεματικότητα» ή σε πιο ελεύθερη μετάφραση «διασταυρωνόμενες καταπιέσεις».

Η διαθεματικότητα φιλοδοξεί θεωρητικά να δείξει πώς η εξουσία διασχίζει τις ταυτότητες σε διάφορους άξονες (φυλή, φύλο, τάξη, σεξουαλικότητα, ηλικία) και προσπαθεί να εντοπίσει πώς εκφράζεται καθώς διατρέχει διαφορετικές καταπιεσμένες ομάδες με διαφορετικούς τρόπους. Μέσα από την κριτική των συστημάτων της πατριαρχίας, του καπιταλισμού, της λευκής υπεροχής και της μεταξύ τους διασύνδεσης ή διασταύρωσης αρνείται την ομοιογένεια των κατηγοριών φύλου, τάξης, φυλής όπως και την ιεράρχησή τους σε πρωτεύουσες και δευτερεύουσες.

Κι εδώ ξεκινούν για εμάς τα πρώτα ερωτήματα και οι αμφιβολίες ως προς την επάρκεια αυτής της θεωρίας: αν επιστρέψουμε στη νομική υπόθεση και στην εικόνα που μεταφορικά χρησιμοποίησε η Crenshaw, για ποιο λόγο θεωρείται δεδομένη η ταξική θέση αυτών των μαύρων εργατριών, πέρα από τη «διπλή διάκριση» που δεν τους αναγνώρισε το δικαστήριο; Γιατί αυτή η ίδια θεωρία δεν αναρωτιέται για το ποια είναι η αιτία που υπάρχουν αυτές οι λεωφόροι που τέμνονται, για το πότε φτιάχτηκαν, από ποιον, πώς συνδέονται μεταξύ τους κι αν, σε τελική ανάλυση, υπάρχει κάποιος λόγος να ξεπεραστούν; Έχει ικανοποιητικές απαντήσεις για αυτά η διαθεματικότητα ή θα πρέπει να αναζητήσουμε μια πιο συνολική ερμηνεία των αναλυτικών κατηγοριών φύλο, φυλή, τάξη μέσα σε μια ιστορική και κριτική ανάλυση της αναπαραγωγής των καπιταλιστικών σχέσεων στην ολότητά τους;

Ζητήσαμε από τους συντρόφους AWW να παρουσιάσουν τις απόψεις τους πάνω σε αυτά τα ζητήματα επειδή γνωρίζουμε τη δουλειά τους σχετικά με αυτή τη θεωρία⁴ και σε γενικές γραμμές συμφωνούμε σε μεγάλο βαθμό σε πολλά σημεία, τα οποία και θα αναφέρω περιληπτικά:

1. Η διαθεματικότητα παρουσιάζει την τάξη, το φύλο και τη φυλή ως ξεχωριστές κατασκευές, ως κοινωνιολογικές κατηγορίες που εν μέρει μόνο τέμνονται.

2. Η διαθεματικότητα παρουσιάζει την τάξη ως μια ακόμα κοινωνική κατασκευή και δεν αναγνωρίζει τον καθολικό χαρακτήρα της και το γεγονός ότι είναι η μόνη κοινωνική σχέση που έχει την τάση και τη δυνατότητα να αυτοκαταργηθεί συμπαρασύροντας μαζί της το σύνολο των καπιταλιστικών σχέσεων. Την παρουσιάζει ως μια οικονομική περισσότερο κατηγορία παρά ως μια συλλογική, συγκρουσιακή και αντιφατική διαδικασία.

3. Η διαθεματικότητα, αν και δεν ταυτίζεται απαραίτητα με την πολιτική της ταυτότητας, εν τούτοις επικεντρώνεται στην ατομική εμπειρία της καταπίεσης, παρά στις αιτίες της και στο πώς αναπαράγεται.

4. Λόγω της καπιταλιστικής κρίσης, το κράτος δεν μπορεί να αμβλύνει τις έμφυλες και φυλετικοποιημένες κοινωνικές διαιρέσεις και γι' αυτό, ως

---

⁴ Συγκεκριμένα, τις απόψεις τους τις εκθέτουν στο κείμενό τους με τίτλο «Τα όρια της διαθεματικότητας», όπου κάνουν κριτική παρουσίαση ενός βιβλίου που ασχολείται με την ιστορία δύο απεργιών στην Αγγλία που έγιναν το 1976 και το 2005 αντίστοιχα και όπου συμμετείχαν κυρίως ασιάτισες γυναίκες.

αντιπερισπασμό, κάνει λόγο για «αλλαγή συμπεριφορών και νορμών», σε σύμπνοια με τη φιλελεύθερη αριστερά.

5. Επίσης, μεγάλα τμήματα της αριστεράς εστιάζουν περισσότερο στις «νόρμες του φύλου», στη «λευκή υπεροχή» και όχι στους υλικούς λόγους που αναπαράγουν τις έμφυλες και φυλετικοποιημένες ιεραρχίες εντός της τάξης.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούμε στο πώς δημιουργούνται οι έμφυλες και φυλετικοποιημένες κατηγορίες καθώς και μια σύντομη αναφορά στην τάξη.

Σε σχέση με το **φύλο**, θέλουμε να τονίσουμε τον ρόλο του καπιταλιστικού κράτους στην παγίωση των έμφυλων κοινωνικών σχέσεων. Το κεφάλαιο δεν ήταν πάντα ξεκάθαρα υπέρ ενός κάθετου έμφυλου καταμερισμού εργασίας. Στην πρώιμη βιομηχανική εποχή, το κεφάλαιο όχι μόνο δεν περιόρισε τις γυναίκες στο σπίτι αλλά αντίθετα ήταν οι γυναίκες και τα παιδιά που αποτέλεσαν το μεγαλύτερο μέρος του προλεταριάτου χάρη στη σωματική τους διάπλαση, τη φτηνία, τη διαθεσιμότητά τους καθώς και την ανυπαρξία οργάνωσης και διαπραγματευτικής ισχύος από πλευράς τους. Ωστόσο, η μάζα των εξαθλιωμένων και ακραία εκμεταλλεζόμενων γυναικών συνιστούσε μακροπρόθεσμα απειλή για την αναπαραγωγή του κεφαλαίου αφού αφενός η κατάσταση της δεν εγγυόταν την παραγωγή υγιών μελλοντικών εργατών και αφετέρου προκαλούσε την αστική ηθική με τη σεξουαλική της ελευθεριότητα.

Η διαδικασία εξημέρωσης των προλετάρων γυναικών στη Δύση τον 19ο αιώνα με τη μετατροπή τους σε νοικοκυρές και την ταυτόχρονη αποθάρρυνση της ένταξής τους στη μισθωτή εργασία ήταν έργο του μόνου φορέα που μπορούσε να δει καθαρά τα μακροπρόθεσμα συμφέροντα του κεφαλαίου, του καπιταλιστικού κράτους. Μια σειρά νόμων (για την ποινικοποίηση της βρεφοκτονίας, της προγαμιαίας και εξωγαμιαίας σεξουαλικής επαφής και της άμβλωσης, την κατάργηση της απαγόρευσης γάμου όσων δεν είχαν περιουσία) σε συνδυασμό με αστυνομικά μέτρα και εκκλησιαστική ηθικοπλαστική προπαγάνδα, επέβαλαν τον έμφυλο καταμερισμό της εργασίας μέσα και έξω από το σπίτι, κατανέμοντας τους αντίστοιχους ρόλους για τη γυναικεία άμισθη αναπαραγωγική και αντρική έμμισθη παραγωγική εργασία.

Το καπιταλιστικό κράτος δεν ήταν μόνο του σε αυτή τη διαδικασία: Αρωγός στην εκστρατεία του αυτή στάθηκε ένα μέρος του οργανωμένου εργατικού κινήματος της εποχής (στη Γερμανία οι Λασσαλιστές και αργότερα και η ρεφορμιστική και η ριζοσπαστική τάση του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος) στηρίζοντας τον θεσμό της οικογένειας και προωθώντας την απαγόρευση της γυναικείας μισθωτής εργασίας στα εργοστάσια. Σε Ευρώπη και Αμερική πολλά συνδικάτα αντιστάθηκαν ενεργά στη μαζική είσοδο των γυναικών στους χώρους εργασίας σε θέσεις φτηνών ανταγωνιστών προς τους άντρες εργάτες απαιτώντας και πετυχαίνοντας την ψήφιση «προστατευτικών νόμων» για τις γυναίκες (και τα παιδιά) που περιόριζαν δραστικά τις ώρες εργασίας τους και δεν πρόβλεπαν ανανέωση των συμβάσεών τους ή συνδικαλιστική προστασία. Ο οικογενειακός μισθός είναι το υλικό αποτέλεσμα της παγίωσης του έμφυλου ιεραρχικού καταμερισμού της εργασίας που αναθέτει στον άντρα-βιοπαλαιστή το «προνόμιο» της μισθωτής εκμετάλλευσης και στη γυναίκα-εξαρτημένο μέλος την αορατότητα της άμισθης

αναπαραγωγικής εργασίας, εξασφαλίζοντας έτσι τη διαιώνιση της νομιμοποίησης και της αναπαραγωγής της καπιταλιστικής σχέσης.

Η ίδια η αντιφατική κίνηση του κεφαλαίου αλλά και οι αγώνες των γυναικών προκάλεσαν ρωγμές σ' αυτό το δίπολο και στο θεσμό της πυρηνικής οικογένειας. Βέβαια, με την εμπορευματοποίηση εργασιών που πριν γίνονταν άμισθα στο σπίτι από τις γυναίκες, ο έμφυλος καταμερισμός εργασίας επανεμφανίζεται στην αγορά εργασίας με τις γυναίκες να κάνουν σε μεγάλο βαθμό τις ίδιες εργασίες με τις οικιακές εργασίες, που είναι χαμηλού κύρους και κακοπληρωμένες.

Επίσης, είναι εξίσου σημαντικό να τονίσουμε ότι οι έμφυλοι ρόλοι αναπαράγονται γενικά στις κοινωνικές σχέσεις, πέρα από την ιεραρχική διαίρεση της εργασίας, τόσο υποκειμενικά (με μεγαλύτερη ή μικρότερη ζέση) όσο και αντικειμενικά, συχνά μάλιστα με βία, όπως συμβαίνει με τον βιασμό, για παράδειγμα, και γενικότερα με την έμφυλη βία. Στο σημείο αυτό θα δώσω το λόγο στον σύντροφο **Γρ.** για να συνεχίσει σχετικά με τη **φυλή**.

Γρ. (Συνέλευση Εργαζομένων και Ανέργων από την πλ. Συντάγματος):

Θα αναφερθώ στον ρόλο των **φυλετικών διαχωρισμών** και πώς παρήχθησαν ιστορικά. Όμοια με την περίπτωση του φύλου, για την εξέταση του ζητήματος της φυλετικής καταπίεσης, οφείλουμε να κρατάμε αποστάσεις από την ανάγνωση της φυλής ως βιολογική κατηγορία. Αντίθετα, την αντιμετωπίζουμε ως μια κοινωνικά επιβεβλημένη συνθήκη, μια συνθήκη που κατασκευάστηκε ή (όπως λέει ένας ιστορικός της εργατικής τάξης, ο Tedd Allen) «επινοήθηκε» ιστορικά στα πλαίσια μιας συγκεκριμένης υλικής πραγματικότητας. Δεν αρκούμαστε να της αποδώσουμε την πολυχρησιμοποιημένη πια ταμπέλα της «κοινωνικής κατασκευής» μιας και δεν αντιμετωπίζουμε τη φυλή ως απλό τέκνο ενός αφηρημένου «πλέγματος εξουσίας» ή ως ένα στενά ψυχο-πολιτισμικό φαινόμενο.

Η κοινωνική σχέση φυλή εμφανίζεται ταυτόχρονα με την ανάπτυξη του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής (σε αντίθεση με τη σχέση φύλο που προϋπάρχει). Το κεφάλαιο αναδύθηκε μέσα από τη δημιουργία μιας μάζας ελεύθερων εργατών, αλλά ταυτόχρονα και μέσα από τον υποβιβασμό και την ιδιοποίηση ανθρώπων από τις αποικιοποιημένες περιοχές του πλανήτη, πολλοί εκ των οποίων μετατράπηκαν διά της βίας σε σκλάβους. Αυτές οι διαδικασίες είναι δύο όψεις της ίδιας βίαιης ιστορικής εξελικτικής κίνησης του κεφαλαίου, της λεγόμενης πρωταρχικής συσσώρευσης. Κομμάτι αυτής της εξέλιξης και εγγενής τάση του κεφαλαίου μέχρι σήμερα είναι η δημιουργία συνθηκών που παράγουν διαχωρισμένες κοινωνικές ομάδες εντός της εργατικής τάξης οι οποίες αποκτούν το ρόλο του Ξένου, του Άλλου. Η ανισομερής ανάπτυξη της παραγωγής μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών

σχηματισμών συνεπάγεται και μια διαφορετική τύχη για τις πληθυσμιακές ομάδες ανάλογα με τον τόπο που ζουν ή από τον οποίο κατάγονται. Άνθρωποι εξοβελίζονται από τον ένα τόπο και εντάσσονται σε νέους, ζώντας υπό διαφορετικό νομικό καθεστώς από τους ντόπιους, απασχολούμενοι σε υποβαθμισμένες θέσεις εργασίας ή τελείως αποκλεισμένοι από την παραγωγή — στο παρελθόν, μάλιστα, κάποιοι εργάζονταν και υπό καθεστώς δουλείας. Ξαφνικά μετατρέπονται σε ένα διακριτό και συχνά περιθωριοποιημένο πολιτισμικό σώμα. Η εμφάνιση των φυλετικών διαχωρισμών προϋπέθετε τη σταδιακή εξάπλωση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής σε παγκόσμια κλίμακα, την επαφή διαφορετικών περιοχών του πλανήτη και τη μετακίνηση πληθυσμών προς τα ηγεμονικά κράτη της Ευρώπης και της Αμερικής, τουλάχιστον από τον 17ο αιώνα και μετά.

Οι αναφορές μας στην έννοια/κατηγορία φυλή έχουν ως ιστορική αφετηρία την Αμερική γιατί εκεί, λόγω της εκτεταμένης δουλείας, πρωτομπήκε σε εφαρμογή η κατηγοριοποίηση με βάση τη ράτσα.

Οι πρώτοι Αφρικανοί έφτασαν στην Αμερική στις αρχές του 17ου αιώνα. Ήταν δούλοι που μεταφέρθηκαν εκεί για να δουλέψουν σε Ευρωπαίους αποικιοκράτες αφέντες. Μπορεί να μας φαίνεται παράξενο αλλά, όταν έφτασαν εκεί, η έννοια της λευκότητας όπως την γνωρίζουμε σήμερα ήταν ανύπαρκτη. Πάλι κι εδώ, όπως στην περίπτωση του φύλου, θεωρούμε σημαντικό να τονίσουμε τον ρόλο του καπιταλιστικού κράτους στην παγίωση των φυλετικοποιημένων κοινωνικών σχέσεων μέσα από τη νομοθεσία.

Σημείο τομής για την κατασκευή της ιδέας της «λευκότητας» και ταυτόχρονα υποδειγματικό παράδειγμα διαφυλετικής αντίστασης, είναι η εξέγερση που έμεινε γνωστή ως «εξέγερση του Μπέικον».

Στις φυτείες βαμβακιού και καπνού στην Virginia και στο Maryland του 17ου αιώνα, που ήταν κανονικές καπιταλιστικές επιχειρήσεις και απασχολούσαν αθροιστικά χιλιάδες έγχρωμους σκλάβους, η πτώση των τιμών του καπνού στην αγορά οδήγησε τους ιδιοκτήτες σε μια σειρά από ενέργειες που στόχο είχαν να παρατείνουν τα συμβόλαια της ανελεύθερης εργασίας, αφού δεν ήταν εξ αρχής δεδομένο ότι θα παρέμενε κανείς εφ' όρου ζωής σκλάβος. Μάλιστα δεν ήταν δεδομένο ότι μόνο οι έγχρωμοι ήταν σκλάβοι — πολλοί σκλάβοι ήταν Ιρλανδοί (και όχι μόνο). Συνήθως όμως δεν ήταν Ινδιάνοι γιατί αυτοί δεν ανέχονταν να υποβιβαστούν σε μια τέτοια κατάσταση.

Αυτές οι αλλαγές οδήγησαν στο ξέσπασμα μιας εξέγερσης όπου χιλιάδες εργάτες (συμπεριλαμβανομένων των δούλων, είτε είχαν συμβόλαια δουλείας εφ' όρου ζωής είτε όχι), τόσο αφρικανικής όσο και ευρωπαϊκής καταγωγής, ενώθηκαν σε έναν στρατό που κινήθηκε ενάντια στους ιδιοκτήτες των φυτειών. Τελικά, οι τελευταίοι εκδιώχθηκαν από την ενδοχώρα και η πρωτεύουσα της περιοχής, το Jamestown, κάηκε ολοσχερώς. Η άρχουσα τάξη τιμώρησε τους Αφρικανούς εμφανώς σκληρότερα από τους Ευρωπαίους και εισηγήθηκε στο κράτος μια σειρά νομοθετημάτων που εισήγαγαν την έννοια της λευκής φυλής στα νομικά κείμενα, προκειμένου να διασπάσει το κοινό μέτωπο των εργατών. Θυμηθείτε εδώ ότι προσπαθούμε να αναδείξουμε πώς τα αφεντικά με διάυλο το κράτος επιβάλλουν την έννοια της φυλής, την έννοια της λευκότητας και τα λεγόμενα προνόμια. Οι νόμοι που εξύψωσαν τη «λευκότητα» εκδόθηκαν το 1705 και το 1723 και προέβλεπαν:

- Την απαγόρευση αυτοάμυνας ενός μη λευκού απέναντι σε έναν λευκό
- Το δικαίωμα ενός λευκού να βιάσει μια μη-λευκή γυναίκα
- Την απαγόρευση του γάμου μεταξύ λευκών και μη-λευκών
- Την απαγόρευση της ψήφου και τους περιορισμούς στην ιδιοκτησία των μη-λευκών

Σύμφωνα με τον υπέρμαχο των πολιτικών δικαιωμάτων DuBois, ακόμα και μετά την κατάργηση της δουλείας, ο ρατσισμός υπερίσχυε της διαφυλετικής εργατικής αλληλεγγύης μέσω του λεγόμενου «ψυχολογικού μισθού» που εξασφάλιζε κάποιες παραχωρήσεις στους λευκούς εργάτες ώστε να νιώσουν ανώτεροι από τους μη λευκούς και έτσι να διαιρεθούν όλοι με έναν στρατηγικό τρόπο. Η θεωρία της ράτσας συμπληρώθηκε από μια προσεκτικά σχεδιασμένη μέθοδο που διαιρούσε λευκούς και μαύρους εργάτες.

Η διαίρεση και η φυλετική ιεράρχηση της εργασιακής δύναμης είναι μια διαδικασία που συνεχίζεται και στηρίζεται, βέβαια, όχι μόνο στη βάση βιολογικών διαφορών όπως το χρώμα, αλλά και στη βάση παραγόντων ανεξάρτητων των φαινοτυπικών χαρακτηριστικών: π.χ. θρησκεία, πολιτισμικά χαρακτηριστικά, εθνικότητα. Με αυτή την έννοια μαύρος δεν είναι μόνο ο Αφροαμερικανός αλλά και ο Ιρλανδός του 17ου αιώνα ή ο Έλληνας των αρχών του 20ου αιώνα στην Αμερική. Όμοια δηλαδή με τον Αλβανό εργάτη/τρια των τελευταίων δεκαετιών στην Ελλάδα. Η φυλή δεν αποτελεί πάγια κατάσταση. Οι Ιρλανδοί π.χ. για διάφορους

λόγους (συμπεριλαμβανομένων των ίδιων των αντιστάσεων τους), έγιναν με τον καιρό κομμάτι της λευκής φυλής.

Γίνεται εμφανές ότι αντιμετωπίζουμε τη φυλή, όπως και το φύλο, αντι-ουσιοκρατικά. Αυτό δεν σημαίνει όμως ότι η φυλή είναι κάτι που μπορείς απλά να επιλέξεις. Πέρα από τους διαχωρισμούς που η σχέση φυλή επιβάλλει στην τάξη μας, ταυτόχρονα επικαθορίζει τη συμπεριφορά μας, περιορίζει τη δημιουργική μας δραστηριότητα και συνυφαίνει για τον καθένα μας ένα φετιχοποιημένο κοινωνικό στάτους. Λέμε φετιχοποιημένο με την έννοια ότι εμφανίζεται ως κάτι φυσικό, σαν να προκύπτει αυτοματικά από τα ιδιαίτερα σωματικά μας χαρακτηριστικά και όχι σαν να επιβάλλεται από την ιεραρχική καπιταλιστική συνθήκη, όπως συμβαίνει στην πραγματικότητα.

Οι φυλετικοποιημένες κοινωνικές σχέσεις επιβάλλονται και αναπαράγονται μέσα στους θεσμούς, από το σχολείο και την οικογένεια, μέχρι την αγορά εργασίας, το δικαστικό σύστημα κλπ. Αυτό δεν σημαίνει ότι το σημερινό καπιταλιστικό κράτος είναι ρατσιστικό –κρατάμε αποστάσεις από μια τέτοια θέση που είναι κυρίαρχη στον αντιεξουσιαστικό χώρο–, τουλάχιστον όχι πια με όρους φυλετικής ιεράρχησης των ανθρώπων στη βάση βιολογικών χαρακτηριστικών (όπως π.χ. έκανε το ναζιστικό κράτος). Οι νόμοι είναι κοινοί για όλους τους πολίτες ενός δημοκρατικού κράτους και μάλιστα συχνά ποινικοποιούν τη ρατσιστική αντιμετώπιση άλλων ανθρώπων (βλ. π.χ. τον αντιρατσιστικό νόμο στην Ελλάδα). Ακόμα και στην περίπτωση που δεν είσαι καν πολίτης της χώρας στην οποία ζεις, το καθεστώς του παράνομου δεν σου επιβάλλεται επειδή είσαι π.χ. μουσουλμάνος, αλλά επειδή εισήλθες χωρίς άδεια από άλλη χώρα. Ταυτόχρονα όμως, οι νόμοι είναι φτιαγμένοι για να διασφαλίζουν την απρόσκοπτη συσσώρευση κεφαλαίου, δηλαδή είναι συνυφασμένοι με τη διαιώνιση συνθηκών όπως η διάκριση χειρωνακτικής-πνευματικής εργασίας, η ανισομερής ανάπτυξη, οι πόλεμοι, οι εξοβελισμοί πληθυσμών, οι αποκλεισμοί τους από την παραγωγή για μεγάλη διάρκεια (παλιότερα είχαμε και τη δουλεία και την αποικιοκρατία), πράγμα που συνεπάγεται τη διαχείριση της εργατικής τάξης μέσω διαχωρισμών. Να επισημάνουμε εδώ πως όταν μιλάμε για ρατσισμό στη συγκεκριμένη εκδήλωση, δεν αναφερόμαστε στον κοινωνικό ρατσισμό αλλά στο ζήτημα της φυλής, των φυλετικών διαχωρισμών και διακρίσεων.

Όσο για τη θέση που βαφτίζει το κράτος ρατσιστικό, αντιμετωπίζει τη φυλή σαν να παράγεται από τα ιδεολογικά κίνητρα κάποιων κολλημένων συντηρητικών ή σαν ο ρατσισμός να αφορά ένα καλοστημένο κρατικό πλάνο. Κι όμως το κράτος αφήνει (και στην περίπτωση της Ελλάδας άφησε) χώρο για μια φιλανθρωπικού τύπου διαχείριση της φυλής, δηλαδή μια διαφορετική στρατηγική απαξίωσης της εργασιακής δύναμης, συνδυασμένη μάλιστα με αντιρατσιστική ρητορική. Έτσι, η κρατική διαχείριση της μαζικής μεταναστευτικής εισόδου από τα μέσα του 2015 και μετά και μέχρι τη συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας την άνοιξη του 2016 πλασαρίστηκε από την αριστερά του κεφαλαίου ως αντιρατσιστική «αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης». Η κυβέρνηση του Σύριζα έπαιξε το χαρτί του αντιρατσισμού, οργάνωσε κεντρικά την εθελοντική προσφορά βοή-

θειας απέναντι στους πρόσφυγες και επέτρεψε τη μαζική διέλευσή τους από τα σύνορα, απαλλασσόμενη έτσι από τον κύριο όγκο της ανεπιθύμητης, πλεονάζουσας στην Ελλάδα μεταναστευτικής εργασιακής δύναμης. Στη συνέχεια, μετά τη συμφωνία της ΕΕ με την Τουρκία και τον κάθετο διαχωρισμό μεταξύ των προσφύγων/μεταναστών στην Ελλάδα ανάμεσα σε όσους είναι παγιδευμένοι στην ηπειρωτική χώρα και εκείνους που είναι έγκλειστοι στα ελληνικά νησιά, ο κρατικός αντιρατσισμός τροποποιήθηκε και προσαρμόστηκε σε μια μισο-ενταξιακή/μισο-γκετοποιητική πολιτική διαχείρισης ενός παγιδευμένου, περιττού για το κεφάλαιο και ως επί το πλείστον διαχωρισμένου πληθυσμού από τη μια και μια ξεκάθαρα κατασταλτική πολιτική από την άλλη για όσους εγκληματοποιεί παρουσιάζοντάς τους ως παράνομους.

Αν και οι φυλετικές ιεραρχίες, όπως και στην περίπτωση του φύλου, αναπαράγονται συχνά κι από τους ίδιους τους εργάτες, σε κάθε περίπτωση η φυλή πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μια συνθήκη που εναντιώνεται στα συλλογικά συμφέροντα της εργατικής τάξης, συμπεριλαμβανομένων των «λευκών» εργατών, ακόμα κι αν αυτοί φαίνεται ότι επωφελούνται μερικώς της κατάστασης. Αυτό δεν το γνωρίζουμε μόνο εμπειρικά ή ιστορικά· η υπονόμηση των εργατικών συμφερόντων από τον ρατσισμό και τις διαιρέσεις έχει επιβεβαιωθεί και από έρευνες: τη δεκαετία του '70 έρευνα σε 40 μητροπολιτικά κέντρα στην Αμερική απέδειξε ότι όπου υπήρχαν μεγάλες εισοδηματικές αποκλίσεις μεταξύ μαύρων και λευκών (δηλαδή έντονος ρατσισμός), εκεί υπήρχαν και μεγάλες αποκλίσεις μεταξύ των λευκών (δηλαδή έντονες ταξικές αντιθέσεις).

Άλλωστε, είναι πάγια η τακτική των αφεντικών να δημιουργούν ευνοϊκότερες συνθήκες και προνόμια για ορισμένα τμήματα της εργατικής τάξης. Καταφέρνουν έτσι να τη διαιρούν και να διασφαλίζουν ότι δεν θα χάσουν τον έλεγχο στην εξασφάλιση της απρόσκοπτης κερδοφορίας των επιχειρήσεών τους (όπως γινόταν στις φυτείες της Αμερικής). Στον βαθμό που η εργατική τάξη επαναπαύεται με αυτή την αλλοτριωτική συνθήκη, όσο αποκρύπτει τις ιδιαίτερες καταπιέσεις και τις εσωτερικές ιεραρχίες της και όσο δεν επιχειρεί να τις αρνηθεί, είναι συνυπεύθυνη για αυτήν την κατάσταση. Το ίδιο ισχύει και για το ευρωπαϊκό παραδοσιακό εργατικό κίνημα και τα σοσιαλιστικά/κομμουνιστικά κόμματα του παρελθόντος: δεν τα κατηγορούμε ότι έδιναν –όταν έδιναν– προτεραιότητα στην τάξη αντί για τη φυλή· λέμε το ακριβώς αντίθετο: έδιναν προτεραιότητα στη [λευκή] φυλή και όχι στην [πολυεθνική εργατική] τάξη και στις ιδιαίτερες εμπειρίες των επιμέρους κομματιών που τη συγκροτούν. Το ίδιο ισχύει και για τα συνδικάτα μεταναστών που οργανώνονται πάνω σε μια εθνοτική βάση ή για τον μαύρο εθνικισμό που οδηγεί σε αντίστροφο ρατσισμό.

Η συγκεκριμένη εκδήλωση, και η συνέλευσή μας γενικότερα, κινείται στον αντίποδα αυτής της τάσης. Δεν στηριζόμαστε όμως σε μια ουτοπική ελπίδα για συνάντηση των προλεταριακών υποκειμένων σε έναν αφηρημένο εξεγερσιακό χωρόχρονο, αλλά αντλούμε δύναμη και γνώση από τους ίδιους τους αγώνες, όπου κάτι τέτοιο συνέβη στο παρελθόν: από την εξέγερση του Μπέικον, τους αγώνες στα τέλη του 19ου αιώνα στην Αμερική με τους λευκούς να αντιστέκονται στα

σχέδια των εμπόρων-ιδιοκτητών να εμποδίσουν τους μαύρους να ψηφίζουν, τους διαφυλετικούς συνδικαλιστικούς αγώνες της δεκαετίας του 1930, τις ορμητικές χειραφετητικές αντιστάσεις της δεκαετίας του 1960 κλπ. Ο σύντροφος **Ν.** στη συνέχεια θα αναφερθεί στην έννοια της **τάξης**.

Ν (Συνέλευση Εργαζομένων και Ανέργων από την πλ. Συντάγματος):

Πώς ορίζουμε την **τάξη**; Όπως είπαμε και πριν, η τάξη δεν ορίζεται μονάχα σαν μια οικονομική καταπίεση αλλά και σαν μια αλλοτριωμένη κοινωνική σχέση που περιορίζει το άτομο από το να πράξει αυτόνομα κατά τη θέλησή του, στα πλαίσια μιας ολόπλευρης κοινωνικής δραστηριότητας – το ίδιο ισχύει για όλες τις ταυτότητες άλλωστε.

Η ανταγωνιστική αυτή κοινωνική σχέση που ορίζεται από τη συγκρουσιακή διαδικασία της εκμετάλλευσης και της αλλοτρίωσης, βασίζεται στην κυρίαρχη σχέση εξουσίας, δηλαδή την μισθωτή σχέση. Με τη γενίκευσή της, η καταπίεση της εργατικής τάξης γίνεται μια παγκόσμια συνθήκη, γίνεται καθολική. Ο καπιταλισμός γίνεται παγκόσμιο οικονομικό σύστημα και όλοι οι άνθρωποι καθορίζονται από την κοινωνική αυτή σχέση, τη μισθωτή, ανεξάρτητα από το φύλο, τη φυλή, την ηλικία τους, το έθνος τους, ακόμα κι αν είναι άνεργοι. Δημιούργημα του ίδιου του καπιταλιστικού συστήματος, η κατηγορία του προλεταριάτου εμφανίζεται ως ένα σύνολο μισθωτών αλλά και άμισθων εργασιακών δυνάμεων που οργανώνεται

μέσα στο συνολικό κύκλωμα του κεφαλαίου. Κάθε άλλο παρά ενιαίο, το προλεταριάτο συγκροτείται μέσω ιεραρχιών και διαιρέσεων στο πλαίσιο του καπιταλιστικού καταμερισμού της εργασίας. Οι διαιρέσεις συνεπώς εντός της τάξης είναι άπειρες αφού το να είσαι εργάτρια σε αναζήτηση ή διατήρηση μιας θέσης εργασίας σημαίνει να έχεις μια ανταγωνιστική σχέση με όλα τα άλλα μέλη της τάξης. Οι διαιρέσεις, που είναι υπαρκτές και υλικές, εμφανίζονται με τη μορφή που μπορούν ιστορικά να πάρουν. Μέσα στην τάξη συνεπώς θα βρούμε να εμπεριέχονται όλες οι καταπιεσμένες ταυτότητες. Μέσα στην τάξη θα συναντήσουμε, λοιπόν, τις κατηγορίες της φυλής και του φύλου, που αν και φαινομενικά είναι διαχωρισμένες από αυτήν, στην πραγματικότητα αποτελούν μορφές ύπαρξής της.

Είναι ευνόητο από τα παραπάνω ότι για μας το προλεταριάτο δεν ταυτίζεται με συγκεκριμένα κομμάτια του, π.χ. τη βιομηχανική εργατική τάξη. Το προλεταριάτο δεν μπορεί να συμπυκνωθεί στην καρικατούρα του μεροκαματιάρη άντρα

που κάθε μέρα πάει στο εργοστάσιο και κοπιάζει και ούτε είναι οι πιο φτωχοί και πιο καταπιεσμένοι. Η ανάλυσή μας για την τάξη δεν γίνεται από την σκοπιά μιας μίζερης μοραλιστικής άποψης περί κάποιας άδικης επιμέρους καταπίεσης ούτε από τη σκοπιά κάποιας εργατίστικης πολιτικής ταυτότητας. Το προλεταριάτο είναι ο συνεργατικός πόλος στην κοινωνική σχέση κεφάλαιο που μεσολαβεί τη διαδικασία της αξιοποίησης και αποσπάται από αυτόν υπεραξία μέσω της μισθωτής εργασίας. Κι αυτή είναι η ιδιαίτερη θέση της τάξης που την καθιστά δυνητικά κάτι πέρα από απλώς έναν κοινό τόπο καταπίεσης των υποκειμένων: η συνεργατική της ύπαρξη είναι η πηγή της δύναμής της. Συγκροτείται όμως ως τάξη μόνο μέσα από την ταξική πάλη, μέσα από τους αγώνες της, αρνούμενη επί τω έργω την καπιταλιστική μορφή της συνεργασίας, την εκμετάλλευση και την αλλοτρίωση που υφίσταται εντός της καπιταλιστικής σχέσης, άρα αρνούμενη τον ίδιο της τον εαυτό. Μέσα από την προσπάθειά τους να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους, οι προλετάριοι έρχονται σε επικοινωνία και συνεργασία με άλλους προλετάριους μέσα στον αγώνα: σε αυτό το κοινό πεδίο είναι δυνατή η υπέρβαση των διαχωρισμών, των ταυτοτήτων και των ρόλων που συνεχώς αναπαράγονται μέσα στο καπιταλιστικό σύστημα σχέσεων. Η διάλυση των ταυτοτήτων, το ξεπέρασμα των γκέτο και η πραγμάτωση μιας νέας μορφής κοινωνικότητας δεν θα γίνει, ωστόσο, αφηρημένα στο όνομα μιας πλαστής «ενότητας» ή «ολότητας», αν δεν αναγνωριστεί έμπρακτα η αυτονομία των διαφορετικών υποκειμένων στον τρόπο που βιώνουν και αντιμάχονται την καπιταλιστική σχέση. Κι ενώ αυτό μπορεί να σημαίνει μια καθημερινή μάχη ενάντια σε σεξιστικές και ρατσιστικές πρακτικές και διαιρέσεις, από την άλλη μια ρηχή αντισεξιστική και αντιρατσιστική καταγγελιολογία θα αφήνει πάντα άθικτες τις υλικές προϋποθέσεις αναπαραγωγής τους.

Τώρα θα δώσουμε το λόγο στους **AWW** οι οποίοι άλλαξαν λίγο την αρχική τους παρουσίαση και θέλουν να δώσουν κάποια πρακτικά περισσότερα παραδείγματα για το πώς οι ίδιοι αντιμετωπίζουν αυτούς τους διαχωρισμούς. Βρίσκουμε πολύ ενδιαφέρον ότι η συγκεκριμένη ομάδα δεν βλέπει τις κατηγορίες φύλο, φυλή κλπ. μέσα σε ένα αφηρημένο πλαίσιο ιδεών αλλά πρακτικά και εξετάζει κατά πόσο η θεωρία της διαθεματικότητας μας βοηθάει ή όχι στην κατανόηση και το ξεπέρασμα των διαιρέσεων όπως ανακύπτουν μέσα στους ταξικούς αγώνες και τις αντιφάσεις τους.

M. (Angry Workers of the World):

Γεια σας. Οι σύντροφοι έκλεισαν την παρουσίασή τους με αναφορά στο ζήτημα του πώς αντιμετωπίζουμε πρακτικά τους έμφυλους και φυλετικούς διαχωρισμούς εντός της εργατικής τάξης και θέλουμε, λοιπόν, να αρχίσουμε με μερικά παραδείγματα από τις εμπειρίες μας και τη ζωή μας στο δυτικό Λονδίνο.

Λάβαμε ένα email από έναν Πολωνό εργαζόμενο σε μια αποθήκη τροφίμων στην περιοχή που δουλεύουμε. Ήταν τσαντισμένος εξαιτίας των «πολύ ρατσιστικών συνθηκών εργασίας», όπως τις χαρακτήρισε, με τους Ινδούς εργάτες να έχουν καλύτερη μεταχείριση από τους λευκούς Ανατολικοευρωπαίους εργάτες αφού οι managers είναι όλοι Ινδοί και άρα φέρονται «καλύτερα στους δικούς τους». Μας έγραψε ένα γράμμα μετά από το μοίρασμα της εφημερίδας μας που κάναμε μπροστά από την αποθήκη, με μια πολύ μακροσκελή αναφορά πάνω στις συνθήκες εργασίας, στο οποίο γράμμα διαμαρτυρόταν για την κατάσταση. Βασικά θεωρούσε ότι αυτές οι συνθήκες ερμηνεύονται ως απόρροια του φυλετικού διαχωρισμού εντός του χώρου εργασίας. Εμείς δημοσιεύσαμε στην εφημερίδα μας το κείμενο του εργαζόμενου αλλά υποβαθμίσαμε το φυλετικό στοιχείο της ερμηνείας του. Αντίθετα, επικεντρωθήκαμε στα βήματα που μπορούν να κάνουν οι εργάτες μαζί ενάντια σ' αυτές τις συνθήκες. Σ' αυτήν την περίπτωση, ο ρατσισμός δεν ερμηνεύει πραγματικά τις συνθήκες, όμως θέλουμε να δώσουμε ένα άλλο παράδειγμα όπου πιστεύουμε ότι ο ρατσισμός βρισκόταν σίγουρα στην καρδιά των πραγμάτων.

Ένας φίλος μας δουλεύει στα γραφεία ενός εργολάβου. Στα γραφεία αυτά απασχολούνται κυρίως Ανατολικοευρωπαίοι/Ρουμάνοι εργαζόμενοι που προσλαμβάνουν οικοδόμους. Ο φίλος μας παρατήρησε ότι οι Ρουμάνοι εργαζόμενοι αποφάσισαν μεταξύ τους να μην προσλαμβάνουν μαύρους εργάτες γιατί τους θεωρούσαν τεμπέληδες και ταραχοποιούς. Μας ρώτησε τι να κάνει και του είπαμε «πρέπει να μιλήσεις μαζί τους για να λυθεί το πρόβλημα και αν δεν σταματήσουν προτείνουμε να κάνεις μια αναφορά παραπόνων, κι αν χρειαστεί, να την στείλεις στους προϊσταμένους».

Ki. (Angry Workers of the World):

Ένα άλλο παράδειγμα είναι από το εργοστάσιο που δουλεύω, ένα εργοστάσιο επεξεργασίας τροφίμων στο δυτικό Λονδίνο, όπου οι εργαζόμενοι είναι 60% γυναίκες, αλλά παρόλο που οι γυναίκες υπερτερούν αριθμητικά έναντι των ανδρών, υπάρχουν έντονες διαιρέσεις στον χώρο εργασίας σε σχέση με τι δουλειά κάνει ποιος/α: οι γυναίκες εργάζονται στη γραμμή παραγωγής, μια δουλειά που θεωρείται «ανειδίκευτη» και αμείβεται με τον κατώτατο μισθό, αν και είναι η πιο δύσκολη. Από την άλλη, οι μεσαίες και οι ανώτερες διοικητικές θέσεις καλύπτονται κυρίως από άντρες.

Οι γυναίκες παρενοχλούνται σεξουαλικά στη δουλειά. Όταν όμως θέτουμε το ζήτημα αυτό στην εφημερίδα μας που κυκλοφορεί μέσα στο εργοστάσιο, προσπαθούμε να κάνουμε σαφές το πώς σχετίζεται με τον τρόπο οργάνωσης της εργασίας. Το ζήτημα δεν είναι απλά να αναγκάσουμε τους άντρες managers να αλλά-

ξουν συμπεριφορά (αν και στο ίδιο φύλλο ξεμπροστιάζουμε τους συγκεκριμένους managers που φέρονται άσχημα), αλλά το ότι η ίδια η διαδικασία της εργασίας δημιουργεί εύφορο έδαφος για σεξουαλική παρενόχληση. Για παράδειγμα, πρέπει να δούμε το γεγονός ότι οι γυναίκες παραμένουν κολλημένες στη γραμμή παραγωγής και η εργασία τους βρίσκεται κάτω από την ασφυκτική επιτήρηση των, κυρίως αντρών, managers, οι στόχοι παραγωγικότητας είναι τόσο υψηλοί ώστε η δουλειά είναι πολύ εντατικοποιημένη με αποτέλεσμα όλοι να φωνάζουν, υπάρχει διάχυτη κουλτούρα τραμπουκισμού, έχουμε έλλειψη προσωπικού, δεν υπάρχει αρκετός κόσμος να κάνει τη δουλειά με συνέπεια ο καθένας να βγάζει το άγχος του στους από κάτω του, οι managers ασκούν μεγάλη εξουσία στο θέμα του ποιος/ποια δουλεύει υπερωρίες και ποιος/ποια όχι, και έτσι αποκτούν ευνοούμενους/ες. Χωρίς να αμφισβητήσουμε τον ρυθμό και την κουλτούρα του χώρου εργασίας εν γένει και την πραγματική οργάνωση της εργασίας, θα είναι πιο δύσκολο να εξαλείψουμε την παρενόχληση στη δουλειά.

Το τέταρτο παράδειγμα που θέλω να δώσω έχει να κάνει με το γεγονός ότι πέρυσσι συγκατοικούσαμε 7 άτομα σε ένα σπίτι για 4. Δεν μπορούσαμε να κάνουμε αλλιώς – αυτό το φαινόμενο είναι πολύ συνηθισμένο γιατί τα νοίκια είναι πολύ ψηλά και οι μισθοί πολύ χαμηλοί. Μια φορά, ακούσαμε το ζευγάρι στο διπλανό δωμάτιο να τσακώνεται και ακουγόταν σαν να χτυπούσε ο τύπος την κοπέλα του. Δεν ήμουν σίγουρη τι να κάνω εκείνη τη στιγμή – θέλω να πω ότι παντού, αλλά στην Αγγλία ακόμα περισσότερο, η ιδιωτικοποίηση της οικιακής ζωής είναι βαθιά ριζωμένη και δεν συνηθίζονται παρεμβάσεις τρίτων.

Παρόλα αυτά, τους χτύπησα την πόρτα για να δω αν η γυναίκα ήταν καλά. Όμως πώς το αναλύουμε αυτό; Από την μία, ναι, είναι μια περίπτωση ενδοοικογενειακής κακοποίησης μιας γυναίκας από έναν άντρα. Όμως η σχέση αυτή ήταν χτισμένη πάνω σε μια ανισότητα που βασιζόταν στην εξάρτηση. Εκείνη ήταν νεότερη, τα αγγλικά της δεν ήταν πολύ καλά ενώ τα αγγλικά του τύπου ήταν πολύ καλά, εκείνη δεν είχε μεγάλη αυτοπεποίθηση και είχε μια «πιο ανειδίκευτη» και πιο κακοπληρωμένη δουλειά με αποτέλεσμα να εξαρτάται από εκείνον, μοιράζονταν ένα δωμάτιο όπου κοιμόντουσαν, έτρωγαν, άραζαν 24 ώρες το εικοσιτετράωρο, 7 μέρες την εβδομάδα, πράγμα που συνέβαλε στην απομόνωση και την εξάρτηση που υπήρχε στη σχέση τους. Έτσι, πέρα από το να παρεμβαίνουμε την στιγμή που συμβαίνει κάτι, πρέπει να αντιμετωπίζουμε την υλική βάση που ενθαρρύνει τις ιδιωτικοποιημένες και κακοποιητικές σχέσεις. Στην εφημερίδα μας γράψαμε για αυτό το περιστατικό, αλλά δεν θεωρούμε ότι η κατάσταση αυτή είναι αδιέξοδη. Η αριστερά απλά θα διαμαρτυρόταν παρουσιάζοντας την εργατική τάξη ως το θύμα σε αυτή την κατάσταση, και θα κατήγγειλε την συνθήκη των ασφυκτικά γεμάτων σπιτιών, και το γεγονός ότι είμαστε όλοι στριμωγμένοι στο σπίτι και στη δουλειά έχουμε πολύωρες βάρδιες. Αλλά εμείς νομίζουμε ότι αυτό θα μπορούσε να είναι μια ευκαιρία: αφού ζούμε όλοι μαζί, γιατί δεν ανοίγουμε τις πόρτες των υπνοδωματίων; Γιατί δεν αρχίζουμε να μοιραζόμαστε το μαγείρεμα, γιατί δεν διευκολύνουμε μερικές από τις αναπαραγωγικές εργασίες που θα έκαναν τη ζωή όλων μας ευκολότερη και πιο συλλογική και παράλληλα μ' αυτόν τον

τρόπο θα καθιστούσαν δυσκολότερη την ύπαρξη κακοποιητικών σχέσεων, πίσω από κλειστές πόρτες;

M. (Angry Workers of the World):

Θα δώσω άλλο ένα παράδειγμα που επίσης αφορά σε τοπικό επίπεδο. Πρέπει να αμφισβητήσουμε την έννοια της «κοινότητας» που έχει επικρατήσει στο Ηνωμένο Βασίλειο· μιλάνε πολύ για τη «μαύρη κοινότητα» ή τη «μουσουλμανική κοινότητα». Δεν λέμε ότι οι γυναικείες κοινότητες ή οι κοινότητες έγχρωμων δεν πρέπει να οργανώνονται μαζί, αλλά ότι η οργάνωση αποκλειστικά γύρω από την κοινότητα ως μοντέλο είναι περιορισμένο γιατί δεν βλέπει την ταξική σύνθεση της κοινότητας, ότι η κοινότητα αποτελείται από διαφορετικά ταξικά στοιχεία. Π.χ. την προηγούμενη εβδομάδα πήγαμε σε μια πορεία στο Southall, που είναι μια περιοχή όπου κατά κύριο λόγο κατοικούν Ινδοί και στην οποία έγιναν εξεγέρσεις τη δεκαετία του '70 με σκοπό την εκδίωξη από τη γειτονιά του National Front (NF), μιας ρατσιστικής οργάνωσης. Ένας άνθρωπος σκοτώθηκε στη διάρκεια των ταραχών, όταν οι κάτοικοι επιχείρησαν να ακυρώσουν μια εκδήλωση του NF στο δημαρχείο που γινόταν με την προστασία της αστυνομίας. Αυτό συνέβη 40 χρόνια πριν, έτσι τώρα στην επέτειο, η εξέγερση αυτή παρουσιάστηκε σαν το σύνολο της «ντόπιας κοινότητας» (δηλαδή Ινδοί Punjabi) να είχε κατέβει στο δρόμο. Ωστόσο αυτή η κοινότητα, ακόμα και τη δεκαετία του '70, τόσο από φυλετική όσο και από ταξική σκοπιά, ήταν πολύ ανομοιογενής, δεν αποτελούσε μία κοινότητα. Έκτοτε, η τοπική κοινότητα έχει γίνει μάλιστα ακόμα πιο ανομοιογενής ταξικά αφού στο μεταξύ σχηματίστηκε και Ινδική Punjabi αστική τάξη. Ταυτόχρονα, το κράτος, ειδικά μετά τους Νέους Εργατικούς τη δεκαετία του '90, ενθαρρύνει την έννοια της κοινότητας (της Βρετανικής Μουσουλμανικής κοινότητας, της Βρετανικής

Ασιατικής κινότητας και πάει λέγοντας) ενώ ταυτόχρονα, οι πιο φτωχοί λόγω λιτότητας εξαρτώνται όλο και περισσότερο από τους «κοινοτικούς πόρους», όπως το δωρεάν φαγητό στους ναούς και τα τζαμιά ή τους λεγόμενους «κοινοτικούς εράνους». Έτσι, η κοινότητα έχει γίνει κάλυψη για υπέρμετρη εκμετάλλευση. Εμείς, ως δίκτυο αλληλεγγύης, βοηθάμε άτομα με προβλήματα, άτομα της εργατικής τάξης και έχουμε υποστηρίξει μετανάστες προλετάριους ενάντια στους σπιτονοικοκύρηδες τους, τους εκδότες των αδειών διαμονής και τα αφεντικά της «κοινότητάς τους». Αυτοί οι εκμεταλλευτές χρησιμοποιούν τους δεσμούς της κοινότητας και την εξάρτηση των νεοεισερχόμενων μεταναστών από αυτήν για να τους πάρουν μέχρι και την τελευταία δεκάρα και να τους πληρώνουν κάτω από τον βασικό μισθό. Όταν αντεπιτεθήκαμε, κατηγορήσαν τους προλετάριους ως «προδότες της κοινότητας». Με αυτή την έννοια, λοιπόν, θεωρούμε ότι πρέπει να κριτικάρουμε τη χρήση του όρου «κοινότητα» από την αριστερά – για παράδειγμα μιλάει για ρατσισμό, ισλαμοφοβία, την κοινότητα, γιατί άθελά της συμβάλλει σε αυτού του είδους την υπέρμετρη εκμετάλλευση.

Ki. (Angry Workers of the World):

Το τελευταίο παράδειγμα είναι πιο διεθνές: Το κίνημα «Black Lives Matter» προωθεί μια ανάλυση της αστυνομικής βίας, η οποία θέτει στο επίκεντρο τη φυλή, και αφήνει εκτός της θεωρίας του τις ταξικές διαφορές και τα ανταγωνιστικά συμφέροντα μέσα στη μαύρη πολιτική ζωή, καθώς και το γεγονός ότι οι περισσότεροι άνθρωποι που σκοτώνονται από την αστυνομία είναι φτωχοί λευκοί. Οι μαύροι σκοτώνονται και στοχοποιούνται από την αστυνομία δυσανάλογα περισσότερο από τους λευκούς, κυρίως επειδή είναι δυσανάλογα περισσότερο φτωχοί, και εντάσσονται στο πλεονάζον κομμάτι του πληθυσμού.

Ποιό είναι λοιπόν το συμπέρασμά μας; Είναι άχρηστο να κάνει κανείς έκκληση στην ενότητα της εργατικής τάξης - πρέπει να υποστηρίξουμε τους αγώνες από τα κάτω ενάντια στις εσωτερικές σεξιστικές και ρατσιστικές ιεραρχίες εντός της τάξης. Μα πρέπει να το κάνουμε αυτό έχοντας στο νου τον στόχο της ταξικής ενότητας.

Για την κατάργηση της υλικής βάσης της καταπίεσης των γυναικών θα χρειαστεί μια υλική επανάσταση αντί μια επανάσταση στη γλώσσα ή στον λόγο. Για την κατάργηση της μητρότητας και της οικογένειας χρειάζεται μια ολοκληρωτική υλική αλλαγή της αρχιτεκτονικής και του τρόπου που παράγουμε τη ζωή μας.

Το ίδιο ισχύει για τον ρατσισμό. Η υλική βάση του ρατσισμού σήμερα είναι η τάση του κεφαλαίου να δημιουργεί πλεονάζοντες πληθυσμούς και άνιση ανάπτυξη μεταξύ διαφορετικών περιοχών του πλανήτη. Θα χρειαστεί μια εργατική επανάσταση για την κατάργηση της αγοράς εργασίας και της αγοράς εν γένει.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Κ. (Εισ. 1): Στο σημείο αυτό τελείωσαν και οι σύντροφοι με τα πρακτικά ζητήματα που έθεσαν, δηλαδή πώς αντιμετωπίζουν στην καθημερινή τους ζωή ζητήματα καταπίεσης φύλου ή φυλής, οπότε μπορεί να ακολουθήσει τώρα η συζήτηση με ερωτήσεις και τοποθετήσεις πάνω σε ό,τι ακούστηκε.

Τοποθέτηση 1 [Ερώτηση]: Να ρωτήσω κάτι πάνω σ' αυτό που ειπώθηκε στο τέλος, εάν το κατάλαβα καλά δηλαδή. Είπατε ότι είναι μάταιο να ζητάμε από τους εργάτες να ενωθούν;

Κ. (Εισ. 1): Άχρηστο, όχι μάταιο. Συγκεκριμένα αναφέρθηκε ότι ένα σύνθημα που θα μιλάει για την ένωση της εργατικής τάξης, όπως είναι για παράδειγμα το «εργάτες ενωθείτε», χωρίς να λαμβάνει υπόψιν του άλλες διαιρέσεις [είναι άχρηστο]...

Τοποθέτηση 1 [Συνέχεια ερώτησης]: Ωραία, αν το λάβουμε αυτό υπόψιν και την τελευταία φράση που είπατε, ότι τελικά χρειάζεται μια επανάσταση εργατική, τότε όλο αυτό είναι εντελώς αντιφατικό. Δεν συνδέεται το ένα με το άλλο που λέτε.

Κ. (Εισ. 1): Αυτό που ειπώθηκε είχε την έννοια ότι ένα σύνθημα όπως το «εργάτες ενωθείτε» ακούγεται περισσότερο σαν ένα άδειο σύνθημα, χωρίς να έχει μια σύνδεση με το πώς θα αλλάξει υλικά η ζωή των ίδιων των εργατών.

Τοποθέτηση 1 [Συνέχεια ερώτησης]: Θέλω να πω, για να μην παρεξηγηθούμε ούτε από δω, ούτε από κει, ότι ουσιαστικά τόση ώρα περιγράφετε τα προβλήματα των εργαζομένων στην Αγγλία, αλλά όλα αυτά που ακούσαμε συμβαίνουν δίπλα μας καθημερινά, απ' το πρωί μέχρι το βράδυ. Δεν χρειάζεται να ζεις στο Λονδίνο για να τα καταλάβεις, συμβαίνουν κι εδώ πέρα. Ξέρουμε πολύ καλά με ποιον τρόπο εκμεταλλεύονται τα αφεντικά τους εργαζομένους και ιδιαίτερα τους μετανάστες. Αυτοί είναι που έχουν πολύ χαμηλά μεροκάματα ή πολλές φορές τους στερούν και τα μεροκάματα. Γνωρίζουμε, επίσης, πως ζουν σε άθλιες συνθήκες διαβίωσης, πολλές φορές τέσσερα, πέντε, ακόμα και δέκα άτομα στο ίδιο σπίτι. Συμβαίνουν και στη χώρα μας αυτά, όπως συμβαίνουν και σε όλη την Ευρώπη. Ωστόσο, δεν καταλαβαίνω πού θέλει να καταλήξει αυτό που ακούω τόση ώρα. Αν δεν καταλήξει στο ότι οι εργάτες όλου του κόσμου πρέπει πραγματικά να ενωθούν, με συγκεκριμένο τρόπο, ο οποίος είναι γνωστός, τότε δεν νομίζω ότι η εισήγησή σας έχει καταλήξει σε κάτι καινούργιο. Πώς θα γίνει η επανάσταση, με κάποια εξ ουρανού βοήθεια;

Ερώτηση από το κοινό προς την 1: Ποιος είναι αυτός ο τρόπος;

Τοποθέτηση 1 [Απάντηση]: Αυτός ο τρόπος είναι η αυτοοργάνωση των εργατών. Δεν εννοώ κάποια οργάνωση σταλινικού τύπου, μιας και είμαστε κατά του σταλινισμού. Τα εργαλεία υπάρχουν, η γνώση υπάρχει, η συνολική εμπειρία υπάρχει. Δεν είδα όμως να προτείνεται ένας άλλος τρόπος. Δεν χρειάζεται να

αναμασάμε το ότι οι εργάτες είναι υπό την εκμετάλλευση κάποιων και ότι θα παραμείνουν σ' αυτή την κατάσταση. Δηλαδή δεν μπορούμε να λέμε την πρώτη φράση ότι είναι μάταιο, άχρηστο το σύνθημα «εργάτες ενωθείτε» και να καταλήγουμε ότι χρειάζεται μια εργατική επανάσταση. Φυσικά και χρειάζεται μια εργατική επανάσταση αλλά πώς καταλήγουμε στον τρόπο αυτόν;

Κ. (Εισ. 1): Προφανώς αυτό που εσείς λέτε αντίφαση, δεν είναι αντίφαση. Σημασία έχει πού ρίχνουν το βάρος και προφανώς είναι υπέρ της εργατικής αυτοοργάνωσης. Το βάρος το έριξαν στο ότι δεν χρειάζεται να πετάμε συνθήματα που να φτάνουν κατευθείαν στον στόχο, τα οποία ακούγονται κενά. Αντιθέτως, αναφέρθηκαν περισσότερο στη διαδικασία προσέγγισης του στόχου μέσα από πρακτικά παραδείγματα της καθημερινής ζωής, είτε στην εργασία, είτε γενικότερα στην καθημερινότητά τους. Ανέφεραν δηλαδή τον τρόπο που αντιμετωπίζουν τα ζητήματα που ανακύπτουν σχετικά με το φύλο ή οποιαδήποτε άλλη καταπίεση.

Τοποθέτηση 2: Θέλω λίγο να συνοψίσω επειδή ίσως χάθηκαν κάποια πράγματα στη μετάφραση. Όπως το κατάλαβα από την τοποθέτηση των άγγλων συντρόφων, επειδή όντως είναι πολύ σημαντικό το ερώτημα που τέθηκε για το ζήτημα της ενότητας της εργατικής τάξης, το θέμα όμως είναι ότι αυτή η εργατική τάξη δεν είναι ενιαία, αυτό μας είπαν. Είπαν δηλαδή ότι όταν φτάνουν οι Πολωνοί σε μια αγορά εργασίας στην οποία βρίσκονται ήδη εγκατεστημένοι Ινδοί εδώ και δεκαετίες και μέσα από αυτήν τη διαδικασία της εγκατάστασής τους, της μονιμοποίησής τους, δηλαδή το ότι υπάρχουν και άνθρωποι δεύτερης γενιάς μετανάστες, έχουν διαμορφωθεί εξουσιαστικές σχέσεις μεταξύ των μεταναστών. Αυτό καταλαβαίνω εγώ ως σημαντικό θέμα το οποίο θίγουν οι σύντροφοι. Δηλαδή έχει διαφοροποιηθεί η ινδική κοινότητα σε προλετάρους και μαγαζάτορες από τη μια μεριά και managers από την άλλη σ' αυτά τα εργοστάσια, στη συγκεκριμένη περιοχή. Ταυτόχρονα, έρχονται οι καινούριοι οι οποίοι είναι ανατολικοευρωπαίοι, παραδείγματος χάριν Πολωνοί, και νιώθουν αδικημένοι. Νιώθουν, δηλαδή, ότι αυτοί είναι το πιο εκμεταλλεζόμενο κομμάτι επειδή βρίσκονται αντιμετώπι με Ινδούς που είτε είναι αφεντικά είτε βρίσκονται σε υψηλότερες ιεραρχικά θέσεις στον καταμερισμό της εργασίας. Σ' αυτή την περίπτωση οι σύντροφοι αναρωτιούνται αν μπορείς να πας και να πεις «εργάτες ενωθείτε» τη στιγμή που οι ίδιοι πλακώνονται και πρέπει να λυθούν κάποια ζητήματα, τα οποία δεν είναι ρατσιστικά ούτε φυλετικά, αλλά προκύπτουν μέσα από τον καταμερισμό της εργασίας και την κοινωνική διαφοροποίηση της κοινότητας. Υπάρχει όμως το εξής πρόβλημα αναφορικά με την αριστερά. Η αριστερά έχει ταυτόχρονα μια ιδεολογία κοινότητας. Δηλαδή, λέει ότι εμείς για παράδειγμα, αν είμαστε Ινδοί, πρέπει να είμαστε ενωμένοι και ταυτόχρονα ενάντια στους λευκούς εργάτες που μπορεί να είναι είτε Βρετανοί είτε Ανατολικοευρωπαίοι. Αυτό σημαίνει ότι το ίδιο το προλεταριάτο βρίσκεται εγκλωβισμένο μέσα σε μια φυλετική κοινότητα που δεν του επιτρέπει να λειτουργήσει προλεταριακά, εργατικά. Θα πρέπει να γίνει κριτική σ' αυτήν την κοινότητα, να σπάσει το ενιαίο της ινδικής κοινότητας, να σπάσουν όλες οι προκαταλήψεις που έχουν οι Πολωνοί απέναντι στους

Ινδούς είτε αυτές βασίζονται σε υλικές συνθήκες είτε όχι. Παραδείγματος χάριν, όπως μας έλεγαν πριν, επειδή οι Πολωνοί είναι άσχετοι με τις καταστάσεις στη νότια Ασία πολλές φορές μπερδεύουν τους Ινδούς με Ταλιμπάν λόγω των γενειάδων τους. Αυτό πιστεύω ότι είναι το σημαντικό θέμα που θέλουν να θίξουν οι σύντροφοι. Δηλαδή, όταν έχεις τόσες μεγάλες διαφοροποιήσεις μέσα στην εργατική τάξη, πώς μπορείς να πεις «ας ενωθούμε όλοι μαζί»; Εκτός αν αναφέρεσαι σε μία λύση που υπήρχε παλιότερα κι ήταν το λενινιστικό κόμμα, το οποίο έλεγε «εμείς που είμαστε υπέρ μιας ενιαίας αντίληψης και ξέρουμε πού θα οδηγηθούν τα πράγματα, θα τους ενώσουμε όλους πολιτικά, κι έτσι θα πάμε προς την εργατική, σοσιαλιστική ή οποιοδήποτε άλλου είδους επανάσταση». Αυτό όμως το μοντέλο έχει πεθάνει, έφαγε τα ψωμιά του. Πρέπει οι άνθρωποι σήμερα κατά κάποιο τρόπο να αντιμετωπίσουν αυτά τα προβλήματα ξεκινώντας από το μικρό και το καθημερινό και με βήματα που θα ξεπερνάνε απλοϊκούς διαχωρισμούς (λευκός/μαύρος, άντρας/γυναίκα) και θα πηγαίνουν στην ουσία των προβλημάτων και συζητώντας γι' αυτά, θα μπορέσουν να ξεπεράσουν διαχωρισμούς που θα τους επιτρέψουν να ενωθούν. Είναι όμως απαραίτητη προϋπόθεση να αναγνωρίζονται οι διαχωρισμοί που υπάρχουν. Να μην λες απλά ότι οι Αλβανοί είναι καταπιεσμένοι και οι Έλληνες καταπιεστές, ότι οι Ινδοί είναι καταπιεστές και οι Πολωνοί καταπιεσμένοι. Είναι πιο περίπλοκη η κατάσταση στο εσωτερικό της εργατικής τάξης.

Τοποθέτηση 1 [Απάντηση]: Η φράση «εργάτες όλου του κόσμου ενωθείτε» είναι ακριβώς αυτό που είπατε στο τέλος. Είναι μια φράση που δεν αναγνωρίζει κανένα διαχωρισμό των εργατών, δεν λέει «εσύ είσαι Πολωνός εργάτης» ή «εσύ είσαι Ινδός». Μιλάει στους εργάτες όλου του κόσμου και όλων των φυλών. Για το πρώτο που είπατε, μήπως να αναρωτηθούμε αν ο Ινδός που είναι αφεντικό και manager, δεν είναι πια εργάτης; Αναφερόμαστε σ' αυτόν; Τον Ινδό που βασανίζει τους άλλους Ινδούς; Αυτός που βασανίζει και εκμεταλλεύεται τους άλλους δεν μπαίνει στο σύνθημα εργάτες ενωθείτε. Λέτε τι θα του πούμε αυτού, τίποτα δεν θα του πούμε, θα πούμε μόνο στους εκμεταλλεζόμενους.

Κ. (Εισ. 1): Αυτό ακριβώς ανέφεραν, πώς θα μιλήσουν με τους εκμεταλλεζόμενους, οι οποίοι μοιράζονται την ίδια φυλετική ταυτότητα με τα αφεντικά τους. Κι έχεις την αριστερά ή την ίδια την κοινότητά τους, να μιλάει στη γλώσσα της φυλετικής κοινότητας τη στιγμή που υπάρχουν αυτές οι ταξικές διαφορές. Αυτές τις αντιλήψεις τις βιώνουν σαν υλική πραγματικότητα.

Τοποθέτηση 3: Θέλω να πω ότι κάποιες καταστάσεις μπορεί να είναι αντιφατικές αλλά δεν είναι αντίθετες, δηλαδή το «εργαζόμενοι όλου του κόσμου ενωθείτε» δεν είναι αντιφατικό με το «εργαζόμενοι όλου του κόσμου ενωθείτε» μεν, αλλά υπάρχουν και διαχωρισμοί μέσα στην εργατική τάξη που πρέπει να ξεπεράσουμε. Αυτό δεν είναι αντιφατικό. Επίσης θέλω να πω ότι καπιταλισμός, σεξισμός, φυλετικοί διαχωρισμοί, ρατσισμός, όλα αυτά, δημιουργήθηκαν και οξύνθηκαν σε μια συγκεκριμένη περίοδο δημιουργώντας αυτόνομες ιστορικότητες που η μία μπλέκεται με την άλλη και ταυτόχρονα συνδέονται και για να μπορείς να

εξετάσεις συνολικά την κατάσταση πρέπει να εξετάσεις κάθε μια ξεχωριστά και ταυτόχρονα όλες μαζί. Αυτό μπορεί να ακούγεται αντιφατικό, αλλά για μένα δεν είναι καθόλου. Πρέπει όντως για να καταλάβεις τις έμφυλες διαφορές και τους διαχωρισμούς μέσα στην εργατική τάξη, πρέπει να εξετάσεις το γυναικείο ζήτημα· για να δεις πώς η φυλή μπλέκει στο όλο ζήτημα πρέπει να δεις την καταπίεση των λευκών πάνω στις αναπτυσσόμενες χώρες. Αυτή τη στιγμή π.χ, πώς θα πάει ένας Ευρωπαίος σ' έναν Αφρικανό που πραγματικά φυτοζωεί στις αναπτυσσόμενες χώρες –η ΕΕ αυτό ακριβώς είναι, εφαρμόζει καπιταλιστικές πολιτικές πάνω στις αναπτυσσόμενες χώρες που δεν τις αφήνουν να εξελιχτούν– πώς θα πας εσύ να πεις σ' αυτόν τον άνθρωπο ότι είστε το ίδιο. Εν τέλει μπορείς, αλλά πρέπει να το εξετάσεις λίγο πιο επί του πρακτέου, γιατί ενώ υπάρχει μια κοινή καταπίεση, υπάρχουν και κάποια άλλα πράγματα. Πιστεύω ότι αυτό μπορεί να ξεπεραστεί αν δοθεί και λίγο βάση στο βίωμα. Δεν μπορείς, ας πούμε ως Έλληνας εργαζόμενος-η, να πας να πεις στον μετανάστη που δουλεύει χωρίς ένσημα, που τρέχει πραγματικά στη δουλειά για να μπορεί να παραμείνει στη χώρα επειδή δεν έχει χαρτιά και να του πεις εμείς είμαστε το ίδιο. Θα σου πει δεν είμαστε το ίδιο κι έχει κι ένα δίκιο, δεν είστε το ίδιο, δυστυχώς, έχουν διαμορφωθεί έτσι οι καταστάσεις που δεν είστε το ίδιο. Αυτό όμως μπορεί να ξεπεραστεί καταλαβαίνοντας το βίωμά του, καταλαβαίνοντας και πώς αυτό έχει παίξει και καταστατικά αλλά και από την ίδια την κοινωνία. Δηλαδή ότι ο ρατσισμός δεν είναι μόνο από πάνω προς τα κάτω αλλά έχει ριζώσει και στην ίδια την εργατική τάξη. Άρα αν ένας Έλληνας εργαζόμενος πηγαίνει να μιλήσει σ' έναν από άλλη χώρα που δουλεύει χωρίς ένσημα και με πολύ κακές συνθήκες εργασίας και δεν συμπεριλάβει την ώρα της προσέγγισης την ίδια του την κατάσταση [του Έλληνα]· αν του πει πως εμείς είμαστε το ίδιο και μας εκμεταλλεύονται τα αφεντικά, τότε ο μετανάστης θα του πει δεν είναι έτσι, γιατί πιο πριν και πιο μετά άλλος Έλληνας εργαζόμενος μπορεί να του κάνει σεξιστική ή ρατσιστική επίθεση κ.ο.κ. Αυτό για μένα πρέπει να ξεπεραστεί, βέβαια, αν πραγματικά υπάρξει συνάντηση, ακόμα και των κοινοτήτων. Εγώ δεν είμαι ενάντια 100% στις κοινότητες, είτε είναι κοινότητες φύλου είτε είναι κοινότητες φυλής. Αρκεί να παρουσιάσεις το ταβάνι αυτών των προσεγγίσεων και στους ίδιους τους ανθρώπους αλλά και στη δικιά σου ανάλυση, όπως και να καταλάβεις και το ίδιο το ταξικό ζήτημα μέχρι που φτάνει.

Μ. (Εισ. 4): Θέλω να δώσω μια γρήγορη απάντηση στο αν η εργατική τάξη πρέπει να ενωθεί κι αυτή είναι ότι προφανώς πρέπει να ενωθεί. Το ερώτημα, όμως, είναι πώς αντιμετωπίζουμε τα υλικά εμπόδια που μπαίνουν στον δρόμο αυτής της ενότητας και εδώ θέλω να δώσω ένα ιστορικό παράδειγμα. Θα δώσω το παράδειγμα των μαύρων εργατών στις ΗΠΑ τη δεκαετία του '40, οι οποίοι ήταν βασικά αποκλεισμένοι από την εργασία στις περισσότερες μεγάλες βιομηχανικές μονάδες και μόνο κατά τον Β' Π.Π., όπου υπήρχε έλλειψη εργατικής δύναμης, προσελήφθησαν στα εργοστάσια. Πριν απ' αυτό χρησιμοποιούνταν μόνο ως απεργοσπαστές. Επομένως το '50 όταν οι λευκοί εργάτες επέστρεψαν από τον πόλεμο και δεν υπήρχε έλλειψη σε εργατικό δυναμικό, οι μαύροι εργάτες ήταν

οι πρώτοι που απολύθηκαν ξανά από τα εργοστάσια. Ακόμα και το 1960 όπου υπήρξε ανάπτυξη και χρειάζονταν περισσότερα εργατικά χέρια, υπήρχαν δύο βαθμίδες: οι καλύτερες και ειδικευμένες θέσεις εργασίας προοριζόνταν για τους λευκούς εργάτες και επίσης τα συνδικάτα εκπροσωπούσαν μόνο λευκούς εργάτες. Μέσα σ' αυτή την κατάσταση οι μαύροι εργάτες βασικά οργανώθηκαν εκτός συνδικάτων, έκαναν άγριες απεργίες και ένα κομμάτι της αριστεράς τους έκανε κριτική λέγοντας πως δρουν διασπαστικά. Επομένως, πρέπει να αναρωτηθούμε τι πραγματικά σημαίνει το να πούμε «εργάτες ενωθείτε» και πώς χρησιμοποιήθηκε από την αριστερά για να κατακρίνει τη δράση των μαύρων εργατών που κινούνταν εκτός της δομής των συνδικάτων, έκαναν άγριες απεργίες κλπ. Οπότε ήταν απαραίτητο για τους μαύρους εργάτες να έχουν αυτή την ανεξάρτητη δράση, για να σπάσουν ένα υλικό φράγμα, ένα φράγμα που ύψωσαν τα συνδικάτα και τα αφεντικά, προκειμένου να ενωθούν. Γι' αυτό ήταν αναγκαίο και θα έπρεπε από μια πολιτική και ταξική σκοπιά να στηρίζουμε τέτοιες καταστάσεις γιατί αποτελούν τις προϋποθέσεις της ενότητας.

Τοποθέτηση 4: Θέλω να κάνω μια ερώτηση προς τη συντρόφισσα από την Αγγλία, σχετικά με το παράδειγμα που έδωσε από τη δουλειά της στο εργοστάσιο, όπου έλεγε ότι, αν κατάλαβα καλά, ουσιαστικά κακομεταχειρίζονταν τις γυναίκες επειδή ήταν σε χαμηλότερες θέσεις κι ότι αυτό έχει να κάνει με την πίεση που υπήρχε γενικότερα από τους υψηλόβαθμους managers οι οποίοι ήταν άντρες. Σύμφωνα μ' αυτά, είναι σαν να πιστεύει ότι η κακομεταχείριση συμβαίνει απλά λόγω της ύπαρξης μιας ανώτερης θέσης και της πίεσης μέσα στη δουλειά και όχι βάσει του φύλου. Για μένα είναι ξεκάθαρο ότι έχει να κάνει περισσότερο με το φύλο. Μάλιστα, εάν στη θέση τους, στην κατώτερη θέση, ήταν άντρες, θα είχαν διαφορετική μεταχείριση και δεν θα υπήρχαν οι παρενοχλήσεις που έλεγε. Οπότε θέλω να ρωτήσω αν δίνει περισσότερη βάση στην πίεση λόγω της ιεραρχίας ή αν δίνει περισσότερη βάση στην πατριαρχία.

Κι. (Εισ. 5): Υποθέτω ότι το ζήτημα είναι ότι η σεξουαλική παρενόχληση υπάρχει αλλά το θέμα είναι κάτω από ποιες καταστάσεις υπάρχει και γιατί είναι πιο πιθανό να συμβεί στις γυναίκες. Λόγω του έμφυλου καταμερισμού της εργασίας οι γυναίκες γενικά καταλαμβάνουν χειρότερες θέσεις από τους άντρες αλλά όταν αυτό αναπαράγεται μέσα σε έναν χώρο εργασίας στον οποίο κυριαρχεί μια γενικότερη ατμόσφαιρα παρενόχλησης, τότε το φαινόμενο αυτό γίνεται πιο έντονο. Υπάρχουν όντως κάποιοι άντρες που είναι σε χειρότερες θέσεις και πληρώνονται λιγότερο, όπως οι καθαριστές, αλλά υπόκεινται σε μικρότερο προσωπικό έλεγχο που απορρέει από την ίδια τη φύση της δουλειάς (γυρνάνε εδώ κι εκεί μέσα στο εργοστάσιο) και μπορούν να διαφεύγουν από τον έλεγχο των αφεντικών μερικές φορές. Οι γυναίκες δεν μπορούν να το κάνουν αυτό.

Μ. (Εισ. 4): Θα απαντήσω στην ίδια ερώτηση αλλά με ένα διαφορετικό παράδειγμα. Βασικά από την εμπειρία της διαμονής μου στην Ινδία για δύο χρόνια όπου είδα ότι οι διαφορετικές συνθήκες στις οποίες ζούσαν οι γυναίκες της εργατικής τάξης δημιουργούσαν διαφορετικές συνθήκες αντίστασης στην αντρική

κακομεταχείριση. Για παράδειγμα στα χωριά, όπου υπήρχαν περισσότερο διευρυμένες οικογένειες, κυρίως αγροτικές, και ήταν πολύ πατριαρχικές, ο διαχωρισμός για το ποιος κάνει τις δουλειές του σπιτιού κλπ. ήταν πολύ ξεκάθαρος. Ωστόσο, λόγω της διευρυμένης οικογένειας υπήρχαν άλλα μέλη της οικογένειας, άλλες γυναίκες, που παρέμβαιναν σε περιπτώσεις βίας ή κακοποίησης. Χειρότερη ήταν η κατάσταση για τις γυναίκες όταν η οικογένεια μετακόμιζε στην πόλη και οι άντρες εργάτες πήγαιναν στη δου-

λειά αλλά οι γυναίκες παρέμεναν στο σπίτι. Επειδή λοιπόν δεν υπήρχε κάποια ευρύτερη κοινότητα προκειμένου να παρέμβει, όλη αυτή η πίεση έπεφτε σ' αυτή την μικρή πυρηνική οικογένεια. Επομένως εκεί βλέπουμε τις περισσότερες περιπτώσεις κακομεταχείρισης, εκεί οι γυναίκες δεν μπορούσαν να αντιδράσουν. Η κατάσταση άλλαζε όταν και οι δύο πήγαιναν στη δουλειά όπου έβλεπες μια κατάσταση, ας πούμε, περισσότερο ισότιμη στη σχέση άντρα και γυναίκας. Επίσης, δεν έβλεπες ποτέ τους άντρες να κάνουν τις δουλειές του σπιτιού στο χωριό, ενώ στις πόλεις όταν οι άντρες επέστρεφαν από τη δουλειά έβλεπες ότι μοιράζονταν περισσότερο τις δουλειές του σπιτιού. Για να συνοψίσω, δεν θα έβλεπα κυρίως τη γυναίκα ως θύμα αλλά θα έβλεπα τις υλικές συνθήκες όπου οι γυναίκες θα μπορούσαν ν' αντισταθούν στην αντρική βία.

Τοποθέτηση 5: Ένα σχόλιο θέλω να κάνω σε σχέση με αυτό που ειπώθηκε ότι είναι ζήτημα φύλου [σ.σ.: εννοεί η γυναικεία καταπίεση]. Η αλήθεια είναι ότι όντως έχει να κάνει σε μεγάλο βαθμό με το φύλο. Στους χώρους εργασίας και ιδιαίτερα στον κλάδο του επισιτισμού ακούμε πολύ συχνά καταγγελίες για σεξουαλική παρενόχληση των εργατριών από τ' αφεντικά τους. Όμως δεν ακούμε σχεδόν ποτέ σεξουαλική παρενόχληση αφεντικών γυναικών από εργάτες στους χώρους εργασίας –ή έστω είναι πολύ σπάνιο– οπότε έχει να κάνει μ' αυτό, με την υλική κατάσταση, τις υλικές συνθήκες που καθορίζουν τις καταπιέσεις που υπάρχουν όμως έτσι κι αλλιώς στην κοινωνία σε μεγάλο βαθμό. Βέβαια, κάποιες εκφράσεις των διαχωρισμών αυτών δεν λαμβάνουν υπόψη [ταξικές] διαιρέσεις, όπως είναι ο βιασμός, όπου ο βιαστής δεν σκέφτεται (τι είναι η άλλη κλπ.) οπότε και υπάρχει μια πιο ξεκάθαρη επίθεση του ανώτερου πατριαρχικά φύλου προς το άλλο φύλο. Αν δούμε το παράδειγμα της Κύπρου με τον τύπο, δείχνει τι έκανε σε σχέση με τους βιασμούς κλπ., δείχνει κάτι άλλο αυτό επίσης.

Μ. (Εισ. 4): Θα ήθελα να πω κάτι σχετικά με την έννοια της διαθεματικότητας καθώς αναφέρθηκε από έναν σύντροφο ότι υπάρχουν 3 διαφορετικά συστήματα καταπίεσης. Είναι αλήθεια πως αν δούμε τη φυλή, το φύλο [gender or sex] και την τάξη ως μορφές καταπίεσης, τότε είναι ισότιμες μεταξύ τους. Κι αυτό θα

ήταν και ηθικά σωστό, καθώς ποιος μπορεί να κρίνει αν είναι περισσότερο καταπιεσμένος/η κάποιος/α ως μαύρος/η ή ως γυναίκα. Μπορούμε να καταλάβουμε ότι σε μια κοινωνία ανισοτήτων όλες οι μορφές καταπίεσης είναι ίσες αλλά από τη στιγμή που θα αναρωτηθούμε για τον τρόπο με τον οποίο η καταπίεση εμφανίζεται ιστορικά και, ακόμα πιο πολύ, για το πώς μπορούμε να την υπερβούμε, τότε βλέπουμε ότι οι τρεις αυτές μορφές καταπίεσης έχουν διαφορετικές ιδιότητες. Μπορούμε επίσης να δούμε ότι οι καταπίεσεις, όχι απλά αλληλεπικαλύπτονται ή διασταυρώνονται αλλά αναπαράγονται ως μια ολότητα. Επομένως, αν κοιτάξουμε, για παράδειγμα, τη γυναικεία καταπίεση ως μια καταπίεση παλαιότερη της ταξικής, η οποία βασίζεται σε μια σωματική ανισότητα [μητρότητα] μεταξύ ανδρών και γυναικών θα χρειαζόταν μια κοινωνική και υλική, ως την πούμε, «αποζημίωση» για να δημιουργήσουμε μια κατάσταση πραγματικής ισότητας. Παρόλο που η γυναικεία καταπίεση είναι παλαιότερη από την ταξική και τον ίδιο τον καπιταλισμό, βλέπουμε ότι ο καπιταλισμός ήδη από τις απαρχές του βασίστηκε στον διαχωρισμό της δουλειάς στο εργοστάσιο και της δουλειάς στο σπίτι. Επομένως η καταπίεση του φύλου και της τάξης παράγονται και αναπαράγονται μαζί. Αν δούμε τη φυλετική καταπίεση συγκριτικά με αυτήν των γυναικών, τότε διαπιστώνουμε ότι είναι μια πιο σύγχρονη μορφή καταπίεσης και ότι είναι συνδεδεμένη με την επέκταση του παγκόσμιου (καπιταλιστικού) συστήματος. Θεμελιώθηκε για να δικαιολογήσει την αποικιοκρατία και την οικονομία της δουλειάς. Αλλά μπορούμε να πούμε ότι με την επέκταση της αγοράς εργασίας και της παγκόσμιας παραγωγής, οι αγώνες της δεκαετίας του '70 και του '80 έφεραν το τέλος του θεσμικού ρατσισμού που είχε τη μορφή νόμων, όπως το Jim Crow στην Αμερική και το απαρχαίντ στη Νότια Αφρική. Επομένως η φυλετική ή η έμφυλη καταπίεση βρίσκεται πλέον όχι τόσο στις βιολογικές διαφορές αλλά κυρίως αναπαράγεται οικονομικά και απαιτεί την κατάρνηση του συστήματος της αγοράς για να εξαλειφθεί. Άρα αν κοιτάξουμε την τάξη σε σύγκριση με τη φυλή ή την έμφυλη καταπίεση, θα λέγαμε ότι η τάξη είναι μια πιο καθολική και συμπεριληπτική διαδικασία, μια διαδικασία κατά την οποία όλο και περισσότεροι άνθρωποι γίνονται προλετάριοι σε παγκόσμια κλίμακα και επίσης όλο και περισσότεροι άνθρωποι συμπεριλαμβάνονται με τον έναν ή με τον άλλο τρόπο στο παγκόσμιο σύστημα παραγωγής, άρα είναι μια πιο καθολική διαδικασία. Επίσης, σε αντίθεση με το φύλο ή τη φυλή, η τάξη είναι μια διαδικασία υλικής αλλαγής του κόσμου και μεταβολής των συνθηκών ζωής και έτσι δυνητικά τουλάχιστον μπορεί να δημιουργήσει έναν κόσμο όπου θα εξαλειφθούν οι υλικές συνθήκες της καταπίεσης. Εδώ βλέπουμε και την ποιοτική διαφορά. Δεν δίνουμε, λοιπόν, μια έμφαση στην τάξη ως η πιο σημαντική μορφή καταπίεσης αλλά μια έμφαση στην τάξη ως μια υλική διαδικασία που μπορεί στην πραγματικότητα να μας βοηθήσει να ξεφορτωθούμε όλες τις υλικές μορφές καταπίεσης, να καταργήσουμε, δηλαδή, την υλική βάση τους.

Τοποθέτηση 6: Θα ήθελα να θίξω διάφορα θέματα, αρχικά όμως θα ήθελα να πω κάτι και να κάνω και μια ερώτηση. Θα ξεκινήσω με την ερώτηση. Θέλω να ρωτήσω ποια είναι εκείνα τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της κατηγορίας της

τάξης που την κάνουν να διαφέρει από τις άλλες μορφές καταπίεσης. Θίξατε για παράδειγμα το ζήτημα της εκμετάλλευσης, το ζήτημα της αλλοτρίωσης. Βέβαια, εννοείται ότι συμφωνώ πως η τάξη δεν είναι απλά μια οικονομική κατηγορία αλλά είναι και κοινωνική. Απλά αυτό δημιουργεί μια αντίφαση καθώς και σε άλλες κατηγορίες, όπως το φύλο, υπάρχει και κοινωνική και οικονομική μορφή. Επομένως θα 'θελα να γίνει μια ανάλυση, δηλαδή να εξηγηθεί λίγο καλύτερα ότι η τάξη δεν είναι απλά μια πιο σημαντική καταπίεση αλλά είναι κάτι το διαφορετικό, αυτή τη διαφορετικότητα δεν μπόρεσα να καταλάβω πολύ απ' τη συζήτηση.

Τοποθέτηση 7: Συντρόφισσα, η μισθωτή εργασία είναι, δεν είναι τίποτα παραπάνω, η βάση της τάξης είναι η μισθωτή εργασία. Έτσι φτιάχνεται ο κόσμος, τι να κάνουμε...

Τοποθέτηση 6: Ωραία, αν μπορεί κάποιος να το αναλύσει αυτό.

Γρ. (Εισ. 2): Να πω κάτι πάνω σ' αυτό. Θα επαναλάβω μάλλον πολύ περιληπτικά δύο απόψεις τις οποίες εξέφρασαν και οι Angry Workers με τις οποίες συμφωνούμε και μία δική μας στην οποία νομίζω πως κι αυτοί συμφωνούν. Η τάξη είναι συμπεριληπτική με την έννοια ότι εντός της συνυπάρχουν όλων των ειδών οι καταπίεσεις, οι εμπειρίες και οι ιεραρχίες και η οργάνωση στη βάση της τάξης μπορεί να οδηγήσει στη συνάντηση αυτών των εμπειριών των καταπιεσμένων υποκειμένων. Άρα, πρώτον, συμπεριληπτικότητα.

Δεύτερον, καθολικότητα (ή οικουμενικότητα) με την έννοια ότι ο προλεταριακός πληθυσμός διαρκώς επεκτείνεται και η σχέση κεφάλαιο εντοπίζει ως ενότητα κάθε στιγμή της κοινωνικής ζωής, κάτι που περιλαμβάνει την αλλοτρίωση που ανέφερες κι εσύ. Είναι μια πτυχή της υποκειμενικής σκοπιάς του βιώματος του να ανήκεις στην εργατική τάξη η οποία δεν αναδεικνύεται όταν αντιμετωπίζεις την τάξη σαν μια οικονομική καταπίεση απλά. Αλλοτρίωση δηλαδή από το προϊόν που παράγεις, αλλοτρίωση από ή στη διαδικασία παραγωγής με την έννοια ότι δεν την ελέγχεις. Οι μηχανές, οι managers, τ' αφεντικά, οι επιστάτες ελέγχουν τους ρυθμούς με τους οποίους παράγεις ή οι ίδιοι οι νόμοι της αγοράς

καθορίζουν τι προϊόντα θα παράγεις, δηλαδή η ανάγκη για μεγιστοποίηση του ποσοστού κέρδους.

Τρίτον, η δυνατότητα της τάξης, αν οργανωθεί ως τέτοια, να καταργήσει όλων των ειδών τις καταπιέσεις - κάτι που, όπως είτε ο Μάρκο, δεν το έχουν οι άλλες ταυτότητες. Η τάξη, από τον Μαρξ δηλαδή ακόμα, ορίζεται ως μια διαδικασία άρνησης, εξού δηλαδή και το «αυτοκαταργηθείτε» που υπάρχει στην αφίσα της εκδήλωσης. Το «αυτοκαταργηθείτε» προσδιορίζει και τις ταυτότητες και την ίδια τη ροπή της τάξης. Βέβαια, η αυτοκατάργηση δεν είναι μια φυσική ροπή αλλά έχει να κάνει με τη διαδικασία του να οργανώνεσαι ως τάξη. Εξ ορισμού το να οργανώνεσαι ως τάξη σημαίνει ότι στοχεύεις στο να καταργήσεις τις τάξεις, άρα και την εργατική τάξη.

Τοποθέτηση 6 [Συνέχεια]: Κάτι άλλο που θα ήθελα να θίξω είναι ότι στα παραδείγματα που ανέφεραν οι Angry Workers προσέγγιζαν το ζήτημα κυρίως από μια ταξική σκοπιά. Δηλαδή στο συγκεκριμένο παράδειγμα με τη βία ανάμεσα στο ζευγάρι, έδωσαν μια ερμηνεία σύμφωνα με την οποία ένα ζευγάρι της εργατικής τάξης βιώνει κάποιες καταστάσεις (το ότι είναι αλλοτριωμένοι ή ότι βρίσκονταν σε άλλη χώρα) οι οποίες οδήγησαν έτσι απλά τον άντρα να χτυπήσει τη γυναίκα του. Για μένα δεν ήταν απλά βία, ήταν ξεκάθαρα έμφυλη βία, ζήτημα πατριαρχίας. Ο άντρας ήξερε ότι είχε τη δυνατότητα να επιβληθεί στη γυναίκα του. Βέβαια καταλαβαίνω την καπιταλιστική πραγματικότητα και καταλαβαίνω πιο συγκεκριμένα την υλική συνθήκη που αναφέρουν. Πολλές φορές, πράγμα που έχει ιστορική ισχύ, οι ανάγκες του κεφαλαίου ορίζουν και τις υπόλοιπες σχέσεις, όπως τις έμφυλες. Δηλαδή, για παράδειγμα, οι γυναίκες κάποια εποχή δεν ήταν στην παραγωγική διαδικασία και μπήκαν αργότερα, κάτι που νομίζω ότι, με όσες ιστορικές γνώσεις έχω, έγινε λόγω των αναγκών του κεφαλαίου. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα στο μεν εργασιακό επίπεδο να δημιουργηθεί μια ισότητα, όχι όμως και στο κοινωνικό. Μπορεί, λοιπόν, όπως είπα, η καπιταλιστική πραγματικότητα να εντείνει τέτοιου είδους φαινόμενα αλλά για παράδειγμα η πατριαρχία είναι ένα προκαπιταλιστικό φαινόμενο. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα που ανέφεραν δεν είναι απλά ότι προκύπτει βία λόγω της ιδιότητάς τους να ανήκουν στην εργατική τάξη, γιατί η έμφυλη βία ανάμεσα στο ζευγάρι θα μπορούσε να συμβεί επίσης και σ' ένα ζευγάρι της αστικής τάξης. Επομένως το συγκεκριμένο παράδειγμα άγγιξε για μένα περισσότερο το έμφυλο ζήτημα κι όχι το ταξικό. Δεν θα ήταν δυνατόν, εκείνη την ώρα, όταν μπήκε η κοπέλα (σ.σ.: το τρίτο άτομο) να μην την «έλεγε» σε αυτόν τον άνθρωπο. Βέβαια, αν το δούμε γενικά σε αγώνες δημιουργείται η εξής αντίφαση, μιας και μιλάμε για το έμφυλο, ένας αντισεξιστικός αγώνας μπορεί να έχει άλλη στόχευση από έναν εργατικό, με την έννοια ότι στον εργατικό ο άντρας εργάτης είναι ο καταπιεζόμενος και την ίδια στιγμή σ' έναν αντισεξιστικό αγώνα είναι ο καταπιεστής. Το θέμα, όμως, νομίζω ότι είναι πώς θα ξεπεραστούν αυτοί οι διαχωρισμοί προκειμένου να ενωθεί η εργατική τάξη και να αυτοκαταργηθεί, επομένως πρέπει σε μακροπρόθεσμο επίπεδο να γίνουν αντιληπτοί από την εργατική τάξη οι διαχωρισμοί που και η ίδια κάνει

για να ξεπεραστούν όλες αυτές οι διακρίσεις (σεξιστικές, ρατσιστικές) ώστε να ενωθεί και να φτάσει σ' αυτή την αυτοκατάργηση. Επίσης, θεωρώ πως δεν πρέπει να τα βλέπουμε όλα μόνο από την καθαρά υλική πλευρά, δηλαδή παρά το ότι η καπιταλιστική πραγματικότητα και οι ανάγκες του κεφαλαίου παίζουν ρόλο στο πώς θα σχηματιστούν αυτές οι καταπίεσεις και φυσικά παίζουν και κάποιο ρόλο στις κοινωνικές σχέσεις (μεταξύ ντόπιων/μεταναστών, γυναικών/αντρών), δεν πρέπει να ξεχνάμε το κοινωνικό επίπεδο. Όπως είπα πριν, η πατριαρχία είναι ένα προκαπιταλιστικό φαινόμενο και παρότι οι γυναίκες μπήκαν στην παραγωγή μαζί με τους άντρες, η καταπίεση των γυναικών σε κοινωνικό επίπεδο συνέχισε να υπάρχει. Οι βιασμοί για παράδειγμα είναι ένα έμφυλο ζήτημα το οποίο μπορεί να μην έχει καμία σχέση με το καπιταλιστικό σύστημα, είναι η επίγνωση του άντρα ότι έχει τη δυνατότητα να επιβληθεί σε μια γυναίκα, πράγμα που έχει μια ιστορικότητα. Ωστόσο, αυτό στο οποίο θέλω να καταλήξω, είναι περίπου αυτό που λένε οι Angry Workers, ότι ακριβώς επειδή η εργατική τάξη έχει τη δυνατότητα της αυτοκατάργησής της, όλοι αυτοί οι διαχωρισμοί που εμπεριέχονται σ' αυτήν θα πρέπει σ' ένα μακροπρόθεσμο επίπεδο να ξεπεραστούν, ώστε να καταργήσει τον ίδιο της τον εαυτό.

Τοποθέτηση 7: Λοιπόν, ας τα βάλω σε μια σειρά γιατί είπες πολλά. Πρώτον, πώς γίνεται να δούμε τον εαυτό μας πέρα από τα υλικά συμφέροντα; Δεν τρεφόμεστε δηλαδή ούτε από σωματίδια, ούτε από κάτι αφαιρετικό για να βλέπουμε τον κόσμο διαφορετικά, νομίζω ότι συγκροτούμαστε ως άνθρωποι, ζούμε, επιβιώνουμε, αναπαραγόμαστε μέσα από την ύλη, και προκαπιταλιστικά αν δούμε το ζήτημα του φύλου, πάντα υπήρχε κάποιο συμφέρον στην καταπίεση των γυναικών. Όπως είπες και για τους βιασμούς, οι βιασμοί είχαν κάποιο υλικό συμφέρον από πίσω, όταν για παράδειγμα γινόταν ένας πόλεμος, το πρώτο πράγμα που έκαναν οι εμπόλεμοι στρατοί ήταν να εισβάλλουν μέσα σε περιοχές και να βιάζουν, κυρίως τις γυναίκες, αλλά πολλές φορές και τους άντρες για να επιβάλουν τον στρατό κατοχής και να κατακτήσουν εδάφη. Είναι ένα ιστορικό παράδειγμα προκαπιταλιστικό και ακραίο. Πώς μπορούμε να μην βλέπουμε την υλική κατάσταση όταν σακατεύομαστε στη δουλειά κι όλο αυτό φέρνει μια διαρκή ένταση την οποία αναπαράγουμε σε κάθε πλευρά των κοινωνικών μας σχέσεων, είτε με τη σύντροφό μας στο σπίτι, είτε με τους φίλους μας και τους συντρόφους μας σε ανοιχτές διαδικασίες είτε σε παρέες εκτός; Για να το βάλω και αντιθετικά, εμείς σακατεύομαστε στη δουλειά, τα παιδιά της μεσαίας τάξης που δεν έχουν τέτοιου είδους προβλήματα μπορούν να πηγαίνουν και να πίνουν τα κοκτεϊλάκια τους άνετα και καθημερινά, κάνοντας χαβαλέ αδιαφορώντας για ό,τι συζητάμε εδώ πέρα. Εμείς καθόμαστε και προβληματιζόμαστε και συζητάμε εδώ πέρα επειδή σακατεύομαστε στη δουλειά. Είπα για τη μεσαία αλλά εννοώ και την ανώτερη τάξη. Θεωρώ ότι όποιος δεν έχει μπει στην παραγωγική διαδικασία είναι λογικό να μην μπορεί να κατανοήσει όλη την ανάλυση που έκαναν οι σύντροφοι στην αρχή. Είπαν για το πώς συγκροτήθηκε και η φυλετική ταυτότητα και ο διαχωρισμός εντός της τάξης και για το πώς συγκροτήθηκε το φύλο εντός της τάξης.

Θεωρώ ότι αν αυτό το δώσουν γραπτώς, ίσως τότε γίνει κατανοητό από κάποιον που δεν έχει μπει στην παραγωγική διαδικασία μιας και τα ιστορικά παραδείγματα που έδωσαν ήταν αρκετά καλά. Τώρα, εγώ θα ήθελα να ρωτήσω τους συντρόφους από την Αγγλία, εάν υπάρχει σαν τάση εντός των οργανώσεων της εργατικής τάξης η θέληση για επανάσταση ή απλά βολούνται με ρεφορμιστικά αιτήματα διεκδικήσεων από το κράτος.

Τοποθέτηση 8: Δεν νομίζω ότι κανείς εδώ μέσα αμφισβήτησε τι περνάει η εργατική τάξη, δεν καταλαβαίνω γιατί λες όλο αυτό με βάση την τοποθέτηση της συντρόφισσας, δεν βρήκα κάποια σχέση με την ανάλυσή τους. Εννοείται ότι η εργατική τάξη περνάει ό,τι περνάει και είναι καταπιεσμένη και δεν τη συγκρίνουμε με την αστική ή τη μεσαία τάξη αλλά δεν καταλαβαίνω πώς είναι σχετικό αυτό που είπες και γιατί ανέφερες ότι ίσως πρέπει να διαβάσουμε κάπως καλύτερα το κείμενο και πως δεν καταλάβαμε κάτι καλά. Συγνώμη, εγώ δεν κατάλαβα πώς συνδέονται αυτά που είπες με αυτά που είπε πριν η συντρόφισσα. Πάντως, δεν αμφισβήτησε κάποιος την ταξική καταπίεση.

Τοποθέτηση 9: Επίσης, συγνώμη, είναι σα να δικαιολογείς το γεγονός ότι επειδή κάποιος δουλεύει, καταπιέζεται στο εργοστάσιο και βιώνει άσχημες συνθήκες, τότε μπορεί να κάνει και τέτοιες σεξουαλικές παρενοχλήσεις. Εγώ κάτι τέτοιο κατάλαβα, ότι από τη στιγμή που του επιβάλλεται αυτό το πράγμα, κατά κάποιο τρόπο είναι σα λογικό αποτέλεσμα...

Τοποθέτηση 7: Είναι το λογικό αποτέλεσμα που δεν μπορεί να καταλάβει κάποιος που δεν ζει αυτό το πράγμα...

Κ. (Εισ. 1): Θα μπορούσα να σου πω βέβαια κατ' αναλογία ότι κάποιος που δεν είναι γυναίκα δεν θα μπορούσε να καταλάβει τον βιασμό, ας πούμε, αλλά συζητάμε τώρα σ' ένα άλλο επίπεδο, προσπαθούμε να ξεπεράσουμε έναν τέτοιο τρόπο σκέψης. Για να απαντήσω πολύ σύντομα σ' αυτά που έθεσε η Ρ. [σ.σ.: τοποθέτηση 6], εννοείται ότι επεκτείνονται και αναπαράγονται γενικά στην κοινωνία και οι έμφυλες και οι φυλετικοποιημένες καταπίεσεις και διαιρέσεις, δεν μπορούν να περιοριστούν στην εργατική τάξη. Εγώ αναφέρθηκα αρχικά στο ότι μέσα στην τάξη θα βρούμε τους υλικούς όρους των σχέσεων αυτών, του φύλου και της φυλής. Όχι επειδή δεν υπάρχουν αυτοί οι διαχωρισμοί και στην αστική τάξη ή αλλού, αλλά επειδή βασικά αυτή η σκοπιά μας ενδιαφέρει, με την έννοια ότι αυτή είναι η σκοπιά μας. Αυτή η κοινωνία είναι ταξική, άρα μας ενδιαφέρει να δούμε το κεντρικό σημείο από το οποίο μπορούμε να ξεκινήσουμε για να φτάσουμε στην ανατροπή της. Η ίδια η τάξη μέσα της έχει τις επιμέρους αυτές καταπίεσεις, επιμέρους με την έννοια ότι υπάρχουν μέσα στην τάξη και αναπαράγονται, αφού αναπαράγονται οι υλικοί όροι που τις δημιουργούν. Δεν είναι μάλιστα αυτές οι μόνες διαιρέσεις, αφού, τα ίδια τα μέλη της τάξης όσο δεν βρίσκονται μέσα σε αγώνες, στρέφονται το ένα εναντίον του άλλου με διάφορους τρόπους. Αυτό εξάλλου προκύπτει από την ίδια τη φύση της τάξης, εφόσον η τάξη δεν υπάρχει σαν μια κοινωνιολογική κατηγορία, σαν κάτι δεδομένο, η τάξη υπάρχει μόνο όταν

αγωνίζεται. Όταν δεν αγωνίζεται ενάντια στους ταξικούς εχθρούς, αυτούς που δημιουργούν την καταπίεση, είναι φυσικό κι επόμενο το ένα κομμάτι να στρέφεται εναντίον του άλλου, δηλαδή οι άντρες να καταπιέζουν τις γυναίκες ή οι γυναίκες να καταπιέζουν άλλες γυναίκες ή οι λευκοί να καταπιέζουν τους μαύρους ή οι ειδικευμένοι τους ανειδίκευτους. Με άλλα λόγια, ο γενικευμένος ανταγωνισμός ο οποίος αναπαράγεται μέσα στις καπιταλιστικές σχέσεις εννοείται ότι διατρέχει όλες τις σχέσεις. Για να μην χαωνόμαστε όμως πρέπει να έχουμε κάποιο σημείο αφετηρίας το οποίο θεωρούμε ότι μπορεί να υπερβεί αυτούς τους διαχωρισμούς ώστε να καταργήσει αυτή τη σχέση· εξάλλου βάσει της ανάλυσης μας βλέπουμε πώς έχουν προέλθει αυτές οι διαιρέσεις ιστορικά, γι' αυτό δίνουμε έμφαση στην έννοια της τάξης. Ναι, πράγματι, κοινωνικά αναπαράγονται αυτές οι σχέσεις κι αυτές οι καταπιέσεις και διατρέχουν όλες τις κοινωνικές τάξεις.

Κι. (Εισ. 5): Νομίζω ότι πρέπει να εστιάσουμε στους υλικούς λόγους της καταπίεσης, γιατί αυτή τη στιγμή στην αριστερά φαίνεται να δίνεται υπερβολική έμφαση στην ιδεολογική βάση της καταπίεσης των ανδρών προς τις γυναίκες, χωρίς να θεωρούμε ασήμαντο τον ρόλο της ιδεολογίας. Το γεγονός ότι η ιδεολογία του φύλου διατηρείται στο υπάρχον σύστημα σημαίνει ότι πρέπει συνεχώς να αναπαράγεται κι αυτό συμβαίνει μόνο αν υπάρχει κάποια υλική βάση που την κρατάει ζωντανή. Με άλλα λόγια, ακόμα και τώρα, που οι άντρες και οι γυναίκες δουλεύουν και η δουλειά τους αμείβεται το ίδιο, γιατί οι άντρες πιστεύουν ακόμα ότι βρίσκονται σε μια πιο ισχυρή θέση απέναντι στις γυναίκες, σε βαθμό μάλιστα που να θέλουν να βλάψουν τη σωματική ακεραιότητα των γυναικών και να προσβάλλουν την αξιοπρέπειά τους με τον βιασμό; Νομίζουμε ότι ακόμα κι αν οι γυναίκες είναι αριθμητικά ίσες στην παραγωγή με τους άντρες, είναι δομικά σε μια αδύναμη θέση λόγω του γεγονότος ότι μπορούν να κάνουν παιδιά, και έτσι δεν είναι σταθερά εργαζόμενες αλλά θεωρούνται πιο ευέλικτη εργασιακή δύναμη, καθώς μπορεί να χρειαστεί να αφήσουν τη δουλειά όταν μείνουν έγκυες για κάποιο καιρό, άρα το κεφάλαιο θα πρέπει να εξαλείφει αυτή τη διαφορά και να πληρώσει περισσότερα για να τις φέρει σε ίση θέση με τους άντρες στην αγορά εργασίας, κάτι που δεν είναι διατεθειμένο να κάνει. Επειδή υπάρχει αυτός ο διαχωρισμός ανάμεσα στην παραγωγή και την αναπαραγωγή, με τη μία να είναι μισθωτή και την άλλη άμισθη εργασία, οι άντρες είναι περισσότερο ορατοί από τις γυναίκες, και όλο αυτό για τις γυναίκες που είναι συστηματικά σε πιο μειονεκτική θέση δημιουργεί την αίσθηση ότι αξίζουν λιγότερο στην κοινωνία. Ακόμα κι αν οι γυναίκες δεν έχουν παιδιά, επηρεάζονται από τη γενικότερη κατάσταση.

Μ (Εισ. 4): Απλώς θα ήθελα να προσθέσω δύο επιπλέον σκέψεις σ' αυτά. Πιστεύω ότι στο παράδειγμα της ενδοοικογενειακής βίας δεν έχει τόση αξία να εξηγήσουμε γιατί είναι βίαιος ο άντρας αλλά κάτω από ποιες συνθήκες οι άντρες μπορούν να γίνουν βίαιοι. Και μπορούμε να πούμε ότι οι άντρες μπορούν να καταπιέσουν τις γυναίκες μέσα στο κοινωνικά απομονωμένο περιβάλλον της οικογένειας, μέσα στην οικογένεια οι γυναίκες μπορούν να εκβιαστούν μέσω της μητρότητας, συναισθηματικά και υλικά και επίσης, προφανώς, η σωματική δύναμη

παίζει μεγαλύτερο ρόλο σε μια πιο απομονωμένη κατάσταση. Αλλά και πάλι αυτό δεν εξηγεί γιατί συμβαίνει αλλά γιατί μπορεί να συμβεί. Επομένως η λύση πάντα θα είναι να σπάσει η απομόνωση και να δημιουργούνται περισσότερο συλλογικές δομές. Αυτό μπορεί να μην κάνει τους άντρες καλύτερους ανθρώπους αλλά η πιθανότητα της καταπίεσης είναι μικρότερη. Αν τώρα φέρουμε το ζήτημα αυτό σε κοινωνικό επίπεδο, όπως είπαμε, η καταπίεση της γυναίκας είναι πολύ παλιά, ωστόσο το ότι το ζήτημα του φύλου και της έμφυλης καταπίεσης ήρθε στο προσκήνιο στην κοινωνία τότε που οι γυναίκες μπήκαν στην εργατική τάξη ως ενεργή δύναμη στη δεκαετία του '50 και του '60, δείχνει τη δυναμική της τάξης που μπορεί να κάνει και το ζήτημα των γυναικών κοινωνικό ζήτημα. Αλλά η σχέση είναι αμφίδρομη: δεν χρησιμοποιούν μόνο οι γυναίκες την τάξη ως εργαλείο, αλλά και η τάξη γίνεται μια καθολική κατηγορία μέσα από τους αγώνες των γυναικών: το γεγονός ότι οι γυναίκες, ως κομμάτι της τάξης, φέρνουν το ζήτημα της οργάνωσης της οικιακής ζωής στο προσκήνιο, αυτό είναι που κάνει την τάξη μια καθολική κατηγορία, οι αγώνες των γυναικών.

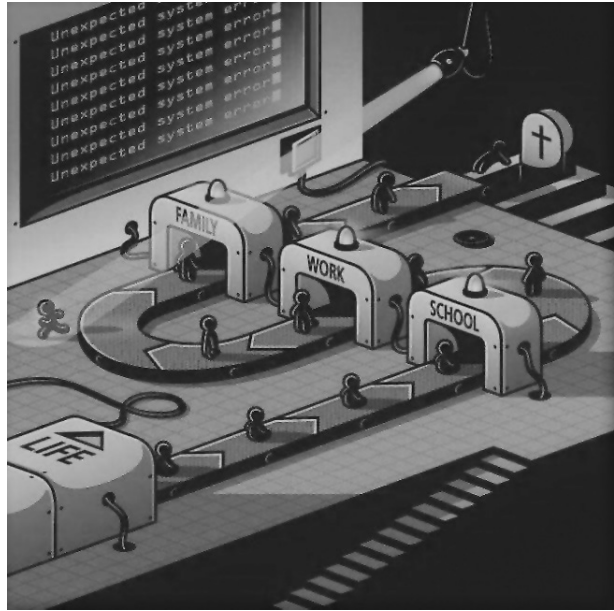
Τοποθέτηση 2: Δηλαδή οι αγώνες των γυναικών εμπλούτισαν τους αγώνες της εργατικής τάξης, και επειδή οι αγώνες της εργατικής τάξης εμπειρείχαν πλέον τους αγώνες των γυναικών, γι' αυτό μπορούμε να πούμε ότι η τάξη είναι μια καθολική κατηγορία.

Τοποθέτηση 10: Εγώ θα σταθώ λίγο στο θέμα της ταυτότητας όπως αυτό μπήκε μέσα από τα σοσιαλιστικά κόμματα ή συνδικάτα. Δηλαδή πάνω στο θέμα της ταυτότητας του εργάτη, η οποία ορίστηκε σε κάποια φάση ιστορικά γύρω από τον λευκό, αρτιμελή, άντρα εργάτη. Θεωρώ ότι πρόκειται για ένα ξεκάθαρο αναλυτικό λάθος το να προσεγγιστεί το προλεταριάτο με όρους ταυτότητας, πράγμα που είχε και τραγικές συνέπειες καθώς το προλεταριάτο δεν μπορεί να αναγνωριστεί ως ταυτότητα αλλά ως σχέση και ως διαδικασία μέσα από τη σχέση του με το κεφάλαιο. Μέσα από την κίνηση του ίδιου του προλεταριάτου εντός του κεφαλαίου αναδεικνύονται οι επιμέρους ταυτότητές του οι οποίες γίνονται διακριτές στα πλαίσια της εκμετάλλευσης: όπως στις πρώτες βιομηχανικές κοινωνίες έχουμε τις διακριτές ταυτότητες των παιδιών και της γυναίκας που επιτελούν συγκεκριμένο ρόλο στην παραγωγή, στον σύγχρονο καπιταλισμό έχουμε την ανάδειξη των επιμέρους ταυτοτήτων των τρανς ατόμων που αποκλείονται από συγκεκριμένα κομμάτια της παραγωγής κλπ. Έτσι το γίνεσθαι προλετάριος, το γίνεσθαι γυναίκα, το γίνεσθαι μετανάστης νοσηματοδοτείται από το ίδιο το κεφάλαιο στα πλαίσια αυτής της εκμετάλλευσης. Προσωπικά θεωρώ ότι η ίδια η κίνηση του προλεταριάτου προς την αυτοκατάργησή του θα μπορέσει να καταργήσει και τους επιμέρους διαχωρισμούς και τις αντιφάσεις του.

Τοποθέτηση 3: Πάνω στο έμφυλο ζήτημα υπάρχουν τα τελευταία χρόνια κάποιες κατακτήσεις. Σκέφτομαι κάποια επιμέρους ζητήματα, όπως ότι ανέδειξε ότι η εξουσία δεν είναι μόνο από πάνω προς τα κάτω κι όχι μόνο αυτό αλλά και ότι μπορεί να μην είμαι εγώ καταπιεζόμενος απλά, αλλά να είμαι και καταπιεστής. Όσον αφορά τα ζητήματα του έμφυλου, της φυλής και της τάξης, και

μεν ισχύει ότι η λύση βρίσκεται στο να ενωθούμε όλα τα καταπιεζόμενα για να ριξουμε τον καταπιεστή μας, όμως υπάρχουν κι άλλα επιμέρους ζητήματα όπου είμαστε κι εμείς οι ίδιοι καταπιεστές, όπως είναι η σχέση μας με τη φύση και τα ζώα. Η ανάδειξη του έμφυλου ζητήματος μου έδειξε ότι ναι μεν μιλάμε για την εργατική τάξη αλλά ταυτόχρονα ότι είμαστε κι εμείς οι ίδιοι καταπιεστές, ταυτόχρονα κι εμείς οι ίδιοι μπορούμε να ασκήσουμε κάποια επιμέρους προνόμια που ίσως μας έχουν δοθεί κοι-

νωνικά. Εγώ φιλοδιαφωνώ με την προσέγγιση ότι το ταξικό μπορεί να τα λύσει όλα γιατί δεν είναι πάντα τα ζητήματα υλιστικά, δηλαδή διαφωνώ με το ότι άμα λύσουμε το υλιστικό κομμάτι, από μόνο του αυτό θα επιφέρει την καταστροφή της καταπίεσης. Κάποιες φορές καταπιέζουμε γιατί θεωρούμε ότι μπορούμε να το κάνουμε· κοινωνικά μας έχει δοθεί αυτό το προνόμιο, και μάλιστα χωρίς να υπάρχουν επιμέρους υλικόι λόγοι που μας οδηγούν στο να το κάνουμε. Η καταπίεση δεν προέρχεται μόνο από έξω αλλά βρίσκεται και μέσα μας.

Ν. (Εισ. 3): Πάντως πάνω σ' αυτό, αυτό που θέλουμε ν' αναλύσουμε είναι το γεγονός ότι όλες αυτές οι καταπιέσεις, οι διακρίσεις και οι σχέσεις εξουσίας είναι διάχυτες στην κοινωνία γιατί εξυπηρετούν έναν σκοπό. Είτε τις αναπαράγει το σύστημα είτε τις υιοθετεί από παλιά, σε κάθε περίπτωση, ουσιαστικά εξυπηρετούν τον σκοπό της αναπαραγωγής της καπιταλιστικής σχέσης. Ένας πολύ απλός τρόπος να το καταλάβει κανείς είναι ότι αυτές οι σχέσεις εξουσίας διαιρούν την τάξη, άρα αποτρέπουν μια πιθανή ενότητά της για να καταργήσει αυτές τις σχέσεις εξουσίας και εν τέλει την κυρίαρχη, την μισθωτή και άρα να καταργήσει τον εαυτό της. Οπότε υπάρχει μια ουσιαστική χρησιμότητα που είναι προς το συμφέρον της καπιταλιστικής σχέσης στο να υπάρχουν αυτές οι διαιρέσεις διάχυτες. Παρ' όλα αυτά, ο καθένας μπορεί να βρεθεί σε μια θέση καταπιεστή, καταπιεζόμενου αλλά όλες αυτές οι καταπιέσεις έχουν εν τέλει ταξικό πρόσημο σ' ένα βαθμό, δηλαδή δεν εξυπηρετούν κάτι ιδεατό, είναι μια υλική συνθήκη που εξυπηρετεί τη δομή της κοινωνίας που ζούμε και δεν θα υπήρχαν διαφορετικά.

Τοποθέτηση 11: Θα ήθελα να πω τη σκέψη μου με ένα παράδειγμα, βιωματικό. Στο σπίτι μας σκοτωνόμαστε συνέχεια με τον άντρα μου και ο λόγος είναι το μοίρασμα των οικιακών εργασιών: δεν μπορεί με κανένα τρόπο να μαγειρέψει και να κάνει τις δουλειές του σπιτιού. Επίσης έχω ένα παιδί μωρό, το οποίο δεν

θέλει πλέον θηλασμό για να πεις ότι είναι αποκλειστικά δική μου αρμοδιότητα. Μπορεί, επομένως, να κάνει σε σχέση με το μωρό μας κάτι, δεν κάνει όμως ποτέ τίποτα. Όπως το ακούτε τώρα αυτό, πρόκειται ξεκάθαρα για μια έμφυλη καταπίεση. Είμαι γυναίκα, καταπιεσμένη και αυτός άντρας, το φύλο του λοιπόν μέσα στην πατριαρχία του δημιουργεί τέτοια προνόμια που του επιτρέπουν να με καταπιέζει. Αν το αφήσουμε σ' ένα τέτοιο πλαίσιο εντελώς αποκομμένο απ' όλα τα υπόλοιπα που συνθέτουν την υλική μας πραγματικότητα, θα μείνουμε σ' αυτήν την πλάνη. Για πάμε να δούμε τώρα, ποιος είναι ο καταπιεστής και ποιος ο καταπιεζόμενος, αν μπορούν αυτές οι ταυτότητες να εναλλάσσονται και κυρίως γιατί εναλλάσσονται μιας και είπε ο σύντροφος προηγουμένως ότι κι εμείς είμαστε καταπιεστές. Εγώ λοιπόν είμαι ειδικευμένη, είμαι Αθηναία καθηγήτρια, ο άντρας μου είναι Αλβανός ανειδίκευτος, δουλεύει 16 ώρες την ημέρα, 17,18, μερικές φορές η δουλειά του τον κρατάει κι ένα 48ωρο και δεν μπορεί να γυρίσει στο σπίτι. Βάζοντας λοιπόν στο παιχνίδι κι αυτές τις επιπλέον διαιρέσεις που ακούσαμε, εγώ είμαι καταπιεστριά γιατί είμαι ντόπια και είμαι και ειδικευμένη κι ο άντρας μου καταπιεσμένος, μη προνομιούχος εν πάσει περιπτώσει, αυτός δεν έχει προνόμια, εγώ έχω προνόμια. Η κατάσταση όπως βλέπουμε, λοιπόν, είναι πιο σύνθετη. Αν θεωρήσω ότι η ουσία του σημερινού συστήματος καταπίεσης είναι η φυλή ή το φύλο, δεν έχω καμία ελπίδα ως προλετάρια, ως μισθωτή, να ενωθώ με τον άντρα μου. Αν αναγνωρίσω ότι η βασική ουσία των σημερινών σχέσεων καταπίεσης είναι η μισθωτή εργασία και ο συνολικός κοινωνικός καταμερισμός της εργασίας που το κεφάλαιο δημιουργεί, έχω μια βάση πάνω στην οποία θα ενωθώ μαζί του, έχω μια ταξική βάση πάνω στην οποία μπορώ να ενωθώ μαζί του και να καταργήσω την πηγή εξαιτίας της οποίας δημιουργείται αυτός ο σκοτωμός και ο χαμός μέσα στο σπίτι μου που μου γαμάει τη ζωή. Και γαμάει και τη δική του. Δεν ξέρω αν το παράδειγμα, μπορεί, Ρ. [σ.σ.: τοποθέτηση 6], να σου διευκρινήσει κάποιες από τις απορίες σου για το τι είναι η τάξη, γιατί είναι μια συνολική κοινωνική κατηγορία και σε τι μπορεί να μας ωφελήσει. Αλλά αν υπάρχει μια ελπίδα ποτέ, αν ο στόχος είναι να ξεπεράσουμε τις διαιρέσεις και τους διαχωρισμούς, δεν μπορούμε να το κάνουμε στην περίπτωση που εγώ είμαι Ελβετίδα καθηγήτρια κι ο άλλος Ασιάτης ανειδίκευτος παρά μόνο αν στόχο μας έχουμε να καταργήσουμε και οι δύο τη μισθωτή εργασία. Εδώ θα ήθελα να κάνω κι έναν διαχωρισμό: εάν το δούμε με τη στενά εργατίστικη άποψη και οπτική, ότι δηλαδή ο στόχος μας είναι ο Αλβανός άντρας μου να πάρει ένσημα για να αποκτήσει την άδεια παραμονής, προφανώς όχι μόνο δεν θα καταργήσουμε τη μισθωτή εργασία αλλά ούτε και τους έμφυλους, ούτε και τους φυλετικούς διαχωρισμούς. Άρα θα πρέπει να έχουμε και μια αντίληψη για το τι εννοούμε όταν λέμε τάξη. Στενά εργατίστικοι αγώνες δεν δημιουργούν τέτοιους ορίζοντες. Μόνο μια γενικότερη ενοποίηση των αγώνων των κομματιών της τάξης που ξεφεύγουν από το στενό ρεφορμιστικό συμφέρον το οποίο είναι το άμεσο μπροστά μας, μπορεί να μας οδηγήσει κάπου.

Τοποθέτηση 12: Σαν συνέχεια σ' αυτό που είπε η Δ. [σ.σ.: τοποθέτηση 11], ας κοιτάξουμε τι έγινε την περίοδο της κρίσης. Η επίθεση του κεφαλαίου και του

κράτους -κυρίως του κράτους- από το 2008 είναι επίθεση σε δικαιώματα των γυναικών ή είναι επίθεση στον κοινωνικό μισθό, στον άμεσο και τον έμμεσο, και με όλα τα μέσα; Εγώ λέω το δεύτερο, εγώ δεν γνωρίζω τα τελευταία χρόνια να έγινε επίθεση σε δικαιώματα γυναικών, από το κράτος, από τους θεσμούς, από τους νόμους του κράτους και να επιδεινώθηκε θεσμικά η θέση της γυναίκας σε σύγκριση με του άντρα. Γνωρίζω όμως ότι γίνονται συνέχεια επιθέσεις και μειώνεται η αξία της εργατικής δύναμης. Έχω υπόψιν μου το τελευταίο βιβλιαράκι του Ζιλ Ντωβέ, *Εικόνες του Φεμινισμού*. Είναι πολύ επιθετικό, βέβαια, και σε κάποια σημεία το παρατραβάει γιατί κάνει πολύ μεγάλη κριτική στο κίνημα απελευθέρωσης της γυναίκας. Εκεί αναφέρεται σε όλα αυτά τα αιτήματα που μπήκαν, ακόμα και για εξίσωση των μισθών. Αν και σωστό είναι ότι ενοποίησαν το προλεταριάτο, τουλάχιστον στην Αγγλία έγινε πολύ μεγάλος αγώνας για την εξίσωση των μισθών από τη δεκαετία του '60, ωστόσο ο σύγχρονος καπιταλισμός τα ενσωματώνει, δηλαδή σήμερα δεν είναι αυτό το ζητούμενο για το κράτος, αν θα πληρώνεται ο άντρας ή η γυναίκα το ίδιο, είναι δεδομένο αυτό, τουλάχιστον στη μητρόπολη. Το πρόβλημα είναι ότι οι μισθοί είναι χαμηλοί, μπορεί να παίρνουν τα ίδια αλλά μειώνεται ο μισθός συνέχεια.

Τοποθέτηση 2: Για λόγους ακρίβειας θέλω να πω κάτι, Γ. [σ.σ.: τοποθέτηση 12], επειδή είχαμε ασχοληθεί με το ασφαλιστικό ζήτημα. Το να μειώσουν τις συντάξεις για όλο τον κόσμο και να πάνε το όριο ηλικίας στα 67, για κάποιες γυναίκες αυτό σήμαινε 17 χρόνια παραπάνω δουλειάς. Δηλαδή σε περιόδους κρίσης, βλέπεις ότι χάνουν πράγματα που είχαν κερδίσει οι γυναίκες σε προηγούμενες περιόδους, όπως το να βγαίνουν νωρίτερα στη σύνταξη λόγω του ότι είχαν και το βάρος της οικιακής εργασίας, και μέσα στον έμμεσο μισθό το κράτος το αναγνώριζε αυτό το πράγμα, φυσικά σαν αποτέλεσμα των αγώνων που είχαν δώσει οι γυναίκες. Σε περιόδους κρίσης όπου το κράτος έρχεται να τους εξισώσει όλους προς τα κάτω, οι γυναίκες την πληρώνουν περισσότερο από τους άνδρες.

Τοποθέτηση 13: Αυτό ήθελα να πω, αυτό που είπε κι ο Γ. [σ.σ.: τοποθέτηση 2], υπάρχει κι αυτό που λέμε κοινωνική αναπαραγωγή. Υπάρχουν μελέτες που λένε ότι ειδικά σε περιόδους οικονομικής κρίσης οι γυναίκες είναι οι πρώτες οι οποίες πλήττονται γιατί συνήθως έχουν την αρμοδιότητα της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης, δηλαδή την οικιακή εργασία, και πλήττονται μ' έναν τρόπο ψυχολογικής εξόντωσης, από ό,τι έχει φανεί από πολλές έρευνες, οι οποίες λένε ότι μπορείς να προβλέψεις την οικονομική κρίση πριν αρχίσει να εκδηλώνεται στο εργασιακό πεδίο, αν παρατηρήσεις τις συνθήκες της οικιακής ζωής γιατί εκδηλώνεται πρώτα εκεί. Πέρα από αυτό, συμφωνώ γενικά με τη θέση ότι η ταξική καταπίεση δεν είναι περισσότερο σημαντική από τις άλλες καταπίεσεις αλλά ίσως είναι αυτή που μπορεί να μας οδηγήσει σε μια μετα-καπιταλιστική κατάσταση, δηλαδή να ενοποιήσει τους καταπιεσμένους και να οδηγήσει σ' ένα ξεπέρασμα του καπιταλισμού, συμφωνώ με αυτό. Απλά θεωρώ ότι δεν θα πρέπει να φτάσουμε στο σημείο, όπως έκανε πολλές φορές ειδικά στο παρελθόν η αριστερά, να μιλάμε για πρωτεύουσα ταξική αντίθεση η οποία καλεί τις υπόλοιπες καταπίεσεις

να σιωπήσουν, δηλαδή π.χ. «στο όνομα της ταξικής ενότητας, μην λες ότι σε χτυπάει ο άντρας σου γιατί το σημαντικό είναι ότι είμαστε όλοι μαζί εδώ εργάτες και όλοι μαζί θα πρέπει να απεργήσουμε ή να αγωνιστούμε». Ναι, όλοι μαζί ως ταξικά υποκείμενα θα πρέπει να αγωνιστούμε αλλά πρέπει κάθε φορά να βλέπουμε και τις διάφορες καταπιέσεις και να τις αφήνουμε να εκφραστούν. Κι αυτές είναι πάρα πολλές, πέρα από το φύλο και τη φυλή, π.χ. υπάρχει το ζήτημα της αρτιμέλειας, τα Α.Μ.Ε.Α. προφανώς έχουν λιγότερα προνόμια από μας. Υπάρχει μια φιλελεύθερη ρητορική του ρατσισμού και του σεξισμού που σου λέει ότι ρατσισμός είναι η διάκριση με βάση τη φυλή και σεξισμός είναι η διάκριση με βάση το φύλο αντίστοιχα. Κατά τη γνώμη μου δεν είναι έτσι, υπάρχει μια ιεραρχία, δεν είναι απλά η διάκριση. Και γι' αυτό δεν συμφωνώ και με τον όρο του αντίστροφου ρατσισμού/σεξισμού γιατί παραγνωρίζει ότι υπάρχει μια ιεραρχία φυλών κι ότι και μόνο που γεννιέμαι λευκός αυτό σημαίνει ότι είμαι σε μια ιεραρχία ανώτερη σε σχέση με έναν μαύρο, ακόμα κι αν ο μαύρος σαν προσωπικότητα λειτουργήσει σε βάρος μου με βάση το ότι εγώ είμαι λευκός. Αυτό δεν αναιρεί ότι στην ιεραρχία των φυλών είναι κάτω από μένα. Θα το αναιρούσε μόνο σε ένα υποθετικό σενάριο σύμφωνα με το οποίο οι μαύροι έπαιρναν την εξουσία αλλά και πάλι δεν θα ήταν αντίστροφος ρατσισμός μιας και θα ήταν οι μαύροι τότε που θα ήταν πάνω στην ιεραρχία. Δηλαδή παραγνωρίζουμε ότι υπάρχει μια ιεραρχία φυλών και φύλων. Για παράδειγμα, σε σχέση με το Black Lives Matter, σε μια ρητορική που

θα έλεγε ότι όλες οι ζωές μετράνε, θα έλεγα, ναι, όλες οι ζωές μετράνε και μπορεί σε απόλυτους αριθμούς να είναι πιο πολλοί οι λευκοί δολοφονημένοι από την αστυνομία αλλά δεν πρέπει να δούμε τους απόλυτους αριθμούς, πρέπει να δούμε επί του ποσοστού του πληθυσμού των λευκών και των μαύρων πόσα τέτοια περιστατικά γίνονται. Επομένως είναι καλό να πούμε ότι Black Lives Matter γιατί στη συγκεκριμένη περίπτωση αυτή ήταν η αιχμή της καταπίεσης και να δούμε πώς αυτό θα το εντάξουμε σε μια ομοσπονδία της τάξης που θα είναι κατά τη γνώμη μου μια ομοσπονδία ταυτοτήτων που θα χωράνε μέσα και οι καταπιέσεις των μαύρων και των λευκών με το ταξικό ως ενοποιητικό στοιχείο αλλά χωρίς να καλούμε σε σιωπητήριο τις υπόλοιπες καταπιέσεις.

θα έλεγε ότι όλες οι ζωές μετράνε, θα έλεγα, ναι, όλες οι ζωές μετράνε και μπορεί σε απόλυτους αριθμούς να είναι πιο πολλοί οι λευκοί δολοφονημένοι από την αστυνομία αλλά δεν πρέπει να δούμε τους απόλυτους αριθμούς, πρέπει να δούμε επί του ποσοστού του πληθυσμού των λευκών και των μαύρων πόσα τέτοια περιστατικά γίνονται. Επομένως είναι καλό να πούμε ότι Black Lives Matter γιατί στη συγκεκριμένη περίπτωση αυτή ήταν η αιχμή της καταπίεσης και να δούμε πώς αυτό θα το εντάξουμε σε μια ομοσπονδία της τάξης που θα είναι κατά τη γνώμη μου μια ομοσπονδία ταυτοτήτων που θα χωράνε μέσα και οι καταπιέσεις των μαύρων και των λευκών με το ταξικό ως ενοποιητικό στοιχείο αλλά χωρίς να καλούμε σε σιωπητήριο τις υπόλοιπες καταπιέσεις.

Τοποθέτηση 14: Το ζήτημα των ταυτοτήτων, της φυλής κλπ. άρχισε να συζητιέται στα αμερικάνικα πανεπιστήμια εδώ και 40-50 χρόνια. Αυτό δεν το κάνουν για λόγους απελευθέρωσης αλλά αποσκοπούν στο να διδάσκουν τα στελέχη στα πανεπιστήμια για το πώς θα κάνουν κοινωνικό έλεγχο. Το ζήτημα της ταυτότητας

έχει σχέση με την ψυχολογική δομή των ανθρώπων, οι άνθρωποι πρέπει να ταυτίζονται. Με ποιον θα ταυτίζονται όμως το κατασκευάζουν αυτοί που έχουν την εξουσία. Το βλέπουμε αυτό στα γήπεδα, πώς ο ένας στρέφεται ενάντια στον άλλον, πώς χρησιμοποιείται η ταυτότητα για την εθνική ιδεολογία. Το ζήτημα της

κουλτούρας επίσης είναι σημαντικό, δεν μπορεί να προχωρήσει η κοινωνία χωρίς αλλαγές στο ζήτημα της κουλτούρας σε μαζική κλίμακα. Εκεί παίζει ιδιαίτερο ρόλο πάντως η θρησκεία. Στο ζήτημα των γυναικών, στις χώρες που οι γυναίκες είναι πιο μπροστά, είναι καλύτερες οι συνθήκες ζωής, ενώ όπου κυριαρχεί η θρησκεία, είναι πολύ πιο πίσω. Ό,τι κατακτήθηκε στην Ευρώπη κατακτήθηκε με μεγάλα κινήματα και το βασικό είναι πώς θα πάει μπροστά η κοινωνία σαν σύνολο. Έχουν αλλάξει τα πράγματα. Στην Αγγλία π.χ. οι εργάτες δεν είναι πια οι βιομηχανικοί εργάτες, είναι αυτοί που δουλεύουν στις τράπεζες και στα σουπερ μάρκετ. Η βιομηχανική εργατική τάξη έχει πάει στην Κίνα και υπάρχουν και μεγάλα μικροαστικά στρώματα. Είναι πολύ σημαντικό να δούμε, ιδιαίτερα η νέα γενιά, πώς θα αλλάξει η κοινωνία και όχι απλά με συνθήματα. Εδώ υπάρχει Πρωτομαγιά και δεν μπορούμε να κάνουμε ούτε μια συγκέντρωση... Ο καθένας νομίζει ότι θα σώσει την ανθρωπότητα, για ποια ενότητα μιλάμε... Πρέπει να σκεφτούμε πρακτικά τι βήματα πρέπει να γίνουν μπροστά.

Τοποθέτηση 15: Σε σχέση μ' αυτό που είπε πριν ο σύντροφος για τις γυναίκες στα χρόνια της κρίσης, σωστά απαντήθηκε ότι τα βρίσκουν πιο δύσκολα λόγω της θέσης τους στην κοινωνία. Όμως ο τρόπος που απαντήθηκε είχε αυτό το στοιχείο και χαρακτηριστικό όπου μπερδεύεται η τάξη με οικονομικά κριτήρια αποκλειστικά και έτσι γίνεται μια ταυτότητα δίπλα στις άλλες. Η τάξη είναι κάτι πιο πλούσιο που αγκαλιάζει τις διαφορετικές εμπειρίες και νομίζω σ' αυτό κάπου συγκλίνουμε με τη διαθεματική προσέγγιση, όπως τη βάζει ο Γ. [σ.σ.: τοποθέτηση 2], αλλά εν τέλει δεν είναι το ζήτημα να βρίσκουμε ευθύνες - αυτή είναι η διαφορά. Προσπαθούμε να κάνουμε πολιτική και να βρούμε την ενότητα μέσα στη συνολική μας εμπειρία και να το πάμε παραπέρα.

Γρ. (Εισ. 2): Θα ήθελα να πω κάτι ακόμα και θα προσπαθήσω να γειώσω λίγο κάποια ζητήματα που συζητάμε στην αγωνιστική πραγματικότητα του ελληνικού χώρου από κάποιες εμπειρίες που είχα κι εγώ ο ίδιος. Θέλω μέσω αυτού να κριτικάρω ουσιαστικά μια τάση στην αριστερά και στον χώρο, να βάζει σε προτεραιότητα την επίλυση ζητημάτων που αφορούν ταυτότητες, με όρους καταγγελιολογίας και αξιοποιώντας εργαλεία τα οποία δεν έχουν και τόσο σχέση με

αυτά που χρησιμοποιούμε εδώ. Σε μεγάλο βαθμό αυτή τη στιγμή παράγονται και αναπαράγονται στον ακαδημαϊκό χώρο, ιδίως στον αγγλοσαξονικό κόσμο κι όχι μόνο, παρ' όλο που όντως, όπως το ανέλυσε η Κ. [βλ. εισ. 1], ο ακαδημαϊκός χώρος τα πήρε όλ' αυτά από τα κινήματα της δεκαετίας του '60 και του '70. Για να πάω στο ζουμί: στην περίπτωση της Zackie-oh και, συγκεκριμένα, των πορειών που έγιναν, φάνηκε να καταγγέλλεται η προλεταριακή βία ενάντια σε σύμβολα οικονομικής καταπίεσης, όπως τράπεζες, ως μάτσο. Εκεί βλέπουμε ένα πολύ μεγάλο όριο των εργαλείων της πολιτικής των ταυτοτήτων και της διαθεματικότητας να εξηγήσει καταστάσεις και να ξεπεράσει εμπόδια, τα εμπόδια της αστικής νομιμότητας εν προκειμένω, και καταγγέλλει τέτοιες πράξεις μ' αυτούς τους όρους διαστρεβλώνοντας τελείως την πραγματικότητα. Μια άλλη κατάσταση που βίωσα είναι μία τάση να δίνει έμφαση στην αλλαγή συμπεριφοράς. Αυτό δεν είναι λάθος, αλλά επειδή μπαίνει σε προτεραιότητα η καταγγελιολογία για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο και δεν αναζητείται ένας τρόπος να ξεπεραστούν προβλήματα εντός της τάξης, ενδυναμώνοντάς την, παρατηρούνται φαινόμενα όπου τίθενται στο εδώλιο άνθρωποι –όχι απαραίτητα για λάθος λόγους– αλλά με μεγάλη σκληρότητα. Αυτό συμβαίνει ακόμα απέναντι σε άτομα που προσπαθούν να διατηρήσουν μια ισορροπία ως προς αυτό και οδηγούνται στην πλήρη απομάκρυνση, και μάλιστα με απειλές, από κινηματικές διαδικασίες, ακόμα και από πορείες και συγκεντρώσεις. Έτσι έχουν καταστραφεί και ολόκληρες δομές και για να τα λέμε και ξεκάθαρα, μιλάω για τη Βίλα Ζωγράφου.

Τοποθέτηση 3: Θα ήθελα λίγο να συμπληρώσω σ' αυτό που είπες σχετικά με τις σπασματικές που έγιναν στην πορεία για τη Zackie-oh. Καταρχάς δεν έγιναν από κάποια προλεταριακή οργάνωση ή κάτι τέτοιο αλλά έγιναν από κυρίως αναρχοκουίρ άτομα. Η απάντηση που δόθηκε σ' αυτά τα άτομα δεν έδειξε τα όρια της διαθεματικότητας, γιατί τα υποκείμενα τα οποία την έδωσαν δεν θα μπορούσαμε να πούμε ότι δρουν μέσα στα όρια της διαθεματικότητας, αφού κατά κύριο λόγο ασχολούνται με το κουίρ ζήτημα και μάλιστα με καταστατικά μέσα, δηλαδή ζητάνε επιχορηγήσεις κλπ. αλλά δεν έχουν καμία σχέση με τον «χώρο» άρα νομίζω ότι τα άτομα που έδωσαν την απάντηση δεν δείχνουν σε καμία περίπτωση τα όρια της διαθεματικότητας. Επίσης, δεν ξέρω σε τι αναφέρεσαι συγκεκριμένα, αλλά θέλω να πω γενικά ότι σ' ένα περιστατικό έμφυλης βίας σ' έναν χώρο αναρχικό, αντιεξουσιαστικό, δεν ξέρω και 'γω τι, η υπεράσπιση προφανώς του δράστη, του άντρα π.χ, δεν είναι στα πλαίσια των ισορροπιών. Προφανώς αυτός ο άνθρωπος πρέπει να πάρει πόδι. Δεν μπορεί να μιλάς για κατάργηση της εκμετάλλευσης και στην ουσία μέσα στους ίδιους σου τους χώρους άτομα να σηκώνουν χέρι σε άλλα άτομα ή να τα καταπιέζουν με τέτοιους τρόπους. Άρα δεν είναι στην ουσία οι απαντήσεις σ' αυτά τα ζητήματα που είναι διασπαστικές, είναι τα ίδια τα γεγονότα, δεν είναι η καταγγελία του βιασμού που είναι διασπαστική, ο βιασμός είναι. Και έτσι θα πρέπει να καταγγέλλεται και μάλιστα θα πρέπει να δείξεις μηδενική ανοχή. Εδώ αναγνωρίζω ένα μόνο ζήτημα το οποίο μπαίνει, με ποιον τρόπο στην ουσία το κίνημα απονέμει δικαιοσύνη έξω

από τα πλαίσια της αστικής νομιμότητας. Προφανώς αυτό είναι ένα ζήτημα το οποίο δεν έχει στην ουσία συζητηθεί εκτενώς και η «απονομή της δικαιοσύνης» και η υπεράσπιση του θύματος και του δράστη γίνεται στα πλαίσια των προσωπικών σχέσεων, όπου η πολιτική εκεί φεύγει από το δωμάτιο σιγά σιγά. Όντως το πώς απαντάμε σε τέτοια γεγονότα είναι κάτι που πρέπει να απαντηθεί και να μην γίνεται με όρους βουρ στον πατσά, πάμε να του κάψουμε το σπίτι κλπ.

Κ. (Εισ. 1): Επειδή η ώρα είναι περασμένη και υπάρχουν πολλές αποχωρήσεις θα κλείσουμε την εκδήλωση εδώ. Όπως, άλλωστε, είπαμε στην αρχή δεν μπορούν να εξαντληθούν αυτά τα ζητήματα, οπότε τα αφήνουμε ανοιχτά και ευχαριστούμε πάρα πολύ τους συντρόφους Angry Workers που ήταν εδώ, όπως και εσάς.

***

